

Integrering av lokal kunnskap som redskap i empowerment-prosjekter

*- Et casestudie av CIPRES sitt prosjekt for deltakende planteforedling
i Estelí, Nicaragua*

Masteroppgave i samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo, 2008

Ingrid Dybvik

Forord

Jeg tror ikke på skjebnen, og jeg leser ikke livet mitt i stjerner.

Likevel hender det jeg har lurt på om det kanskje *var* meningen at jeg skulle reise til dette stedet, i det nordvestlige hjørnet av Nicaragua; dette lille landet som levd så mange liv, og som bærer så mye varme og så mye smerte i sin mage.

Jeg har truffet mennesker som møter flere utfordringer i løpet av en eneste dag, enn det vi andre gjør i løpet av et helt liv. Mennesker som har lært å stenge morgendagens bekymringer ute, men holdt smilet og latteren inne.

Det har vært en reise i både et indre og et ytre landskap, mellom frustrasjoner og mestring, med endeløse motorsykkelturer mellom uttørkede og opphetede jordbruksmarker, iskalde morgener, utmattethet, dans, skuffelse, latter, og uendelig vennskap. En reise som endte med å kreve mer styrke enn jeg trodde jeg hadde, men som jeg likevel aldri ville vært foruten.

Takk til foreldrene mine, som kjempet for å hente meg ut da huset stod i flammer rundt meg, og som hadde mot til å slippe meg tilbake for å fullføre det påbegynte.

Takk til Utviklingsfondet, Rosalba Ortiz og hennes forgjenger Elise Christensen, for at jeg fikk muligheten til å studere dette prosjektet. Takk til Rolando Herrera, Silvio Aguirre, Norman Alfaro, og alle ansatte i CIPRES for engasjement, transporthjelp, tilrettelegging og en god porsjon omsorg.

Takk til Natalia for ditt vennskap, og til Xolange, Alisson, og hele familien, for at dere tok meg med inn i deres tilværelse.

Takk til min dyktige hovedveileder Siri Eriksen som har gitt meg uvurderlig støtte og mange gode bidrag, og til biveileder Hege Knutsen for prisverdig innsats i en presset situasjon.

Takk til mine flotte kollegaer i LNU, som med sin vilje til tilpasning har gjort det mulig for meg å kombinere jobb og studier.

Og fremst av alle, takk til min fantastiske ektemann, Guillermo Salgado Wilson, som har gitt meg... alt!

Ingrid Dybvik

Oslo, 24.11.2008

Innhold

1	INNLEDNING	6
1.1	PROBLEMSTILLINGER	7
1.2	KORT PRESENTASJON AV CASE	8
2	TEORI	13
2.1	EMPOWERMENT	13
2.1.1	<i>Begrepsavklaring</i>	14
2.1.2	<i>Noen tilbakeblikk</i>	15
2.1.3	<i>Multikulturalisme</i>	17
2.1.4	<i>Ulike aspekter ved empowerment som konsept</i>	18
	Strukturelle muligheter og individuelt initiativ	19
	Empowerment som en kontinuerlig prosess	21
	Prosess og resultat	21
	Ulike samfunnsmessige nivåer relatert til empowerment	22
	Psykologisk empowerment	23
	Makt og kontroll	24
	Kritiske aspekter knyttet til økt fokus på psykologisk empowerment	25
2.1.5	<i>To prosjektstrategier: Top down og bottom up</i>	26
2.2	LOKAL KUNNSKAP	28
2.2.1	<i>Kunnskap i et postpositivistisk perspektiv</i>	28
2.2.2	<i>Karakteristikk av lokal kunnskap</i>	30
	Lokal kunnskap som praktisk kunnskap	31
	In situ, ex situ	32
	Praktisk fundert viten møter teoretiske kunnskapsregimer	33
2.3	OPPSUMMERING	34
3	METODE	37
3.1	SENTRALE TREKK VED KVALITATIVE METODER	37
3.2	METODISK TILNÆRMING I EMPOWERMENT-STUDIER	39
3.2.1	<i>Rappaports konseptualisering av narrativer som teori og metode i empowermentforskning</i>	40
3.3	VALG AV FRAMGANGSMETODER I FELTOMRÅDET	42
3.4	INTERVJU – UTVALG AV INFORMANTER OG METODISKE VALG	45
3.5	ANONYMISERING OG BESKYTTELSE AV INFORMANTENE	47
3.6	INTERVJUGUIDE OG GJENNOMFØRING AV INTERVJU	48
3.7	GRUPPEDYNAMIKK – OBSERVASJON SOM METODE	52
3.8	PROBLEMATISERING AV METODISKE VALG	52
3.9	OPPSUMMERING	55
4	ANALYSE	56
4.1	”VINNERE” OG ”TAPERE” I PPB-PROSJEKTET	57
4.1.1	<i>Prosess og resultat</i>	58
	- <i>Psykologisk empowerment; en personlig utviklingsprosess</i>	58
4.1.2	<i>Bemyndiggjøring av mindre bemyndiggjorte deltakere</i>	61
4.1.3	<i>Bemyndiggjøring av bemyndiggjorte deltakere</i>	63
4.1.4	<i>Demokrati og medbestemmelse i prosjektet</i>	65
	- <i>empowerment på organisasjonsmessig nivå</i>	65
	Stor avhengighet, lite kritikk	69
4.2	BETYDNINGEN AV LOKAL KUNNSKAP I PPB-PROSJEKTET	71
4.2.1	<i>Overføring av kunnskap til andre felt</i>	71
4.2.2	<i>Kunnskap og bevissthet om kunnskap</i>	73
4.2.3	<i>Kunnskapshierarki –formelt og uformelt system</i>	79
4.2.4	<i>Registrering i det statlige registeret for såkorn</i>	82
4.2.5	<i>Planteforedling i et historisk perspektiv</i>	83
4.3	OPPSUMMERING	86
5	KONKLUSJON	88

BIBLIOGRAFI	93
INTREVJUGUIDE, SPANSK	95

Tabeller

Tabell 2-1: Sammenstilling av tre teoretikers strukturering av empowerment-begrepet	20
Tabell 3-1: Oversikt over informanter	44
Tabell 3-2: Oversikt over møteobservasjoner.....	45

Figurer

<u>Figur 1 og 2: Kart over Nicaragua</u>	12
<u>Figur 3: Visualisering av kunnskapssystemer</u>	79

Innledning

I denne oppgaven vil jeg ta for meg de teoretiske konseptene empowerment og lokal kunnskap, og undersøke i hvilken grad lokal kunnskap kan benyttes som et arbeidsverktøy i forbindelse med empowerment i utviklings- og bistandprosjekter. Empowerment som konsept brukes i dag av en rekke aktører innenfor mange ulike miljøer og fora. I denne oppgaven vil jeg rette fokus mot de tilfellene der empowerment brukes som en strategi i forbindelse med utviklingsprosjekter, med den hensikt å gi marginaliserte grupper mulighet til selv å ta tak i og forbedre sin egen livssituasjon. Jeg ønsker å undersøke om aktiv og bevisst anvendelse av lokal kunnskap i en slik setting kan gi mening i forhold til målet om å bemyndiggjøre de involverte i initiativet. Mitt utgangspunkt er at det ofte har lite for seg å styrke folks tro på egen verdi og muligheter, dersom ikke deres faktiske ressurser – representert av deres lokale kunnskaper og innsikter – samtidig tillegges verdi.

For å kaste lys over denne problematikken valgte jeg å studere et utviklingsprosjekt som søker å fremme empowerment blant deltakerne, samtidig som lokal kunnskap anvendes som et viktig virkemiddel i prosessen. Utviklingsfondets partnerorganisasjon CIPRES i Nicaragua har etablert et program for deltakende planteforedling, der disse dimensjonene er forsøkt ivaretatt og videreutviklet. Jeg valgte derfor å legge feltarbeidet mitt til den lille nicaraguanske landsbyen Pueblo Nuevo i Estelí, der prosjektet drives. Med dette prosjektet som case, vil jeg problematisere sentrale aspekter ved bruk av empowerment i utviklingsprosjekter, samt drøfte på hvilken måte lokal kunnskap kan inngå som et sentralt virkemiddel i empowerment-tiltak. Ved bruk av kvalitative metoder, og med intervju av informanter og møteobservasjon som viktigste informasjonskilde, har jeg forsøkt å skaffe meg et bilde av tiltaket, både på individuelt og organisasjonsmessig nivå. Med utgangspunkt i funnene mine vil jeg i analysen diskutere i hvilken grad prosjektet har lyktes med målsetningene forbundet med inkludering av empowerment og lokal kunnskap som virkemidler i prosjektet. Jeg vil også belyse mekanismer som kan virke bremsende i forhold til dette, og hvilke tiltak som muligens kan møte disse utfordringene.

Denne oppgaven er inndelt i fem hovedkapitler: innledning, teori, metode, analyse og konklusjon. Problemstillingene inngår som et underkapittel i innledningen, og jeg har også valgt å inkludere en kort presentasjon av min case her. Begrunnelsen for dette er at det vil lette lesningen av teori og metodekapittelet, når prosjektet for deltakende planteforedling som jeg studerte, allerede er kjent.

Teorikapittelet er inndelt i to hoveddeler. I den første seksjonen diskuterer jeg ulike sider ved konseptet empowerment, med fokus på de aspektene ved dette som er relevant i forhold til utviklingsprosjekter. Jeg har også valgt å inkludere et kort tilbakeblikk på den tidligere utviklingen av empowerment-konseptet, for å med bakgrunn i dette presisere på hvilken måte begrepet blir brukt i denne oppgaven.

I den andre seksjonen tar jeg for meg konseptet lokal kunnskap, og drøfter ulike kjennetegn ved denne formen for viten. Jeg betrakter også lokal kunnskap i forhold til andre kunnskapsregimer, og diskuterer i hvilken grad dette kan settes i sammenheng med en mer partikularistisk kunnskapsform. Til sist i kapittelet diskuterer jeg lokal kunnskap som et redskap i empowerment-tilnærminger, og vurderer hvilke aspekter ved disse konseptene som kan tale for en slik sammenstilling.

Metodekapittelet innledes med noen generelle betraktninger relatert til kvalitative metoder, der jeg trekker fram sentrale prinsipper og begreper. Deretter greier jeg ut om mine valg av framgangsmetoder i felt, og begrunnelser for dette. Til sist problematiserer jeg mine metodiske valg, og retter fokus mot aspekter som kan ha påvirket informasjonen jeg fikk tilgang til i felt.

Analysekapittelet er inndelt i to hoveddeler, der jeg i den første delen konsentrerer meg om aspekter ved min case som kan relateres til empowerment. Her diskuterer jeg hvilke aspekter ved programmet som virker bemyndiggjørende på de involverte, og hvilke mekanismer som på tross av dette kan bidra til å øke ulikheter i empowerment-nivå mellom deltakerne i gruppa. I den andre seksjonen studerer jeg betydningen av lokal kunnskap i forhold til bemyndiggjøringsaspektet, og undersøker i hvilken grad deltakerne er bevisste på sin lokale kunnskap. I konklusjonen setter jeg funnene mine i sammenheng med de øvrige problemstillingene jeg har tatt for meg i oppgaven, samt at jeg vurderer undersøkelsen i forhold til trobedighet, berkteftbarhet og overførbarhet til andre kontekster.

1.1 Problemstillinger

Problemstillingen i denne oppgaven er å undersøke *hvilken betydning anvendelse av lokal kunnskap kan ha for empowerment i utviklingsprosjekter*. Dette blir drøftet i lys av CIPRES sitt prosjekt for deltakende planteforedling i Estelí i Nicaragua.

Med utgangspunkt i det empiriske materialet diskuterer jeg en mulig integrering av lokal kunnskap i utviklingsprosjekter basert på empowerment.

Dette undersøker jeg ved å studere følgende:

- a) *I hvilken grad har prosjektet lyktes i sin målsetning om å bemyndiggjøre deltakerne?*
- b) *Hvordan har omgivelsenes forventninger til synlige framskritt påvirket de mindre registrerbare resultatene relatert til empowerment?*
- c) *Hvilke konsekvenser har sosiale forskjeller innenfor gruppa av deltakere for empowerment som et virkemiddel for å veie opp for samfunnsmessige ulikheter?*
- d) *Hvordan har praktisering av demokrati og medbestemmelse i prosjektet bidratt i forhold til bemyndiggjøring av deltakerne?*
- e) *I hvilken grad er bøndene selv bevisste på sine lokale kunnskaper, og hvilken verdi tillegger de denne?*

1.2 Kort presentasjon av case

Deltakende planteforedling innebærer at lokalbefolkningeng innefor et avgrenset område får opplæring i planteforedlingsteknikker, for så å selv benytte disse ferdighetene til å utvikle forbedrede varianter av utbredte kulturplanter, tilpasset deres ønsker og behov (Morris & Bellon 2004). Deltakende planteforedling (participatory plant breeding – PPB) kjennetegnes av at en lokal tilnærming anvendes for å angripe et utbredt problem (Smale 2003).

Bakgrunnen for dette er anerkjennelsen av at det ikke finnes noen universell løsning på dette problemet; en nyttevekst som gir god avkastning under visse klimatiske forutsetninger, kan yte svært lavt på andre steder og under andre forhold (Smith 2001).

I PPB-prosjekter benyttes bøndenes uformelle kunnskaper knyttet til landbruk og miljøforhold, i kombinasjon med teoretisk kunnskap relatert til biodiversitet, genlære og naturvitenskap (Thrupp 2000). Denne kombinasjonen kan gi oppsiktsvekkende resultater, men byr også på en rekke utfordringer (Witcombe et. al. 2006). Som Pretty (2002, 66) uttrykker det: ”The big challenge we face is to find effective ways of synthesizing the best of traditional knowledge and the best scientific analysis can bring.”

Prosjektet for deltakende planteforedling i Estelí i Nicaragua er et ledd i et flernasjonalt ”paraplyprosjekt” der programmer i 7 land i Mellom-Amerika inngår: Costa Rica, Cuba, Guatemala, El Salvador, Honduras, Mexico og Nicaragua. Initiativtaker er den lokale organisasjonen CIPRES, som støttes av blant andre Utviklingsfondet i Norge. Arbeidet startet i 2002, og er rettet mot bønder og urfolksgrupper som praktiserer helt eller delvis subsistensjordbruk, med begrenset tilgang til kreditt og innsatsmidler for produksjon. Prosjektet startet opprinnelig med foredling av tradisjonelle varianter av mais og bønner, men

har senere blitt utvidet til å inkludere også ris, durra (sorghum), yuca, camote og potet. Programmet er et tverrdisiplinært tiltak som omfatter ulike organisasjoner og institusjoner, og forener grasrotorganisasjoners arbeid med ikke-statlige organisasjoner (NGO's), offentlige institusjoner, universiteter og forskningsentre¹.

Prosjektet jeg studerte i Estelí i Nicaragua, fokuserte i første rekke på videreutvikling av lokale varianter av bønner, men også enkelte prosjektdeltakere arbeidet selvstendig med foredling av mais, mens andre konsentrerte seg om durra, en kornplante som har mye til felles med hvete. Siden prosjektets begynnelse i år 2000 har to nye bønnevarianter blitt utviklet, og disse sirkulerer nå på det uformelle markedet og brukes aktivt av mange gårdbrukere i området. I den senere tid har det oppstått et ønske blant prosjektdeltakerne om å få disse variantene sertifisert og registrert i det statlige frøregisteret, for så å kunne selge dem på det offentlige markedet på lik linje med såkorn utviklet av den statlige jordbruksinstitusjonen INTA. Med dette for øyet har prosjektdeltakerne organisert seg i et kooperativ, som skal ivareta deres interesser og jobbe for registrering av deres produkter. Sertifisering av såkornet deres hadde imidlertid ikke blitt oppnådd på det tidspunktet feltarbeidet ble gjennomført (oktober 2006 - februar 2007).

Bakgrunnen for ønsket om å forbedre eksisterende varianter av mais og bønner var sammensatt. For det første opplevde lokale jordbrukere at frømaterialer som selges på det offentlige markedet, var dårlig egnet for småskalaproduksjon, og ikke ga ønsket avkastning innenfor småbøndernes rammevilkår. Dette skyldtes at disse variantene krevde utstrakt bruk av insektsdrepende midler, kunstgjødsel og kunstig vanning, noe som i de fleste tilfeller var utenfor denne gruppas økonomiske rekkevidde. Uten disse innsatsfaktorene var avlingene svært utsatte for sykdom- eller insektsangrep, eller de bukket under i tørkeperioder. De lokale variantene som sirkulerte på de uformelle markedene, hadde den fordel at de var mer hardføre og bedre tilpasset lokale miljøforhold, men de ga vesentlig mindre avlinger enn de høytytende artene. I tillegg var disse ofte blitt tilfeldig blandet og utsatt for usystematisk gjenbruk, og var derfor av varierende kvalitet. Motivasjonen var derfor å utvikle en variant som kombinerte de genetiske fordelene til de tradisjonelle variantene med en høyere og mer forutsigbar produksjon, tilpasset bøndernes økonomiske begrensninger.

Den lokale historien til stedet spilte også en vesentlig rolle for prosjektet. Rundt 20 år tilbake i tid ble området utsatt for massiv påvirkning fra store tobakksselskaper, som organiserte storskalaproduksjon for salg. Med tobakksindustriens inntreden fulgte også en omfattende bruk av kjemikalier og sprøytemidler i produksjonen, noe som igjen førte til at de

¹ Kilde: CIPRES' nettside <http://www.programa-fpma.org.ni/>

vanligste sykdoms- og insektsplagene ble resistente og eksploderte i utbredelse.

Produktiviteten til jordsmonnet sank dermed dramatisk, og tobakksselskapene mistet interessen og trakk seg ut av området. De lokale miljødeleggelsene var da så store at det var umulig å dyrke bønner i de områdene der det tidligere hadde blitt dyrket tobakk. Dette førte til et behov for sykdomsresistente varianter, samt restaurering av det lokale miljøet ved hjelp av mer biologiske metoder. Under perioden for mitt feltarbeid hadde dette målet blitt nådd, og det var igjen mulig å dyrke bønner på de lokalitetene som tidligere hadde vært utsatt for sterk degradering.

Prosjektet var også tuftet på sosiale målsetninger. Ved at seleksjonene ble utført av bøndene selv – og ikke eksterne forskningsstasjoner – fikk prosjektdeltakerne muligheten til selv å avgjøre produktets egenskaper. Ved hjelp av deltakerstyrte seleksjonsmetoder kontrollerte bøndene både prosess og resultat, og kunne dermed føle seg tryggere på produktets egenskaper og kvaliteter. Samtidig fikk bøndene kunnskaper som gjorde dem bedre rustet til å ta vare på jord og avling i framtiden. De nye kunnskapene var av både praktisk og teoretisk art, og ble presentert for deltakerne gjennom månedlige workshops, både i form av ”klasseundervisning” og praktiske demonstrasjoner i felt.

Prosjektet var derfor basert empowerment, i den forstand at målsetningen var å gjøre deltakerne bedre rustet til selv å ta kontroll over egne livsvilkår. Dette var i tillegg ment å skulle gi de involverte økt tillit til egne muligheter og kompetanse, noe som kunne føre til et forbedret selvbylde. I tillegg var det et mål at kunnskapene knyttet til mer biologiske dyrkningsmetoder og de nyutviklede variantene skulle spres langs uformelle kanaler i lokalsamfunnet. Deltakerne ble derfor oppfordret til å fortelle familie og naboer om prosjektet, slik at de også skulle få tilgang til kunnskapene de selv hadde tilegnet seg. Dessuten valgte CIPRES ofte bevisst å henvende seg til bønder som hadde høy status i lokalsamfunnet og fungerte som en form for uformelle lokale ledere. Som jeg vil komme tilbake til i kapittel 4.1.2 var dette blant annet begrunnet i at disse lederne bidro til enklere innpass i lokalmiljøet, samt at kunnskapsspredningen lokalt fløt bedre.

Planteforedling er en svært arbeidskrevende prosess, som forutsetter både innsats og disiplin fra de involverte for å bli vellykket. I tillegg ble det i de fleste tilfeller krevd at bøndene stilte egen jord til disposisjon for forsøkene. I følge informantene mine brukte hver av deltakerne som hadde ansvar for et forsøksområde, ca. to timer daglig i gjennomsnitt på dette arbeidet i de mest intensive periodene. Arbeidet bestod for det meste i registrering, systematisering og seleksjon, og jordstykket måtte i tillegg beskyttes for påvirkning fra avlingene i tilstøtende områder. Tidspunkt for spiring og blomstring måtte registreres og

nedtegnes, det samme måtte hver enkelt plantes utvikling i henhold til sine omgivelser. Dette innebar at man ikke bare registrerte den enkelte plantes faktiske avkastning ved innhøsting, men også vurderte dette i forhold til plantens vekstvilkår og eventuell konkurranse med andre plantevekster. Siden man ønsket seg hardføre varianter, ble jorda sjelden gjødslet eller vannet i særlig grad, men det var høye krav til beskyttelse, oppbevaring og gjenbruk av det genetiske materialet. Det ble også foretatt kulinariske tester, der produktets smak og holdbarhet ble vurdert. Det relativt sett beste materialet ble til slutt valgt ut, og eventuelt krysset med annet materiale med ønskede egenskaper. Deretter ble såkornet sådd på nytt ved neste sesong, og den samme prosessen ble gjentatt inntil ønsket resultat var oppnådd.

Arbeidet var hundre prosent ulønnet, og bøndene som gjorde forsøk, måtte i tillegg bruke sin egen jord som forsøksområde. De fleste deltakerne som hadde et slikt ansvar, fikk også opplæring i mer biologiske og mindre kostbare jordbruksmetoder, og ble også tildelt noe utstyr knyttet til dette. Den høye arbeidsbelastningen førte til at bare de mest interesserte av deltakerne gjorde forsøk, og disse fikk da mer oppfølging og oppmerksomhet fra prosjektlederne i CIPRES enn de øvrige deltakerne. For de medlemmene som ikke hadde dette ansvaret, bestod aktiviteten knyttet til prosjektet først og fremst i møtevirksomhet. I tillegg ble det arrangert aktiviteter der gruppa besøkte de ulike forsøksområdene, og deltok i vurdering og seleksjon av avlingene. Som oftest ble deltakerne da delt i grupper som hver for seg vurderte det samme plantematerialet, før man til slutt sammenliknet og diskuterte resultatene de ulike gruppene hadde kommet fram til.

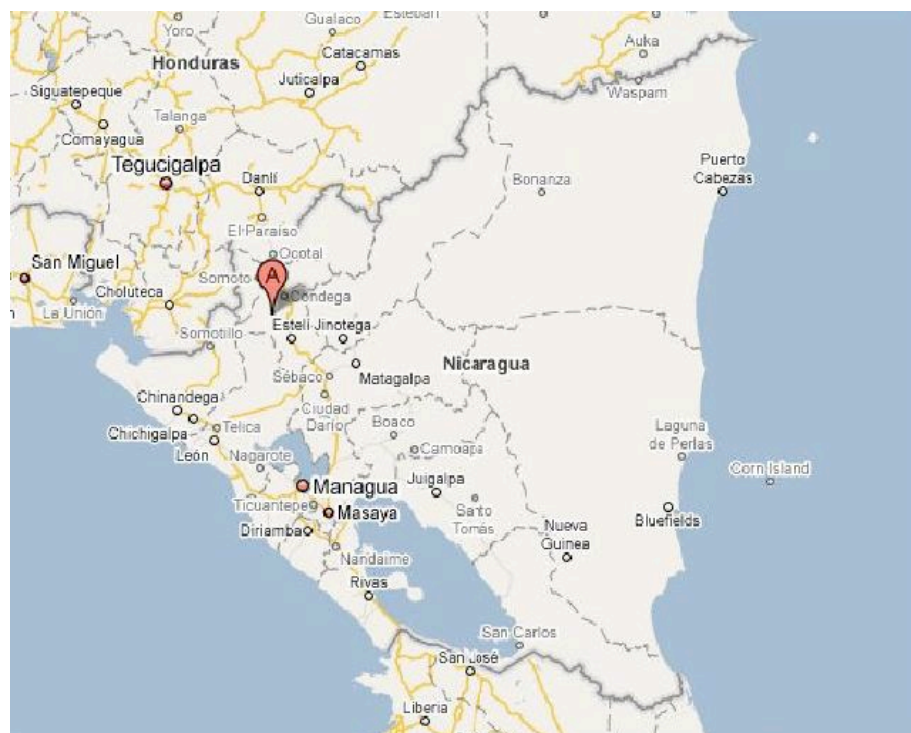
Feltarbeidet mitt ble gjennomført fra oktober 2006 til februar 2007, avbrutt av juleferien. PPB-programmet i Estelí hadde pågått i ca. fem år på dette tidspunktet, og hadde aktører fra ulike samfunnslag knyttet til seg. Prosjektet hadde en sosial målsetning, i kraft av å skape et produkt som ga fattige småbønder større grad av økonomisk handlingsrom og stabilitet. I tillegg til dette spilte miljømessige faktorer en sentral rolle. Som forklart ovenfor hadde moderne driftsformer i stor skala ført til omfattende miljøødeleggelser som vanskeliggjorde tradisjonelt jordbruk. Samtidig hadde naturmiljøet endret seg drastisk de siste 30 årene, sannsynligvis som et resultat av globale klimaendringer. Nedbørsmønsteret hadde endret seg dramatisk, og området hadde blitt vesentlig tørrere, muligens delvis som et resultat av global oppvarming (Parry et al. 2007). Tidligere regnet det mellom 1200 og 1500 milliliter i året, i dag er dette redusert til 200 til 300 milliliter per år. Elver som for bare tre tiår siden rant over sine bredder, var redusert til små bekkedar, mange fugle- og dyrearter hadde forsvunnet fra området, og kun de mest tørkeresistente trær og plantevekster holdt stand. En viktig målsetning med programmet var derfor å møte de utfordringene endringene i

naturmiljøet førte med seg, og å tilpasse seg den nye situasjonen fattige småbønder befant seg i, som et resultat av store endringer over et kort tidsrom.

Figur 1: Kart som viser Nicaraguas beliggenhet.

Kilde: www.utviklingsfondet.no

Figur 2: Kart over Nicaragua. Området Estelí er markert med rød pil.

Kilde: www.maps.google.com

2 Teori

Empowerment og lokal kunnskap er teoretiske størrelser som er underlagt kontinuerlig forhandling som et ledd i samfunnsprosesser og -endringer. Disse endringene kan knyttes til blant annet økonomisk eller politisk restrukturering, urbanisering, spredning av HIV/AIDS, eller som følge av målrettede tiltak og initiativer.

I dette kapitlet vil jeg diskutere de teoretiske konseptene empowerment og lokal kunnskap. Siden ingen av kildene mine omtaler disse temaene i sammenheng med hverandre, vil jeg her i første rekke presentere disse to konseptene i to separate underkapitler, med vekt på de aspektene som kan bidra til å relatere disse to konseptene til hverandre. I empowerment-delen vil jeg først definere dette begrepet i forhold til de utviklingsperspektivene som ligger til grunn for konseptet. Deretter vil jeg ta for meg ulike aspekter ved empowerment, med vekt på dimensjonene strukturelle muligheter og individuelt initiativ, samt prosess og resultat. Jeg vil også gi en innføring i ulike empowerment-nivåer, med spesiell vekt på psykologisk empowerment.

I den andre seksjonen tar jeg for meg konseptet lokal kunnskap, og karakteriserer denne formen for viten i forhold til andre kunnskapsregimer. Her fokuserer jeg spesielt på de praktiske dimensjonene ved denne kunnskapsformen, og hvilke konsekvenser dette kan få for konseptualiseringen av denne, og for kommunikasjon mellom lokalbefolkning og utenforstående personer.

2.1 *Empowerment*

Empowerment som konsept kan relateres til mange ulike situasjoner og kontekster, men har i den senere tid fått økt oppmerksomhet i forbindelse med teoretiske betraktninger knyttet til utviklingsstrategier (Evan et al. 2005, Petesh et al. 2005). Betegnelsen forbindes ofte med en alternativ utviklingsretning, som fokuserer på små, lokale bevegelser og initiativer (Wilhelmsen 2005). Jeg vil i det følgende fokusere på empowerment i forbindelse med bistands- og utviklingsprosjekter. Det er sannsynlig at utviklingsprosjekter med lokal tilnærming har større sannsynlighet for å lykkes dersom lokalbefolkningen på den aktuelle lokaliteten inkluderes både i utforming, prosessuelt og i evaluering av sluttresultatet.

2.1.1 Begrepsavklaring

Termen *Empowerment* blir i stor utstrekning brukt i engelsk drakt også i norske tekster. Begrepet kan sammenstilles med for eksempel de norske betegnelsene *deltakelse* eller *medvirkning*, uten at dette nødvendigvis utgjør en dekkende oversettelse. Deltakerbasert medvirkning i en prosess kan nok i enkelte tilfeller føre til empowerment, men det finnes også tilfeller der dette ikke vil være et forventet resultat. Empowerment forutsetter imidlertid en form for deltakelse, men dette alene er ikke tilstrekkelig for å romme de implikasjonene som en empowerment-kontekst bærer i seg. Det leksikalske morfemet *power* (makt/kraft) som begrepet empowerment er bygget opp rundt, henspiller på en form for selvbestemmelse og kontroll som går ut over det å delta i eller påvirke en prosess deltakeren ikke nødvendigvis kan kontrollere. Empowerment forutsetter derimot at makt og reell medbestemmelse flyttes nedover i samfunnhierarkiet, slik at marginaliserte grupper – eller rett og slett ”mannen i gata” – blir i stand til selv å ta kontroll over egne livsbetingelser. Begrepet empowerment trekker derfor innflytelsesaspektet lenger enn begrepene deltakelse eller medvirkning, og rommer et større spekter av variasjonsmuligheter i forhold til bakgrunnen for initiativet, utforming og type aktivitet, prosess, utvikling, osv.

Betegnelsen *bemyndiggjøring* ligger derimot nærmere meningsinnholdet i empowerment. Morfemene *myndig* og *makt* (power) som er kjernen i termene, kan sidestilles i større grad, da de begge kan knyttes til selvbestemmelse og kontroll over egen livssituasjon. Jeg vil likevel ikke utelukke at det kan eksistere en viss meningsforskjell mellom disse to begrepene, og har derfor valgt å ikke utelate den engelske betegnelsen. I tillegg er termen empowerment likevel mer kjent og etablert i forskningsmiljøer, og jeg ønsker derfor ikke å utelate dette til fordel for den norske betegnelsen.

Når jeg i den videre teksten har valgt å inkludere begge begrepene som sidestilte semantiske størrelser, er dette i første rekke basert på språklig-estetiske årsaker. Å inkorporere betegnelsen empowerment i sin substantiviske form fungerer godt, mens å si at noen har blitt ”empowered” i en norsk tekst, lyder noe merkelig. Jeg har derfor valgt å bruke verbet ”å bemyndiggjøre” i disse tilfellene. Det er med andre ord av hensyn til språklig variasjon og tekstflyt at både den norske og den engelske betegnelsen blir benyttet synonymt i denne oppgaven.

I den videre diskusjonen har jeg valgt å legge hovedvekten på empowerment sett i forhold til prosjekter, initiativer eller tiltak, som søker å stimulere til bemyndiggjøring av deltakerne. Denne oppgaven utdyper dermed ikke prosesser der empowerment finner sted uten påvirkning

fra en ekstern aktør. Jeg har også valgt å fokusere på tiltak som har empowerment som eksplisitt uttalt mål, på tross av at mange initiativer og prosjekter nok kan føre til bemyndiggjøring av deltakerne, uten at det nødvendigvis forelå som en målsetning i programmet.

Årsaken til disse prioriteringene er at det dessverre ikke er rom for å utdype disse aspektene videre innenfor rammene av denne oppgaven. Disse valgene bunner også i at empirien min er basert på et prosjekt som har bemyndiggjøring av deltakerne som et viktig formål med programmet. Å belyse de aspektene ved empowerment som kan knyttes til empirien, er derfor en viktig målsetning med dette kapittelet.

2.1.2 Noen tilbakeblikk

"Empowerment is rooted in social action philosophy and community psychology" (Hough & Paisley 2008, 98). Mesteparten av den tidlige forskningen ble brukt til å studere maktfordelingen innenfor ulike samfunn, og å bistå grupper som ble betraktet som marginaliserte eller maktesløse.

Empowerment som teoretisk konsept blir ofte satt i sammenheng med deltakende metodiske tilnærminger. Disse oppstod som en del av kritikken rettet mot positivismen og moderniseringstilnærminger, og blir ofte referert til som del av paradigmat "another development" (Dralega 2008). Disse retningene forfekter et skifte i maktforholdet mellom ulike samfunnsgrupper, og hevder at vekstmaksimerende strategier har isolert og forverret situasjonen til de marginaliserte gruppene i samfunnet. Bemyndiggjøring av individer, grupper og samfunn er derfor nødvendig, som et ledd i det som kan betegnes som en omfattende omveltningssprosess i de globale utviklingsstrategiene (Friedmann 1992).

Friedmann (1992) beskriver opprinnelsen til paradigmat "another development" som det sivile samfunnets oppstandelse, karakterisert av retninger knyttet til økologi, fred, likestilling, og menneskerettigheter, og nevner i tillegg kulturrevolusjonen i Kina, black power-bevegelsen i USA, og studentopprøret i Paris i mai 1978. Også verdikommisjonens rapport "Vår felles framtid" tas med som retningsgivende i forhold til tenkningen rundt en annerledes global utvikling (Friedmann 1992).

Karakteristisk for betegnelsen "en annen utvikling", er en bevegelse fra det lokale til det globale. "Although alternative development must begin locally, it cannot end there" (Friedmann 1992, 7). Hvis en alternativ utvikling er ment å skulle styrke de fattiges sosiale spillerom, må den også øke deres politiske innflytelse. Som Dralega (2008) uttrykker det:

“(…) empowerment and social change can be impossible unless power inequalities that exist in society are addressed” (52). Selv om den alternative utviklingen i utgangspunktet baseres på særskilte lokaliteter, er dens langsiktige mål å transformere hele samfunnet gjennom politiske endringer både på nasjonalt og internasjonalt plan. Uten denne bevegelsen fra lokalt til globalt nivå vil den alternative utviklingen forbli isolert innenfor et svært begrenset maktsystem, uten evne til å bryte gjennom til den genuine utviklingen den søker (Friedmann 1992).

Innenfor moderniseringstilnærmingene ble programmer for utvikling forvaltet av eksperter fra industrialiserte land, og lokale samfunn hadde i liten grad kontroll over betingelsene for sitt eget sosiale og økonomiske spillerom. Man ble etter hvert klar over at det var lite sannsynlig at utstrakt deltakelse i disse samfunnene ville forekomme, så lenge disse gruppene ikke hadde mulighet til å delta i planleggingen av sin egen framtid (Jacobson & Servaes 1999).

Deltakende tilnærminger setter individ og samfunn i sentrum, og søker å bringe reell beslutningsmyndighet ned på lokalt og regionalt plan. Dralega (2008) skiller mellom tilnærminger som betrakter deltakelse som et middel (*the-participation-as-a-means-approach*), og de som betrakter den som et mål (*the-participation-as-an-end-approach*). ”Deltakelse som middel” vil lett kunne bli manipulert til å tjene målene til autoritetene som leder programmet. I så fall vil deltakelsen begrense seg til å legitimere forhåndsoppsatte mål, og deltakerstyringen vil derfor bli redusert. Mange teoretikere og ledere støtter derfor prinsippet om ”deltakelse som et mål”, siden deltakelse da blir betraktet som en grunnleggende menneskerettighet. Deltakelse blir derfor en prosess som utgjør et mål i seg selv, og vil være av mye større verdi enn det konkrete resultatet man eventuelt oppnår. Begrunnelsen for dette er at det å tenke, uttrykke seg, tilhøre en gruppe, bli anerkjent som individ, bli verdsatt og respektert, og å ha innflytelse over avgjørelser som er avgjørende i ens liv, er like grunnleggende som å spise, drikke, og sove. Deltakende metoder skal derfor framheve *små* heller enn store media, *horisontal* heller enn vertikal kommunikasjon, *kollektiv selvtillit* heller enn avhengighet av utenforstående eksperter, og *handling* heller enn teoriorientert undersøkelse. Dialog som prosess og virkemiddel står også sentralt, og tilnærmingen vektlegger å skape et miljø for horisontal, toveis kommunikasjon på grasrotnivå (Dralega 2008).

I dag brukes empowerment vanligvis om en prosess som utspilles på lokal- eller individnivå, uten at de som initierer den uttrykker ambisjoner om endringer i maktfordelingen i en internasjonal eller global kontekst. Vi har fått en større dreining mot vektlegging av de

psykologiske og individrelaterte aspektene ved empowerment, og mange teoretikere har skrevet om bemyndiggjøring av individet, også kalt psykologisk empowerment (Peterson et al. 2002, Bebbington et al. 2007). Mange empowerment-tiltak har også i hovedsak fokusert på de individuelle aspektene ved dette, som også assosieres med forbedret mental helse (Peterson et al. 2002).

2.1.3 Multikulturalisme

Konseptet multikulturalisme kan også settes i sammenheng med både lokal kunnskap og empowerment. Fenomenet oppstod rundt 1970-årene, og kjennetegnes av et sterkere fokus på etnisitet, multiplisitet, oppblomstring av kulturell bevissthet, og økt fokus på sosiale gruppers rett til å være annerledes. Også dette konseptet har politiske undertoner, og har sine røtter i sosiokulturelle problemstillinger. Multikulturalisme kan knyttes til innvandring og/eller interne kulturelle- eller etnisk betingede konflikter der man har måttet innse at ”melting pot” - strategien har vært mislykket, og at anerkjennelse av diversitet er en grunnleggende betingelse for å møte disse utfordringene. Likhet, rettferdighet og en jevnere maktfordeling står sentralt, og konseptet inkluderer også en anerkjennelse av kulturer, historiske narrativer, og kollektive identiteter (Al-Haj & Mielke 2007).

Multikulturalisme kan anses som beslektet med konseptet lokal kunnskap, da en vektlegging av diversitet, pluralitet, og ”retten til å være annerledes” er felles for begge. Multikulturalismens fokus på minoriteters særegenheter og deres rett til anerkjennelse og videre eksistens er også felles for disse retningene. Både empowerment og lokal kunnskap er fundert på en anerkjennelse av utsatte grupper, og deres rett til respekt for sine kulturelle og individuelle særegenheter. Dette kan sammenstilles med multikulturalismens vektlegging av særegenhetene til enkeltindivider og grupper, og deres rett til å heve stemmen og ha innflytelse over saker som angår dem.

2.1.4 Ulike aspekter ved empowerment som konsept

“Empowerment has a (...) curious history, having gained the most expansive semantic range of all, with meanings pouring into development from an enormous diversity of sources, which include feminist scholarship, the Christian right, New Age self-help manuals, and business management (...)” (Cornwall & Brock 2004, 9, sitert i Bebbington et al. 2007, 613).

Konseptet empowerment har blitt anvendt i en rekke ulike sammenhenger, og brukes fortsatt aktivt innenfor mange forskjellige miljøer og fora. Alt fra teoretiske, politiske, utviklingsmessige og kulturelle kontekster har benyttet og tatt opp i seg empowerment-konseptet (Grootaert, C. 2005). Det hersker derfor en utbredt uenighet om hvordan begrepet skal forstås, og meningsinnholdet er underlagt kontinuerlig justering og forhandling (Hough & Paisley 2008). Innenfor politiske kontekster har begrepet blitt brukt i alt fra radikale aktivisters filosofier til argumenter for ”business as usual” -tilnærminger². Også politikk knyttet til individbasert adferdspsykologi og personlig selvhjelp har blitt satt i sammenheng med empowerment (Malena & Heinrich 2005). Dette fører til en funksjonell tvetydighet og et mangfold av betydninger, og denne vagheten og fleksibiliteten knyttet til konseptet fører til at brukerne kan forhandle fram og justere betydningen av begrepet i forhold til ulike grupper og interessenter (Bebbington et al. 2007).

Mange teoretikers definisjoner framstår som variasjoner over Julian Rappaport sitt bidrag, framlagt i 1990, som vektlegger at empowerment-tiltak skal strebe mot “(...) identifying, facilitating or creating contexts in which heretofore silent and isolated people, those who are "outsiders" in various settings, organizations and communities, gain understanding, voice, and influence over decisions that affect their lives (Rappaport 1990, 52, sitert i Small 1995). Empowerment angår derfor per definisjon de som på en eller annen måte er - eller opplever seg selv som - ekskludert fra samfunnet, enten i global, regional, eller lokal målestokk (Small 1995).

Friedmann (1992) vektlegger at empowerment alltid vil springe ut av en eller annen form for samfunnsmessig utestenging eller disempowerment. Dette innebærer at empowerment som idé forutsetter en form for mangel eller skjevhet som man søker å bøte på ved å initiere prosesser som er ment å skulle veie opp for denne skjevheten. Det er dermed mulig å tolke empowerment som en reaksjon på en uheldig utvikling, der enkelte grupper blir skadelidende. Empowerment kan i mange tilfeller ha en sterk sosial begrunnelse, bygget på et ønske om å gi folk tilbake den selvbestemmelsen, handlingsfriheten og verdigheten de i mange tilfeller mistet som et resultat av en ujevn samfunnsutvikling. Denne prosessen kan

² De politiske aspektene knyttet til anvendelsen av empowerment-begrepet blir diskutert i kapittel 2.1.4

være internt initiert i form av for eksempel en lokal protestbevegelse, et grasrotinitiativ, eller et kooperativ, eller den kan funderes eksternt av organisasjoner, institusjoner eller myndigheter (Friedmann 1992). Rappaport (1995) beskriver empowerment som "an intentional, ongoing process centered in the local community, involving mutual respect, critical reflection, caring and group participation, through which people lacking an equal share of valued resources gain greater access to and control over those resources" (Cornell University Empowerment Group 1989, 2, sitert av Rappaport 1995, 803).

Empowerment kan også defineres med utgangspunkt i valgfrihet og muligheter til å definere egne livsbetingelser. Narayan (2005) velger å betrakte bemyndiggjøringsprosessen som en utvidelse av valg- og handlingsfrihet til å forme eget liv. På tilsvarende måte definerer Petesh et al. (2005, 40) termen slik: "By empowerment we mean increasing both the capacity of individuals and groups to make purposeful choices, and their capacity to transform these choices into desirable outcomes."

Strukturelle muligheter og individuelt initiativ

Forskjellige retninger innen empowerment-litteraturen konseptualiserer empowerment i henhold til to hoveddimensjoner, som reflekterer et menneskelig, og et strukturelt aspekt. Narayan (2005) refererer til disse dimensjonene som den menneskelige handlekraft (*agency*) på den ene siden, og kontekstuelle og strukturelle muligheter (*opportunity structure*) på den andre. *Opportunity structure* refererer til de strukturelle forholdene i samfunnet. Dette inkluderer både den dominerende samfunnsstrukturen innenfor den aktuelle konteksten eller lokaliteten, og de muligheter og alternativer som kan skapes i kraft av et empowerment-prosjekt. Disse strukturene kan ofte stå i motsetning til hverandre, og empowermentprosessen utspilles da i et spenningsfelt mellom konkurrerende interesser og konstellasjoner (Narayan 2005).

Det menneskelige *agency* representerer det individuelle aspektet ved empowerment³. Dette refererer til hver enkelt persons evne til å gripe og gjøre nytte av de mulighetene som tilbys, samt evnen til å fullføre prosessen fram til ønsket resultat. Her inkluderes et mentalt aspekt som påvirkes av mange ytre faktorer, men som også bestemmes av hvert enkelt individs initiativ, pågangsmot, og vilje til å møte de utfordringene som oppstår (Narayan 2005).

Pretty (2002) vektlegger at en endring eller utvikling på det mentale planet er avgjørende dersom et tiltak fundert på empowerment skal ha langsiktig effekt. I mange

³ Dette kan også relateres til konseptet psykologisk empowerment. Se kapittel 2.1.4 for videre diskusjon.

tilfeller har innbyggerne i et lokalsamfunn vendt tilbake til tradisjonelle praksiser, så snart reguleringer eller pålegg utenfra opphører eller ikke lenger blir håndhevet (Pretty 2002). Dette kan være et resultat av at de involverte ikke ser hensikten i å følge opp initiativet, eller de ikke har utbytte av å tilpasse seg pålegget. Samtidig illustrerer dette verdien i at deltakernes tanker, ideer, og ønsker får betydning for utforming og gjennomføring av tiltaket, slik at deltakerne motiveres til oppfølging også på lengre sikt. Se kapittel 2.1.5 for videre diskusjon rundt dette.

De strukturelle og de individuelle aspektene ved empowerment påvirker hverandre gjensidig, og begge er like avgjørende i forhold til resultatet av prosessen. Som skissert ovenfor er ikke de strukturelle mulighetene for at grupper og enkeltindivider kan oppnå økt kontroll over egne livsbetingelser tilstede i alle samfunn, men for eksempel organisasjoner eller institusjoner kan åpne opp for muligheter som ikke var tilgjengelige i utgangspunktet. Tilsvarende er det like viktig at de som får denne muligheten, er i stand til å gripe den, og at de har tilstrekkelig tiltaksevne og initiativ til å fullføre prosessen, for dermed å oppnå ønsket resultat (Narayan 2005).

I følge Diener & Biswas-Diener (2005) bør disse to dimensjonene vektet likt både under prosjektutforming og i en evalueringssituasjon. Dessverre er det få prosjektevalueringer som tar opp i seg både de individuelle og de strukturelle aspektene, og i de fleste tilfeller er det bare ett eller noen få dimensjoner ved empowerment som blir vurdert (Petesh et al. 2005).

De strukturelle- og individuelle dimensjonene ved empowerment blir omtalt av flere forfattere, tross noe ulik begrepsbruk. De ulike termene som benyttes, kan illustreres i følgende tabell:

Tabell 2-1: Sammenstilling av tre teoretikers strukturering av empowerment-begrepet

Strukturell dimensjon	Individuell dimensjon	Kilde
Opportunity structure	Agency	(Narayan 2005)
Ekstern/situasjonsbetinget	Intern/psykologisk	(Diener & Biswas-Diener 2005)
Ytre/instrumentell	Indre/iboende	(Petesh et al. 2005)

Empowerment som en kontinuerlig prosess

Et vesentlig trekk ved empowerment er at det kjennetegnes av å være en kontinuerlig prosess, ikke et engangsprosjekt som kan avsluttes når målet er oppnådd. Dette innebærer at empowerment ikke er en statisk konstruksjon, men vil være i konstant bevegelse og utvikling over tid. Dette indikerer at en person kan bli bemyndiggjort på et gitt tidspunkt, for deretter senere å miste sin empowerment på et annet tidspunkt (Hough & Paisley 2008). Som Al-Haj & Mielke (2007) uttrykker det: "Empowered people need to be continuously fueled and motivated in order to make the transition from a state of powerlessness into a position in which they feel responsible for their fate, take responsibility for their actions and actively participate in the process of change" (Al-Haj & Mielke 2007, 2). Dette innebærer at deltakerne i en empowerment-prosess vil ha behov for kontinuerlig stimulans og oppmuntring over en lengre tidsperiode, dersom prosjektet skal lykkes i å oppnå mer bemyndiggjorte deltakere. Denne prosessen er spesielt vanskelig blant sårbare og utsatte samfunnsgrupper og minoriteter, som i tillegg til økonomisk og sosial nød, også lider under konstant diskriminering og stigmatisering. Empowermentprosessen vil da søke å "veie opp" for disse gjentatte negative opplevelsene, ved å framstå som en positiv motpol til den gjeldende samfunnsnormen (Al-Haj & Mielke 2007).

Prosess og resultat

Empowerment kan per definisjon betraktes både som en *prosess*, og som et *resultat* (outcome). Denne differansen kan være vesentlig når empowerment skal forsøkes omgjort i målbare størrelser, noe som i utgangspunktet kan være ganske problematisk. Når empowerment ses som en prosess, er fokuset plassert på intervensjoner som kan bli satt i verk for å fostre en helhetlig *følelse* av empowerment. Oppmerksomheten rettes mot den personlige utviklingen deltakeren gjennomgår i løpet av prosjektet og aktivitetene knyttet til dette. Det forutsettes dermed at deltakerne gjennom programmet oppnår en høyere grad av empowerment enn det de hadde før tiltaket ble satt i gang. Prosessen karakteriseres av et miljø der fasilitatorer oppfordrer deltakerne til å engasjere seg i valg av tiltak, gruppeaktiviteter, og alle andre programrelaterte foretak. Gjennom deltakelse i empowermentprosessen vil de involverte lære å forstå hvilken innflytelse de har i en spesifikk sosial kontekst, samt at de gis muligheten til delta i - og vinne kontroll over - saker som angår dem. De lærer å tenke kritisk, og å utvikle de egenskapene som er nødvendige for å delta i avgjørelser som påvirker deres

liv. Hensikten er å bistå folk i å finne styrker og iboende verdier i seg selv, for på den måten å bidra til at de på sikt kan bli mer selvstendige og selvdrevne (Hough & Paisley 2008).

Når empowerment betraktes som et *resultat*, ligger ikke fokuset lenger på prosessen, men på selve måloppnåelsen. I forskningsmessig forstand blir empowerment da omgjort til et målbart resultat. Dette resultatet kan ta ulike former, men ideelt sett bør resultatet av en empowermentprosess være nettopp empowerment. Hensikten med å studere empowerment som et resultat, er å undersøke om metodene brukt i et empowerment-tiltak i realiteten fører til større grad av empowerment hos de involverte (Hough & Paisley 2008).

Ulike samfunnsmessige nivåer relatert til empowerment

Empowerment-teori kan anvendes på tre ulike analytiske nivåer; det individuelle, det organisasjonsmessige, og det samfunnsmessige (Peterson et al. 2002, Hough & Paisley 2008). På det organisasjonsmessige- og det samfunnsmessige planet vil empowerment brukes i betydningen av å øke den politiske innflytelsen til en gruppe eller et samfunn (Peterson et al. 2002). Samfunnsmessig empowerment fokuserer på de generelle behovene til et kollektiv, og søker å møte disse behovene ved å utvikle kollektiv handlekraft, med det formålet å forbedre livskvaliteten til samfunnet som helhet. På det organisasjonsmessige planet anvendes empowerment på arbeidsstrukturer og studier basert på medlemmers deltakelse i organisasjoner og foreninger. Hensikten med tiltak fundert på organisasjonsmessig empowerment er å forbedre effektiviteten og prestasjonene til organisasjonen, på en slik måte at det gagnar medlemmene (Hough & Paisley 2008). Empowerment på det individuelle nivået innebærer å styrke individets følelse av kontroll, uten at det nødvendigvis foreligger en strukturell endring i samfunnet (Peterson et al. 2002). Denne formen for empowerment-analyse undersøker hvert individs initiativ og mulighet til å gjenvinne kontrollen over egen livssituasjon, og oppleve mestring knyttet til egen livsopplevelse (Hough & Paisley 2008). Betegnelsen psykologisk empowerment blir ofte satt i forbindelse med empowerment på det individuelle planet (Peterson et al. 2002).

Samtidig som det eksisterer et tydelig skille mellom disse tre formene for empowerment, påvirkes også nivåene gjensidig av hverandre, og kan knyttes sammen i årsaks- og virkningsrelasjoner (Hough & Paisley 2008). Opplever man for eksempel innflytelse og mestring på det organisasjonsmessige planet, er sannsynligheten stor for at enkeltindividets persepsjoner knyttet til muligheter og kapasitet også påvirkes positivt, og omvendt (Peterson et al. 2002).

Psykologisk empowerment

Som nevnt i kapittel 2.1.2 har vi i den senere tid sett en dreining mot økt fokus på den individsentrerte formen for empowerment, ofte referert til som psykologisk empowerment (Peterson et al. 2002, Bebbington et al. 2007). Denne formen for empowerment kan defineres som en mellommenneskelig prosess, der individer søker å vinne kontroll eller makt over faktorer som har avgjørende betydning i deres liv (Siu et al. 2005). Undersøkelser basert på denne formen for empowerment fokuserer på enkeltindividers oppfatninger, og inkluderer blant annet utvikling av ferdigheter og kulturell- og individuell bevissthet. I tillegg inkorporeres variabler som motivasjon, kontroll, effektivitet, selvutvikling, og stimulans av selvbevissthet (Bebbington et al. 2007). “Psychological empowerment includes skill development and cultural awareness, and it incorporates variables such as motivation to control, locus of control, and self-efficacy” (Hough & Paisley 2008, 93). Siu et al. (2005) beskriver konseptet ved hjelp av følgende dimensjoner:

- Den personlige meningen individer finner i sitt arbeid.
- Tilliten de har til at de utfører arbeidet på en god måte.
- Besluttsomheten de utviser i å initiere og regulere arbeidet sitt.
- Påvirkningsmuligheten de mener å ha innenfor sin arbeidsorganisasjon.

Individer som responderer positivt på en empowermentprosess knyttet til disse fire kognitive dimensjonene, vil føle seg psykologisk bemyndiggjort og bedre i stand til å utføre arbeidet sitt på en forbedret og mer effektiv måte (Siu et al. 2005).

Psykologisk empowerment vil alltid variere fra person til person. Dette impliserer at individuelle karakteristikk vil påvirke prosessen og forståelsen av et empowermentbasert tiltak. Psykologisk empowerment vil derfor utvikles i samspillet mellom tiltak og individ, og begge aspekter er like avgjørende for resultatet. Samtidig er psykologisk empowerment kontekst- og befolkningsspesifikk. Dette innebærer en tett relasjon mellom individ og omgivelser, der personens oppfatning av seg selv og omverden er avgjørende for hvilken grad av empowerment personen vil oppnå (Narayan 2005).

I tillegg bærer litteraturen knyttet til det psykologiske aspektet ved empowerment preg av at det vanskelig kan omsettes i målbare størrelser. Å skulle dokumentere psykologisk empowerment som et resultat av et empowerment-tiltak, kan være høyst problematisk. Det er mye enklere å vise til for eksempel en skole som har blitt bygget, et anlegg som har blitt renoveret, en organisasjon som har blitt opprettet, eller en reform som har blitt gjennomført.

Om disse resultatene har ført til at de involverte følte eierskap i prosjektet, og om det har ledet til utvidelse av deres valg- og handlingsfrihet, er derimot langt vanskeligere å dokumentere (Diener & Biswas-Diener 2005, Narayan 2005).

Narayan (2005) hevder likevel at dette ikke kan brukes som et argument for å innskrenke fokuset på psykologisk empowerment som et vesentlig aspekt ved en bemyndiggjøringsprosess. På tross av begrenset målbarhet understreker Narayan (2005) at økt selvspekt og tro på egne evner er like grunnleggende som fysiske og materielle omgivelser, og derfor bør gis høy prioritet både i forbindelse med forskning, prosjektutforming og evaluering. Den psykologiske effekten av empowerment har en iboende verdi, som vanskelig kan sidestilles med de mer konkrete og målbare resultatene av et prosjekt. Som Narayan (2005, 16) slår fast: "Empowerment has an intrinsic value. It is an end in itself. Feeling self-confident, walking with dignity, feeling respected, living without fear, is of value in itself". Dette innebærer at psykologisk empowerment bærer i seg et element av selvutvikling og selvspekt som skal betraktes som et mål i seg selv, uavhengig av hva det måtte føre til av positive eller negative konsekvenser.

Samtidig er det nærliggende å tenke seg at positiv respons på en empowerment-prosess kan ha avgjørende innvirkning på hvilke valg den enkelte treffer i møte med de muligheter og utfordringer han eller hun senere blir konfrontert med. Psykologisk empowerment tar form av en positiv spiral, der det å lykkes innen et felt åpner dørene for andre muligheter. Dersom deltakerne opplever mestringsfølelse på et område, kan dette få positive ringvirkninger for de involverte også på andre plan. Som & Biswas-Diener (2005, 125) uttrykker det: "Success can lead to psychological empowerment when it heightens positive emotions, and psychological empowerment in turn lead to further success if external conditions allow it".

Makt og kontroll

Når begrepet empowerment skal defineres, er det nærliggende å studere betydningen av makt – power – som inngår som en komponent i den ortografiske betegnelsen, og som spiller en sentral rolle i forhold til forståelsen av konseptet. Makt kan i følge Bebbington et al. (2007) defineres som evne eller potensial til å gjennomføre ønsket handling. Dette inkluderer også å være i stand til å utføre eller tilpasse seg en endring, eller å motstå den. Her ser vi at forfatteren har valgt et individrelatert hovedfokus på forståelsen av maktbegrepet, der enkeltpersonens evner i hovedsak ses i forhold til seg selv, uten at omgivelsene er eksplisitt nevnt. Kanter (1977- sitert i Siu et al. 2005) har et mer kollektivt rettet fokus knyttet til

maktbegrepet. Hun betrakter makt som "the ability to get things done, to mobilize resources, and to get and use whatever it is that a person needs for the goals he or she is attempting to meet" (166). Her brukes makt om tilgang til formelle og uformelle systemer i en organisasjon. I motsetning til mer utbredte persepsjoner av makt som kontroll over andre, definerer Kanter makt som autonomi eller kontroll over egne handlinger (Siu et al. 2005).

Peterson et al. inkluderer begrepet kontroll i sin definisjon av empowerment. Han betegner konseptet som en prosess der enkeltindivider, organisasjoner og samfunn vinner (tilbake) kontrollen over områder som vedrører dem, og er av betydning for dem i deres daglige liv, (Peterson et al. 2002). I følge teorien er det en direkte sammenheng mellom persepsjoner av kontroll og psykologisk empowerment. Man antar derfor at programmer som fokuserer på deltakernes følelse av kontroll og innflytelse, sannsynligvis vil føre til større grad av psykologisk empowerment enn programmer som ikke fokuserer på kontroll. Med bakgrunn i dette hevder litteraturen at oppfatninger knyttet til kontroll kan benyttes som en indikator på psykologisk empowerment (Hough & Paisley 2008).

Kritiske aspekter knyttet til økt fokus på psykologisk empowerment

Det nye fokuset på psykologisk empowerment har blitt understøttet av Verdensbankens virksomheter, både gjennom prosjekter og tiltak, samt i kraft av to utgivelser som tar for seg empowerment som teoretisk konsept, med vekt på det psykologiske aspektet (Narayan 2002, Narayan 2004). I artikkelen "Of Texts and Practices: Empowerment and Organizational Cultures in World Bank-funded Rural Development Programmes" retter Bebbington et al. (2007) et kritisk blikk både mot Verdensbankens fokus på individsentrert empowerment, og deres programmer basert på dette. Forfatterne mener denne formen for empowerment kan ha blitt spesielt vektlagt på bakgrunn av at den ikke utgjør noen vesentlig trussel mot eksisterende systemer, og at myndighetene i mange land derfor ikke har vanskeligheter med å stille seg positive til programmer fundert på dette. I tillegg kan empowerment utgjøre et argument for sosiale finanssystemer og som et virkemiddel i fattigdomsbekjempelse, noe som kan understøtte bankens videre eksistens og driftsformer (Bebbington et al. 2007).

Dette perspektivet er viktig å ta med seg i den videre diskusjonen knyttet til psykologisk empowerment. På tross av at dette konseptet benyttes og videreutvikles på en meningsfull måte av mange andre institusjoner, er det ingen grunn til ikke å rette et kritisk søkelys på de totale konsekvensene av å flytte fokus fra samfunn- til individnivå. Dette betyr ikke at det å rette oppmerksomheten mot individet ikke er meningsfullt i seg selv, men heller at det kan være nyttig å være bevisst på konsekvensene av at forholdet mellom samfunn som

helhet følgelig vil få mindre oppmerksomhet. Når situasjonen på storskalanivå virker låst, kan det være fristende å velge enkle løsninger, og heller fokusere på problemstillinger der det er lettere å gjøre endringer eller igangsette tiltak som kan gi positive resultater uten at det krever for mye ressurser.

Samtidig er det ikke grunnlag for å gå ut i fra at dette er den eneste årsaken til at individsentrerte utviklingsprosjekter har fått større oppmerksomhet i den senere tida. Å skulle avfeie alle arbeider knyttet til psykologisk empowerment som styrt av hensynet til politiske eller økonomiske fortrinn, vil være en stor overdrivelse. Psykologisk empowerment bærer i seg mange meningsdimensjoner som kanskje tidligere har blitt ignorert, og som det i dagens samfunn vil være svært nyttig å undersøke nærmere.

2.1.5 To prosjektstrategier: Top down og bottom up

I forbindelse med teoretisering knyttet til strategier og praksis i bistandsprosjekter har mange valgt å skille mellom *top down*-tilnærminger (ovenfra og ned) og *bottom up* (nedenfra og opp). En top down-prosedyse kjennetegnes av at tiltaket styres og planlegges ”ovenfra”, av myndighetspersoner, organisasjoner, eller vitenskapsfolk (Evan et al. 2005). Bottom up-tilnærminger fokuserer derimot på høy grad av inkludering og aktivisering av lokalbefolkningen, der de berørte ideelt sett er med på å bestemme både målsetning og framgangsmåte i prosjektet. Tiltaket vil da bli drevet framover av krefter ”nedenfra”, og utformingen av prosjektet søker å ta utgangspunkt i deltakernes preferanser, ønsker og behov.

Fokusering på deltakerstyring i bistandsprosjekter oppstod som en reaksjon på at mange top down-initiativer viste seg å være mindre vellykkede, da disse hadde en tendens til å ekskludere deltakeraspektet i prosessen. Lokalbefolkningens manglende innflytelse og påvirkningsmuligheter kan føre til en følelse av fremmedgjorthet og motvillighet blant de involverte, noe som igjen kan påvirke resultatet i negativ retning. Samtidig har undersøkelser vist at top down-tiltak ofte mislykkes i å identifisere lokalbefolkningens faktiske behov og ønsker knyttet til sin livssituasjon. Som nevnt i kapittel (fysiske muligheter) har man funnet eksempler på at lokalbefolkningen vender tilbake til tidligere praksiser etter at et top down-prosjekt er avsluttet (Pretty 2002).

Mange teoretikere mener derfor bottom up-tilnærminger er bedre egnet til å møte de problemstillingene marginaliserte grupper strever med i sitt daglige liv, og å skape konstruktive og langvarige endringer knyttet til disse. Utviklingsprosjekter som bruker lokal medbestemmelse som et virkemiddel, gir dermed bedre resultater, både med tanke på

målgruppene behov og konkret måloppnåelse: "It is increasingly recognized that development initiatives that pay attention to local perceptions and ways are more likely to be relevant to people's needs and to generate sustainable interventions" (Sillitoe 1998, 224).

Et viktig grunnprinsipp i bottom up-tiltak er at *prosessen* i prosjektet gis høy prioritet. Dersom hovedfokus ligger på en forutbestemt, konkret målsetning, vil risikoen være tilstede for at det ikke er samsvar mellom målet i prosjektet og de involvertes opplevelse av sine faktiske behov. Man kan da risikere at gjennomføringen tar form av deltakelse med den hensikt å legitimere på forhånd oppsatte mål, noe som vil pulverisere deltakeraspektet som metode i prosjektet (Rugset 1998). Dette kan være noe av forklaringen på at enkelte tiltak som gir seg ut for å være bottom u-prosjekter, likevel har karakter av å være styrt "ovenfra" av organisasjoner eller myndigheter (Adhikari 2003).

I den senere tid har mange kommet fram til at deltakerbaserte prosjekter ofte viser seg å være mer effektive enn *top down*-tilnæringer, og at kostnaden ved å ekskludere de lokale innbyggernes innsikter, oppfatninger og behov ofte kan være uforholdsmessig høy (Orlove & Bruch 1996). Dette skyldes blant annet at denne formen for deltakerbasert prosessstyring er bedre egnet til å identifisere de involvertes behov, samtidig som deltakerne blir bedre rustet til å styre egen utvikling også etter at prosjektperioden er avsluttet (Friedmann 1992).

Med bakgrunn i diskusjonen ovenfor kan vi slå fast at et prosjekt som baseres på empowerment, per definisjon også vil representere en bottom up-tilnærming. Dette skyldes at empowerment - forutsatt at det dreier seg om reell deltakerstyring - i stor grad kontrolleres av krefter "nedenfra". Felles for begge tilnærmingene er at de lavere sjiktene av det samfunnsmessige hierarkiet tildeles medbestemmelsesrett, og at disse persepsjoner påvirker styringsleddet i prosjektet og virker direkte inn på prosjektutformingen (Petesh et al. 2005). Empowerment er derfor en bottom up-tilnærming, og vil være problemløsningsorientert (Sillitoe 1998, Evan et al. 2005).

Tilsvarende kan et tiltak som gjør aktivt bruk av lokal kunnskap, også gi prosjektet karakter av å være styrt "nedenfra". Dette forutsetter at den lokale kunnskapen ikke behandles isolert fra brukernes anvendelse av denne, og at deres persepsjoner og forståelsesverden får konsekvenser for prosjektutformingen. Ved å trekke kunnskap nedenfra oppover i prosjektsystemet blir lokalbefolkningen tiltelt en stemme som påvirker ekspertkunnskapen i de øvre sjiktene i hierarkiet. At kunnskapsflyten følger denne bevegelsen "nedenfra og opp", kan være med på å sikre reell deltakerstyring, gjennom at deltakernes forståelsesverden og oppfatninger knyttet til denne blir tatt med i betraktningen. I de følgende kapitlene vil jeg ta

for meg hvordan lokale kunnskapssystemer brukt i bottom up-prosjekter kan være egnede virkemidler for å oppnå bemyndiggjøring av utsatte samfunnsgrupper.

2.2 Lokal kunnskap

I dette kapittelet vil jeg ta for meg konseptet lokal kunnskap, og drøfte karakteristikker og anvendelse av dette. Jeg vil også vurdere dette opp mot andre kunnskapssystemer, og velger derfor å innlede dette kapittelet med noen betraktninger knyttet til konseptualiseringen av viten. Deretter vil jeg gjøre en kort vurdering av i hvilken grad lokal kunnskap kan brukes som et redskap i empowerment-tilnæringer.

Jeg vil understreke at jeg her i første rekke vil betrakte lokal kunnskap i forhold til karakteristikk og anvendelse, med vekt på de trekkene som skiller lokal kunnskap fra andre kunnskapsformer. Jeg vil ikke gå inn på den lokale kunnskapens verdi i seg selv, eller hvilken nytteverdi den kan ha utenfor lokalsamfunnet den stammer fra. Begrunnelsen for denne prioriteringen er at oppgavens problemstilling fokuserer på lokal kunnskap som et redskap i empowerment-prosjekter. Andre funksjoner denne kunnskapsformen kan ha må dermed utelates i denne diskusjonen.

2.2.1 Kunnskap i et postpositivistisk perspektiv

”What we call ”knowledge” of the social world is the outcome of a negotiation between those with more “expert knowledge”, and the actors in the everyday world (...). As such, the process of knowing can not be understood as the exclusive domain of experts” (Fischer 2000, 74).

I sin utgivelse *Citizens, Experts, and the Environment. The Politics of Local Knowledge* tar Fischer (2000) for seg kunnskap som sosialt og kulturelt fenomen, og argumenterer for en revurdering av forholdet mellom standardisert og uformell kunnskap. Fischer (2000) viser til det han med en fellesbetegnelse kaller postpositivisme; en reaksjon på neopositivistiske kunnskapsregimer. Termen neopositivisme refererer til en kunnskapsform som har empiriske, ikke-kontekstuelle og universelle lover som sitt ideal, og som søker forklaringsmodeller som kan anvendes uavhengig av historiske, temporale og samfunnsmessige grenselinjer. Den neopositivistiske kunnskapen arbeider mot en mest mulig verdinøytral og objektiv forskning, med vekt på empiri og kvantitativ metodikk. I dag har man for det meste forlatt denne tilnærmingen i sin rendyrkede form, men søken etter det generelle og universelle framstår likevel som et viktig fundament i teoretisk konseptualisering (Fischer 2000).

I den senere tid har vi imidlertid fått en bevegelse bort fra det generelle og uforanderlige, mot det partikularistiske og foranderlige i forbindelse med konseptualiseringen av viten. Dette innebærer en dreining mot en mer kontekstuell forståelse av kunnskap, der antakelsen om at lærdom kan løsrives fra sin sammenheng blir problematisert. I dette ligger en forståelse av at det som er sant og riktig i dag, ikke nødvendigvis er like sant og riktig i morgen. Tilsvarende vil erfaringer hentet fra en lokalitet, ikke nødvendigvis kunne overføres til andre lokaliteter. Man blir i større grad oppmerksom på farene ved vide generaliseringer, og mer kritisk til kunnskapsformer som gir seg ut for å være universelle (Pottier 2003 og Fischer 2000). Samtidig blir man i økende grad klar over de utilsiktede konsekvensene det kan ha dersom situasjonsbetinget kunnskap trekkes ut av sin kontekst, og behandles som om de var universelle fakta: “We need to establish that it is dangerous to do this and demonstrate the importance of understanding environmental interactions and development opportunities *within their sociocultural contexts*” (Sillitoe 1998, 228, min utheving).

Dette har åpnet opp for en redefinering av det vitenskapelige rasjonalitetsbegrepet, fra det generelle, objektive og verdinøytrale, mot det partikulære, subjektive, og tids- og stedsspesifikke (Pottier 2003 og Fischer 2000). Tanken er at kunnskap ikke uten videre kan løsrives fra konteksten den oppstår innefor, samtidig som idealet knyttet til universell viten mister noe av sin betydning. Fischer (2000) velger å kalle denne retningen for *det postpositivistiske alternativet*, og søker med dette å skape rom for en forskning med større grad av kulturell og kontekstuell relevans. Han hevder kunnskap alltid vil være i konstant forhandling med de fysiske og sosiale omgivelsene den oppstår i, og derfor i mange tilfeller ikke kan overføres direkte til andre kontekster: ”Situationally grounded in particular contexts, knowledge creation thus always involves social negotiation. As such, knowledge need not be – and often cannot be – generalizable beyond the particular context to which it pertains” (Fischer 2000, 85).

En konsekvens av denne nye forståelsen av kunnskapsbegrepet, er blant annet at partikularistiske- og ikke-generaliserbare data gis større rom innenfor teoretisering og forskning (Fischer 2000). Dette fører blant annet til at lokal kunnskap får økt oppmerksomhet, siden denne formen for stedsspesifikk og kontekstuell viten tar opp i seg mange av de aspektene som i liten grad blir problematisert innenfor den dominerende kunnskapsforståelsen. Siden den lokale kunnskapen er tett knyttet til lokaliteten den har oppstått innenfor, utgjør den et illustrerende eksempel på hvorfor det kan være problematisk å skille kunnskap fra sin kontekst. I følge Harris (1997) vil lokal kunnskap som

institusjonaliseres, kodifiseres, og anvendes utenfor sin opprinnelige kontekst, automatisk bli endret (Harris 1997).

2.2.2 Karakteristikk av lokal kunnskap⁴

Lokal kunnskap innebærer i første rekke kunnskap relatert til de fysiske og biologiske omgivelsene innenfor et avgrenset område⁵. Denne formen for viten er ofte av praktisk karakter, og inkluderer normer, sedvaner, erfaringer og metoder, samt kjennskap til økosystemers funksjoner og responsmønstre. Kunnskapen besittes av en gruppe mennesker innenfor en bestemt lokalitet, som vanligvis har bebodd området i lengre tid, og har sterk tilhørighet til stedet.

Lokal kunnskap som teoretisk konsept kjennetegnes av å være sterkt forbundet med konteksten knyttet til sitt opphav, både lokalt, temporalt og kulturelt (Brush & Stabinsky 1996, Harris 1997, Sillitoe 1998, Fischer 2000, Pottier 2003). Dette fører til at vi ikke kan snakke om *en* lokal kunnskap, men en pluralitet av kunnskaper med lokal forankring (Pottier 2003).

På tross av denne sterke stedsbundetheten trenger ikke lokal kunnskap å være homogen innenfor et spesifikt samfunn. Forskjeller mellom ulike grupper – med utgangspunkt i kjønn, alder, klasse, sosial status, yrke, beskjeftigelse, osv – vil trolig alltid forekomme i større eller mindre grad (Sillitoe 1998). Samtidig vil mindre lokalsamfunn kun i svært få tilfeller eksistere totalt isolert fra verdenssamfunnet for øvrig, og lokal kunnskap vil dermed ikke være fullstendig uberørt av det dominerende vestlige tankesettet (Harris 1997, Sillitoe 1998, Pottier 2003). Grensene mellom lokal, ikke-lokal og vitenskapelig kunnskap er i konstant endring (Harris 1997), og denne refleksiviteten skaper en situasjon der ulike diskurser er i uavbrutt forhandling med hverandre. Aspekter ved vestlig kunnskap og praksis inkorporeres og gis ny mening innenfor lokale forståelsesrammer og tradisjoner, og indikerer et sterkt dynamisk aspekt ved lokal kunnskap (Sillitoe 1998):

”The growing awareness that local knowledge does not exist in isolation but interacts in various ways with the science and practices of development agencies, has resulted in a thorough questioning of its presumed boundedness. Local knowledge never stands still, it is dynamic and strategic” (Pottier 2003, 5).

⁴ Deler av dette kapitlet er basert på mine tidligere oppgaver innlevert på Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo.

⁵ Også religiøse eller kulturelle forståelsesrammer og forklaringsmodeller kan regnes som en integrert del av lokal kunnskap som konsept (Orlove & Brush 1996), men disse vil ikke bli videre behandlet her da de ikke berører tematikken for denne oppgaven.

Menneskers viten vil dermed aldri være utelukkende lokal, men springer ut av komplekse interaksjoner mellom ulike kunnskapsregimer (Pottier 2003). Lokal kunnskap vil derfor alltid inneholde både endogene og eksogene komponenter (Harris 1997, Pottier 2003). Dette står i sterk motsetning til tidligere dypt rotfestede begrunnelser for *top down*-prosjekter⁶, der lokal kunnskap betraktes som stedsbundet, statisk, ikke-refleksiv og uvitenskapelig (Pottier 2003).

Lokal kunnskap som praktisk kunnskap

Lokal kunnskap oppstår gjerne på bakgrunn av erfaringer bygget opp over lang tid (gjerne flere generasjoner), og domineres ofte av en praktisk komponent (Sillitoe 1998). På grunn av dens praktiske karakter kan det være problematisk å gripe denne kunnskapen ved hjelp av språk, og det er grunn til å stille spørsmålsteget ved om språk er et egnet virkemiddel for å få tilgang til denne formen for kunnskap (Pottier 2003). For de som anvender kunnskapen i sitt daglige liv, er ikke alltid begrunnelsene like viktige; det er tilstrekkelig at praksisene fungerer. Kunnskapen overføres oftere via praktisk demonstrasjon enn ved hjelp av artikulering, og er derfor mer teknisk enn konseptuelt fundert (Sillitoe 1998). Behovet for analytisk eller teoretisk begrunnelse er rett og slett ikke tilstede, og å skulle formulere et pragmatisk grunnlag for kunnskapen kan derfor by på problemer. Om man for eksempel ber bønder fra høylandet i Ny Guinea begrunne sin vurdering av jordkvaliteten på en bestemt lokalitet, kan man oppleve at de vil se noe forvirrede ut: "They will probably suggest that you look at the soil, maybe even pass you a handful to feel, the implication being that you must be able to tell. If one is farmer, one just knows; one is not used to being asked what or how" (Sillitoe 1998, 229).

Et tilsvarende misforhold mellom lokale og eksperters forklaringsmodeller, kan vi finne i Kakadu i Australia. Både biologer og aboriginere var enige om at jevnlig mindre branner – en svært gammel praksis i australsk naturforvaltning – var nødvendig for å opprettholde artsmangfoldet i økosystemene. Samtidig var de svært uenige om metoden for valg av tidspunkt og lokalitet for ildspåsettelsen; mens forvalterne argumenterte for at dette burde planlegges i henhold til kalenderen, habitatenes fuktighetsnivå, alder, og andre målbare egenskaper, hvilte aboriginernes avgjørelse om brenning på en rekke tommelfingerregler som fortalte dem at habitatet var blitt "skittent" og trengte å brennes (Orlove & Brush 1996).

I mange sammenhenger er innfødte gruppers forklaringsmodeller basert på en religiøs- eller kulturell verdensforståelse, som forskere eller vitenskapsfolk vanskelig kan slutte seg til

⁶ Se kapittel 2.1.5

(Orlove & Brush 1996). At ulike plantearter bestemmes i henhold til kjønn, kan for eksempel virke irrelevant og mytisk på mange, men denne overbevisningen påvirker dyrkingspraksisene til de aktuelle folkegruppene, og har vist seg også å ha miljømessige implikasjoner (Sillitoe 1998). I andre tilfeller er spriket mellom innfødtes forklaring og praksis så stort, at utenforstående vanskelig kan se sistnevntes relevans. For eksempel vil få vestlige forskere kunne slutte seg til at rituelle handlinger skal kunne framskynde regntiden eller bringe mer fruktbare avlinger (Orlove & Brush 1996). Slike former for lokal kunnskap kan muligens sies å fortelle mer om de sosiale og kulturelle situasjonen de har oppstått i, enn om kunnskap i seg selv (Pottier 2003).

Påstanden om at urfolksgrupper lever i harmoni med naturen – og derfor ikke utgjør en trussel mot økosystemene – er en etablert tanke innenfor det vestlige tankesettet. Mange eksempler viser også at urfolksgruppers religiøst eller kulturelt begrunnede praksiser har bidratt til å beskytte arter og økosystemer, men det er likevel nødvendig å nyansere dette bildet noe. I forhistorisk tid har vi sett flere tilfeller av folkegrupper som har utryddet arter fullstendig, og bidratt til massiv ødeleggelse av habitater (Orlove & Brush 1996). Vi har også mange eksempler på den lokale kunnskapens manglende tilpasningsdyktighet i møte med omfattende miljøendringer eller problemer initiert av det moderne samfunnet. På tross av at mange former for lokal kunnskap bidrar til god ressursforvaltning basert på lokale forutsetninger, bør man være på vakt overfor romantiske tendenser til å idyllisere disse (Sillitoe 1998).

I denne oppgaven ønsker jeg ikke å skille urfolksgruppers kunnskaper (*indigenous knowledge*) fra kunnskap utviklet av etniske eller sosiale grupper som ikke nødvendigvis har like sterk tilknytning til den aktuelle lokaliteten. Jeg vil heller ikke problematisere de ulike forklaringsmodellene for lokale kunnskaper og praksiser – enten de er av rasjonell eller religiøs art – utover de implikasjoner dette kan få for kommunikasjonen mellom de lokale og eksterne forskere eller bistandsinstitusjoner.

In situ, ex situ

Siden lokal kunnskap ikke nødvendigvis har gyldighet utenfor konteksten den inngår i, kan de ofte utgjøre et argument for bevaring *in situ*; det vil si innenfor den aktuelle kontekstuelle rammen (Brush & Stabisky 1996, Orlove & Brush 1996). Ønsker man for eksempel å ta vare på det biologiske mangfoldet i jordbruket, kan det genetiske mangfoldet konserveres i genbanker (*ex situ*), men kunnskapen knyttet til dyrking og behandling av disse artene kan ikke oppbevares på denne måten. Skal denne formen for viten bevares, bør det stimuleres til

oppretholdelse av praksisene knyttet til denne kunnskapen *in situ*, -på stedet (Orlove & Brush 1996).

Lokal kunnskap har gradvis blitt tillagt større vekt innen ulike vitenskapelige miljøer, ettersom forskere har blitt oppmerksomme på dens verdi. Fra å bli betraktet som statiske, ikke-refleksive og uvitenskapelige (Pottier 2003), har lokale kunnskapssystemer fått økt status ettersom man for eksempel oppdaget at verdiene i premoderne jordbrukssystemers biologiske mangfold (Orlove & Brush 1996). Disse oppdagelsene førte i første omgang til at man regnet det for legitimt at kunnskap ble ”sugd ut” fra lokalsamfunn for deretter å bli brukt i forskningsøyemed. Det dominerende synet var at lokal kunnskap ikke hadde noen verdi utenfor rammene den moderne vitenskapen setter: ”If local knowledge had anything to offer, it was because science could make use of it” (Pottier et al. 2003, 1).

I dag argumenteres det i større grad for at lokal kunnskap ikke uten videre kan trekkes ut av sin opprinnelige kontekst, og at kunnskapen av etiske grunner i større grad må komme det aktuelle lokalsamfunnet til gode (Joshi & Witcombe 2003). Fra en situasjon der internasjonale aktører ”oppdager” og patenterer verdifull kunnskap og genmateriale fra lokalsamfunn, har vi fått en økt oppmerksomhet på lokalbefolkningens eiendomsrettigheter til egen kunnskap. Dette har blant annet resultert i *Intellectual Property Rights* og andre former for regelverk som har til hensikt å beskytte de lokale aktørene i situasjoner som dette (Brush & Stabinsky 1996).

Den siste tida har man fått fokusering på at prosjekter basert på lokal kunnskap også bør komme lokalsamfunnet til gode. Fra en situasjon der internasjonale aktører trekker ut verdifulle opplysninger og genmateriale fra et lokalsamfunn, for så å ta patent på dette, har vi fått en økt oppmerksomhet på lokalbefolkningens eiendomsrettigheter til egen kunnskap. Dette har blant annet resultert i *Intellectual Property Rights* og andre former for regelverk som er ment å skulle beskytte de lokale aktørene i samhandlingen (Brush & Stabinsky 1996).

Praktisk fundert viten møter teoretiske kunnskapsregimer

Et problematisk aspekt ved prosjekter basert på lokal kunnskap, er å skulle etablere en meningsfull kommunikasjon mellom lokalbefolkningen på den ene siden, og forskere og prosjektansvarlige på den andre (Sillitoe 1998, Pottier 2003). Som tidligere nevnt er lokal kunnskap ofte dominert av en sterk praktisk komponent, samtidig som begrunnelsen for disse praksisene sjelden blir eksplisitt artikulert innenfor den aktuelle kulturelle konteksten. Å skulle uttrykke dette ved hjelp av språket til en utenforstående person, kan derfor by på problemer. I tillegg kan kløften mellom partenes sosiale, økonomiske og økologiske

kategorisering av verden skape misforståelser som kan få negative konsekvenser for utfallet av prosjektet (Orlove & Brush 1996, Novellino 2003).

Å skulle forstå og sette seg inn i en annen kultur er en tidkrevende prosess, noe som kan komme i konflikt med politiske krav om raske og målbare resultater. Ønsker man å skape et bindeledd mellom lokale persepsjoner og vitenskapelige kategoriseringsmønstre, bør man ta i bruk metoder som kombinerer antropologisk kunnskap med tekniske og metodiske ferdigheter (Sillitoe 1998). Samtidig vil prosjekter basert på lokal kunnskap og deltakelse ofte være en uoversiktig og broket prosess, preget av avgjørelser tatt under vanskelige omstendigheter, reaksjoner og motreaksjoner, manglende forhåndskunnskaper, osv. Prosjektet vil være en læringsprosess for alle involverte, og å skulle konstruere en ”korrekt”, lineær framgangsmåte med forhåndsoppsatte ”gode” målsetninger, blir derfor umulig (Crehan & Von Oppen 1988, sitert i Pottier 2003). I så fall ville prosessen fått karakter av å være en ovenfra og ned-prosess, noe som ville gjøre både deltakelse og lokal kunnskap overflødig (Rugset 1998).

2.3 Oppsummering

Empowerment som konsept oppstod i forbindelse med kritikken av modernitetsregimet, og er basert på en alternativ utvikling som bygger på likeverd, rettferdig fordeling og en jevnere distribusjon av makt- og styringsregimer. Teoriene knyttet til den alternative utviklingen var ambisiøse, hadde klare politiske overtoner og kjennetegnes av en overføring fra lokale via regionale til globale nivåer. Målet var i siste instans å endre de globale maktstrukturene, og å fremme deltakelse, engasjement og innflytelse blant marginaliserte og undertrykte grupper.

I dag har tyngdepunktet for en stor del blitt flyttet fra det globale nivået og storskalaperspektiver, til lokalt nivå og småskalaperspektiver, der individet og dennes opplevelse av egne ressurser og muligheter kommer i fokus. I kjølvannet av dette har konseptet psykologisk empowerment oppstått, der individets betraktninger og opplevelser tillegges spesiell vekt. Denne tendensen til å sette individet og lokalsamfunnet i sentrum har av enkelte blitt kritisert for å ha opportunistiske motivasjoner. Dette begrunnes i at en stimulering av utvikling på lokalplan ikke forutsetter en endring av gjeldende maktfordeling og samfunnsstrukturer, noe som vil være vanskelig å gjennomføre uten innblanding fra sterke interessenter. Samtidig kan dette småskalafokuset tjene som et argument for ulike aktørers praksiser, og dermed være med på å sikre innflytelsesrike institusjoners videre eksistens.

På tross av aktualiteten av denne kritikken, har jeg i denne oppgaven valgt å legge hovedvekten på empowerment på individ- og småskalanivå. Med utgangspunkt i mitt feltarbeid lagt til et lite samfunn på den nicaraguanske landsbygda, finner jeg god mening i å kople individ- og gruppebasert empowerment til teoriene knyttet til lokal kunnskap. Mitt valg av lokal kunnskap som et sentralt element fører dermed til en avgrensning av empowerment-begrepet til individrelatert og organisasjonsmessig nivå. Min empiri på lokalsamfunnsnivå gir dermed begrensede muligheter for å trekke konklusjoner til regional eller global målestokk.

Konseptet empowerment karakteriseres av en strukturell og en individuell dimensjon, der både personspeifikke karakteristika, samt fysiske og praktiske muligheter, er like avgjørende for utfallet. Et annet karakteristisk aspekt ved empowerment er at det både utgjør et resultat, samtidig som den personlige prosessen hver enkelt gjennomgår er et mål i seg selv. I de fleste tilfeller vil resultatet av en empowermentprosess være nettopp empowerment, i form av konkrete måloppnåelser knyttet til forbedret kontroll over egne livsbetingelser.

Som nevnt innledningsvis har jeg begrenset mine betraktninger knyttet til lokal kunnskap til de aspektene som kan relateres til karakteristikk og anvendelse, med bakgrunn i at jeg ønsker å undersøke muligheten for en integrering av dette konseptet i empowerment-baserte prosjekter. Lokal kunnskap kan identifiseres med en partikulær og foranderlig kunnskapsform, som relaterer seg til de fysiske og biologiske omgivelsene innenfor et avgrenset område. Denne kunnskapsformen innehar ofte en praktisk komponent, og kjennetegnes av å være sterkt forbundet med konteksten til sitt opphav. Ofte blir begrunnelsene for denne praksisen kun i liten grad eksplisitt uttalt, noe som kan komplisere kommunikasjonen mellom lokalbefolkning og utenforstående personer.

I kapittelet 2.1.5 har jeg vist at både empowerment og lokal kunnskap kan knyttes til bottom up-tilnærminger, som forutsetter deltakelse og medbestemmelse fra lokal- eller grasrotnivå. Dette kan illustreres med følgende eksempler: Dersom et empowerment-prosjekt tar med lokalbefolkningen på råd uten at deres syn får konsekvenser for utformingen av programmet, vil det ikke kunne tilby deltakerne reell empowerment. Dette skyldes at den faktiske informasjonsflyten ikke går ”nedenfra og opp”, men stopper opp et sted på veien. Tilsvarende vil et prosjekt som gir seg ut for å basere seg på lokal kunnskap, ikke kunne smykke seg med denne betegnelsen dersom de stedbundne, kulturelle og sosialt betingede aspektene ved deltakernes lokale kunnskaper ikke får konsekvenser for hvordan denne innsikten møtes og behandles. Å forstå lokal kunnskap forutsetter at den forsøkes forstått i lys av sin spesifikke kontekst på lokalt plan, og ikke i forhold til et forhåndsbestemt ønske eller mål.

Siden ingen av mine kilder behandler lokal kunnskap og empowerment i sammenheng med hverandre, har jeg valgt å legge mine betraktninger knyttet til en slik sammenstilling til konklusjonen i kapittel 5. Bakgrunnen for dette er at jeg ønsker å gi empirien fra feltarbeidet en sentral plass i denne diskusjonen, og det er derfor naturlig å bruke erfaringene fra felt som utgangspunkt for å drøfte disse problemstillingene.

3 Metode

I dette kapittelet vil jeg presentere og problematisere metodene jeg gjorde bruk av for å innhente informasjon under feltarbeidet mitt. Med dette ønsker jeg både å gi en beskrivelse av bakgrunnen for de metodiske valgene jeg har gjort, samt å diskutere på hvilken måte dette kan ha påvirket informasjonen som presenteres i oppgaven. De valgene som ble gjort under feltarbeidet, kan ikke gjøres om, men ved å kommentere disse problemstillingene eksplisitt, ønsker jeg å gjøre leseren bedre i stand til selv å vurdere oppgavens konklusjoner på selvstendig grunnlag.

I dette arbeidet har jeg valgt å benytte kvalitative metoder. Begrunnelsen for dette er at de aspektene ved empowerment og lokal kunnskap som problematiseres her, vanskelig kan omsettes i kvantitative størrelser.

I det følgende vil jeg først gi en kort presentasjon av sentrale trekk ved kvalitative metoder. Deretter vil jeg ta for meg enkelte metodiske aspekter som kan knyttes til studier fokusert på empowerment. Jeg vil også omtale Rappaports (1995) framstilling av bruk av narrativer i kvalitativ forskning spesielt, da disse har aktualitet i forhold til mitt feltarbeid. Deretter vil jeg greie ut om mine valg og framgangsmetoder i feltarbeidet, knyttet til gjennomføring av intervjuer og møteobservasjoner. Til sist vil jeg problematisere mine metodiske valg, og diskutere aspekter som kan ha påvirket informasjonen jeg fikk tilgang til i felt.

3.1 Sentrale trekk ved kvalitative metoder

En viktig målsetning i kvalitative metoder er å oppnå en forståelse av sosiale fenomener. *Fortolkning* vil derfor ha stor betydning i kvalitative studier, og forskerens analyser av utsagn, situasjoner og sammenhenger vil være uløselig knyttet til arbeidet som produseres. Grunnlaget for forskerens tolkninger vil ha en sentral plass i denne sammenhengen (Thagaard 2003).

Et vesentlig aspekt ved disse tolkningsprosessene er at prinsippene for framgangsmåtene forskningen hviler på, skal kommenteres og forklares eksplisitt. Dette gjøres ved å beskrive metoder for innsamling og behandling av data, samt at forskeren presiserer og diskuterer grunnlaget for sin egen forskning. Det er derfor svært viktig at forskeren har et reflektert og kritisk forhold til egne metodiske valg og prioriteringer. I tillegg til dette kan det være nyttig å kombinere ulike metoder, ved for eksempel bruk av tekster og

talloversikter i tillegg til intervju og observasjon. Dette kalles *datatriangulering* (Thagaard 2003).

Et karakteristisk trekk ved kvalitative studier er at forståelsen av de som studerer sin egen livssituasjon, legges til grunn for forskningen. Kvalitative metoder egner seg derfor godt i sammenhenger der intervju situasjonen forutsetter et visst tillitsforhold mellom forsker og informant. Forskning rettet mot svakere stilte grupper i samfunnet gjør derfor ofte bruk av kvalitative framgangsmåter (Thagaard 2003).

Kvalitative metoder kjennetegnes vanligvis ikke av en strømlinjeformet bevegelse fra innsamling av data, via tolkning, til konklusjon og ferdig resultat. Den kvalitative forskningsprosessen er som oftest en mer broket prosess, der ny informasjon fører til justeringer og tilpasninger, som kan gi forskningsprosjektet karakter av en ”runddans” mellom teori, analyse, og data (Hesselberg, forelesning SGO 4010, 01.02.06).

Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet er sentrale begreper innenfor en stor del av den kvalitative forskningen. *Troverdighet* er knyttet til framgangsmåter for utvikling av data, og beskriver i hvilken grad forskningen har blitt utført på en tillitsvekkende måte. Siden kvalitative studier er knyttet til subjektivitet, kan ikke troverdighet nødvendigvis baseres på fastsatte kriterier. I studier der mennesker forholder seg til hverandre, vil det være umulig å basere seg på en forskningslogikk som framstiller forskeren som uavhengig av informanten. Forskeren må derfor argumentere for troverdigheten i arbeidet ved å redegjøre for hvordan han eller hun har gått fram for å få tilgang til dataene som presenteres. Leserens vurdering av dataens kvalitet baseres derfor i stor grad på denne redegjørelsen. Dersom forskeren skiller mellom den direkte informasjonen som formidles til ham eller henne i felt, og forskerens tolkninger av denne informasjonen, vil det kunne styrke troverdigheten i arbeidet. Dette skyldes at leseren gis større mulighet til å vurdere forskerens informasjonsgrunnlag uavhengig av hans eller hennes tolkninger av dette (Thagaard 2003).

Forskerens *posisjonering* i forhold til miljøet som studeres, vil også ha betydning i forhold til produksjon av data. Om forskeren har tilknytning til det aktuelle miljøet eller framstår som en utenforstående, vil ha betydning for relasjonen mellom forsker og informant, og kan dermed påvirke datatilgangen. Å kommentere tilknytningen forskeren hadde til informantene vil være viktig i forhold til prosjektets troverdighet. Samtidig vil forskerens måte å forholde seg til informantene få betydning for tilgangen til informasjon og tolkning av materiale (Thagaard 2003).

Bekreftbarhet knyttes til kvaliteten til forskerens tolkninger, vurderinger og behandling av informasjon. To hoveddimensjoner kan knyttes til dette: (1) at forskeren forholder seg

kritisk til egne tolkninger, og (2) at prosjektets konklusjoner kan finne støtte i annen forskning. Det kan være nyttig å vurdere alternative perspektiver til datamaterialet, for å undersøke om disse kan gi en god forståelse av det som undersøkes. Dersom andre tolkninger framstår som mindre relevante, vil det styrke egne tolkninger. At forskeren spesifiserer og begrunner hvordan han eller hun kom fram til sine konklusjoner, vil være av stor betydning i denne sammenhengen. Det kan også være aktuelt å spesifisere hvilke forutsetninger som bør være tilstede for at tolkningen framstår som relevant. Bekreftbarhet kan også relateres til at tolkninger fra ulike studier kan bekrefte hverandre (Thagaard 2003).

Overførbarhet kan knyttes til i hvilken grad forståelsen som utvikles innenfor rammene av et forskningsprosjekt, kan være relevant også innenfor andre kontekster. At tolkningen av et prosjekt skal ha relevans ut over den sammenhengen den har oppstått i, er en viktig målsetning i teoretisk orienterte studier. Samtidig er det viktig å understreke at man ikke kan slutte direkte fra en case til et annet (Hesselberg, forelesning 22.02.06). Forskeren må argumentere for at betingelsene som ligger til grunn for resultatene av undersøkelsene i sin case, også kan være av relevante innenfor andre kontekster. Ofte kan bruk av teoretiske betraktninger bidra til å danne en ”bro” fra en case til et annet (Thagaard 2003).

3.2 Metodisk tilnærming i empowerment-studier

Enkelte teoretikere har tatt for de metodiske aspektene ved et forskningsprosjekt der empowerment inngår som sentralt element i analysen. Disse mener at dersom studiet fokuserer på empowerment, bør dette fokuset også reflekteres i forskerens valg av framgangsmetoder, samt på hvilke måter han eller hun velger å forholde seg til informantene. Empowerment har dermed også en metodisk side, som diskuterer hvordan forskeren bør forholde seg til de han studerer i et forskningsprosjekt. Hensikten med dette er både å oppnå mest mulig pålitelig data i forhold til det man ønsker å undersøke, men også at forskerens tilstedeværelse og opptreden i forhold til informantene kan virke bemyndiggjørende i seg selv.

Small (1995) hevder at det fra et empowerment-perspektiv er viktig å - så langt det er mulig - oppheve distansen mellom forskeren og deltakerne i hans eller hennes undersøkelser, med den hensikt å gi rom for deltakerens virkelighetsforståelse. Innlevelse og streben etter å sette seg inn i informantens persepsjoner, står sentralt i denne sammenhengen. Man søker å hjelpe deltakere til å vinne bedre kontroll over eget liv gjennom å stille spørsmål rettet mot deres styrker og muligheter, og ved å anerkjenne disse: “Empowerment research attempts to ask research questions and employ methods that help participants (as well as researchers and

policy makers) recognize their strengths and resources and gain mastery and control over the forces that affect their lives” (Small 1995, Hough & Paisley 2008). Empowerment-teori knytter individet til omgivelsene, og oppfordrer de som bruker den til å tenke i retning av friskhet i stedet for sykdom (Small 1995).

Med bakgrunn i dette foretrekkes metoder som søker å identifisere og framheve de ferdighetene og mulighetene til de som studeres, samt at man fokuserer på de kontekstene der deres kunnskap best kan settes ut i livet. Heller enn å fokusere på de involvertes svakheter, søker empowerment-metoder å vektlegge deres styrke. Som et ledd i denne strategien brukes ofte begreper som ”deltaker” eller ”medforsker”, i stedet for ”objekt”, ved omtale av de medvirkende i prosjektet (Small 1995).

3.2.1 Rappaports konseptualisering av narrativer som teori og metode i empowermentforskning

Rappaport (1995) tematiserer og konkretiserer flere av de metodiske implikasjonene ved empowerment, gjennom å inkludere teorier knyttet til narrativer i konseptualiseringen av dette konseptet. I artikkelen ”Empowerment Meets Narrative: Listening to Stories and Creating Settings” tar Rappaport (1995) for seg narrativer som en ressurs i forhold til empowermentorientert forskning, og viser også hvilke konsekvenser dette får for forskerens rolle. Narrativer blir forstått som historier knyttet til enkeltpersoner eller kollektiver, og disse er åpne og fleksible størrelser som kan endres over tid og i forhold til situasjoner og konstallasjoner. En historie kan defineres som en beskrivelse av hendelser over tid, som har en begynnelse og en slutt, og som vanligvis også har et poeng eller et budskap. I denne sammenhengen referer begrepet historie også til et individs kognitive representasjon av hendelser som er unike for denne personen, organisert tematisk og temporalt. Tilsvarende vil en kollektiv historie være fortelling som er felles for en gruppe eller et samfunn. Dette kan uttrykkes i form av blant annet sosial interaksjon, tekster, bilder, forestillinger, eller ritualer. En gruppe mennesker som deler en narrativ, kan dermed utgjøre et fellesskap eller et samfunn (Rappaport 1995).

En individuell narrativ er ofte nært knyttet til den enkeltes identitet, og kan derfor være vanskelig å endre. Eksempler på dette er personer som har livshistoriene knyttet til for eksempel det å være alkoholiker, psykiatrisk pasient, eller hjemløs. Enkelte organisasjoner og grupper basert på gjensidig respons og bistand mellom deltakerne, kan over tid skape en ny

kollektivt narrativ, som i sin tur kan endre deltakernes måte å tenke om seg selv (Rappaport 1995).

Rappaport (1995) fremholder at mange mennesker som mangler sosial, økonomisk eller politisk innflytelse, ofte kun har tilgang på historier knyttet til sitt samfunn som enten er negative, smale, eller ”skrevet” av andre enn dem selv. Å kombinere narrativer med empowerment gir i følge Rappaport (1995) mening med bakgrunn i at målet med empowerment er å stimulere de involverte til å oppdage, skape, eller gi en stemme til en kollektivt narrativ som støtter deres egen livshistorie på en positiv måte. I praksis leder denne tilnærmingen forskeren til å lytte til, utvide, og å verdsette personene han eller hun undersøker. Målet er å hjelpe folk til å oppdage sine egne historier, skape nye fortellinger, og å utvikle settinger som muliggjør aktiviteter eller handlinger (Rappaport 1995).

Narrativ teori og metode blir ofte brukt som et rammeverk som støtter kvalitativ forskning i forhold til kvantitative metoder⁷. Narrativer tenderer til å åpne forskningsfeltet mot en mer inkluderende holdning til hva som kan gjelde som data. I slike arbeider er det vanlig å legge hovedvekten på stemmen til de som studeres. Denne metodologien samsvarer med de mål og hensikter som knyttes til empowerment, ved at forskeren lytter til og viser respekt overfor personene som undersøkes gjennom kommunikasjonen med informantene. I tillegg til de konkrete resultatene av undersøkelsen, kan denne oppmerksomheten forbundet med informantens livshistorier framstå som en opplevelse som kan virke positivt inn på informantens selvbilde, og kanskje også endre deres rolleoppfatning fra subjekt til medforsker i prosjektet (Rappaport 1995).

Rappaport (1995) velger også å inkludere ressursbegrepet i sin definisjon av narrativer i forskning knyttet til empowerment. Han vektlegger at muligheten til å kunne fortelle sin historie, og å ha tilgang til og innflytelse over kollektive historier, er en viktig ressurs i seg selv. Det finnes historier som kan bemyndiggjøre personer, og historier som har stikk motsatt effekt. Hvis vi betrakter evnen og muligheten til å skape, velge ut, og fortelle historier som et element av positiv verdi, vil vi raskt oppdage at dette som de fleste andre ressurser er ujevnt fordelt. Dette innebærer ikke at historier er en knapp ressurs, men at historier om mennesker som av mange regnes som outsiders, er en ignorert og nedvurdert ressurs. Å styrke historiene til disse menneskene gjennom utviklingsprosjekter og forskning, vil derfor gi mening i forhold til målet om empowerment. Som Rappaport (1995) uttrykker det: ”Much of the work of social change, organizational and community development in the direction of greater

⁷ Samtidig, mange forskere som søker å forstå strukturene og funksjonene til narrativer bruker også kvantitative og eksperimentelle metoder som støtte for sine undersøkelser (Rappaport 1995).

personal and collective empowerment, may be about understanding and creating settings where people participate in the discovery, creation, and enhancement of their own community narratives and personal stories” (Rappaport 1995, 805).

3.3 Valg av framgangsmetoder i feltområdet

Under mitt feltarbeid bodde og arbeidet jeg i den lille landsbyen Pueblo Nuevo i Estelí i Nicaragua. Mesteparten av perioden overnattet jeg på CIPRES’ sitt kontor, i første rekke av sikkerhetsmessige årsaker. Avstanden til informantene var ikke lenger enn at besøket kunne gjennomføres den aktuelle dagen. På grunn av redusert tilgjengelighet og mangelfulle offentlige transportmuligheter, samt at mange informanternes bosted var vanskelig tilgjengelig, ble jeg i de fleste tilfellene fraktet på motorsykkel til intervjustedet av CIPRES sine ansatte og medarbeidere. Intervjuene ble i hovedsak gjennomført i informantenes hjem, med unntak av fire intervjuer som fant sted i CIPRES sine lokaler, og to som måtte holdes ved åkeren der de aktuelle informantene arbeidet. CIPRES var ikke til stede under intervjuene, men det hendte at informantens familie eller bekjente oppholdt seg i nærheten.

CIPRES i Estelí hadde to tekniske ledere knyttet til seg. Disse fungerte som kontaktpersoner mellom CIPRES og deltakerne, arrangerte møter, og sørget for undervisning og opplæring i planteforedlingsteknikker. De to opererte i ulike områder, person A hadde området Somoto som sitt ansvarsfelt, mens person B var tilknyttet områdene Pueblo Nuevo og Condega. De to prosjektlederne la også litt ulike metoder og prinsipper til grunn for arbeidet sitt. Dette skyldtes blant annet at person A nylig var blitt knyttet til CIPRES, og tidligere hadde jobbet med den samme tematikken i samarbeid med en statlig institusjon ledet av en universitetsutdannet planteforedler, som ble referert til som Doktor Jill. Doktor Jill la stor vekt på at bøndene gjennomførte seleksjonene etter de samme metodiske retningslinjer som universitetsutdannede planteforedlere. Dette medførte blant annet loggføring og systematisering av store mengder plantemateriale, uavhengig av om det skulle brukes videre i seleksjonsprosessene eller ikke. Dette ble begrunnet ut i fra forbedret kvalitetssikring og muligheter for etterkontroll knyttet til de valgene som hadde blitt gjort underveis i prosessen. Dette førte til at arbeidsmengden ble relativt stor i forhold til framgangen i prosjektet. Person B mente derimot at deltakende planteforedling burde drives etter litt andre prinsipper enn den konvensjonelle. For å minske arbeidsmengden til bøndene som utførte forsøkene, oppfordret han derfor til loggføring av kun det materialet som skulle brukes videre i prosessene, mens det øvrige materialet ikke ble systematisert.

En annen forskjell mellom de to prosjektledernes arbeidsstrategier, var at person B hadde bidratt i forhold til organisering av deltakerne i et kooperativ, mens planteforedlerne knyttet til person A arbeidet selvstendig og foreløpig ikke hadde organisert seg. Dette var enkeltstående planteforedlere som foreløpig i ikke var organisert i noe kooperativ. Kooperativet COSENUP (Cooperativa de Servicios Múltiples, Nueva Unión de Productores – multifunksjonskooperativ for ny union av jordbrukere) forbundet med person B hadde oppstått som et resultat av ønsket om å registrere produktene deres i det statlige registeret for såkorn, som et alternativ til de statlige variantene.

Jeg valgte å legge mitt hovedfokus på deltakerne knyttet til person B. Den viktigste begrunnelsen for dette valget var at jeg her fikk muligheten til å studere prosjektet på både individuelt og organisasjonsmessig nivå. I tillegg ga organiseringen i kooperativ mulighet til å studere gruppedynamikken under møtene, samt å sammenstille deltakernes framstilling av sin rolle i prosjektet, med observasjoner av deres faktiske framtrede i samhandling med andre. Jeg gjennomførte likevel i alt 3 intervjuer med planteforedlere tilknyttet person A. Dette skyldtes at jeg ønsket å bruke disse som referansegruppe, for å sammenstille informasjonen fra denne gruppa med deltakerne som var tilknyttet person B.

Med bakgrunn i mine problemstillinger valgte jeg intervjuer og møteobservasjon som mine mest sentrale metoder. I løpet av feltperioden gjennomførte jeg i alt 24 intervjuer, med 23 ulike personer. Fire av informantene ble intervjuet to ganger, mens ett av intervjuene tok form av gruppeintervju med tre deltakere. 15 av informantene var knyttet til prosjektet til person B, mens tre informanter hadde person A som sin nærmeste kontakt i CIPRES. I tillegg intervjuet jeg de to prosjektlederne, borgermesteren i landsbyen, en representant fra den statlige jordbruksinstitusjonen, og en representant for ministeriet for jordbruk, skogbruk og fiske.

Jeg var også til stede ved tre møter for deltakerne tilknyttet person B, og på ett av disse fikk jeg holde et kort gruppeintervju. I tillegg fikk jeg være med på aktiviteter og foredrag i forbindelse med et besøk fra en gruppe planteforedlere fra Cuba, som besøkte organisasjonen som et ledd i et utvekslingsprosjekt.

Mine intervjuer og møteobservasjoner kan visualiseres ved hjelp av følgende to figurer:

Tabell 3-1: Oversikt over informanter

Intervjuer			
Informant	M/F	Antall intervjuer	Rolle
Person A	M	1	Prosjektleder i Somoto, Estelí
Person B	M	2	Prosjektleder i Pueblo Nuevo og Condega, Estelí
”Inés”	F	2	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
”Manuel”	M	2	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
”Juan”	M	2	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant C	F	1 (gruppe-intervju)	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant D	F	1 (gruppe-intervju)	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant E	F	1 (gruppe-intervju)	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant F	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant G	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant H	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant I	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant J	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant K	F	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant L	F	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant M	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant N	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person B
Informant O	F	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person A
Informant P	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person A
Informant Q	M	1	Deltaker i PPB-prosjektet, tilknyttet person A
Informant X	M	1	Borgermester i Pueblo Nuevo
Informant Æ	M	1	Informant ansatt i MAGFOR (Ministerio Agropecuario y Forestal - Ministeriet for jordbruk, skogbruk og fiske)
Informant Ø	M	1	Informant ansatt i INTA (Instituto Nicaraguense de tecnología agropecuaria - Nicaraguas teknologiske institutt for jordbruk og fiske)

Tabell 3-2: Oversikt over møteobservasjoner

Møteobservasjon		
Organisasjon	Anledning	Deltakere
COSENUP, CIPRES	Generalforsamling Gruppeintervju	COSENUPs medlemmer, prosjektledelsen i CIPRES
COSENUP, CIPRES	Diskusjon relatert til registrering av såkorn, samt evaluering av kooperativet	COSENUPs medlemmer, men kun de som bodde i Pueblo Nuevo, prosjektledelsen i CIPRES
COSENUP, CIPRES, INTA	Workshop og undervisning i sykdom- og plagebekjempelse i jordbruket	COSENUP, prosjektledelsen i CIPRES, to utsendte fra INTA
Et PPB-prosjekt fra Cuba, COSENUP, CIPRES	Utvekslingsprosjekt, formidling og utveksling av kunnskap og erfaringer	En gruppe cubanske planteforedlere, utvalgte planteforedlere i COSENUP og Somoto

I det følgende vil jeg først beskrive valg av metoder og framgangsmåter i feltet, med vekt på intervjuer og møteobservasjon. Deretter vil jeg i kapittel 3.8 ta for meg enkelte aspekter ved dette som kan framstå som problematiske, eller som kan ha påvirket informasjonstilgangen min i en bestemt retning.

3.4 Intervju – utvalg av informanter og metodiske valg

I den første perioden i felt brukte jeg en del tid på å bli kjent med prosjektet og organiseringen av CIPRES' arbeid på stedet. For å få mest mulig utbytte av informasjonen fra informantene, var det også nødvendig å skaffe seg noe detaljkunnskap knyttet til jordbruk, teknikker for seleksjon og planteforedling, og de mekanismene som gjorde det hensiktsmessig å utføre disse operasjonene på bestemte måter. Jeg la også vekt på å orientere meg i forhold til det dagsaktuelle politiske og kulturelle landskapet, samt å få et historisk overblikk over utviklingen på stedet tilbake i tid. Både samtaler med prosjektlederne, introduksjoner som ble gitt i forbindelse med besøkende grupper, og informasjon fra informantene, bidro til å gi meg et bilde av konteksten prosjektet for deltakende planteforedling hadde oppstått i.

Jeg fikk også tilgang til mye nyttig bakgrunnsinformasjon gjennom en av de ansatte i CIPRES, som jeg fikk et fortrolig forhold til. Ved flere anledninger kunne hun gi meg viktige

tilleggsopplysninger i forhold til observasjonene jeg hadde gjort, som jeg trolig ikke ville fått tilgang til på annen måte. De uformelle samtaler jeg hadde med henne og enkelte andre i organisasjonen ble av stor betydning for å forstå den kontekstuelle situasjonen knyttet til både stedet og prosjektet.

I tillegg til deltakerne i planteforedlingsprosjektet intervjuet jeg flere aktører i den statlige jordbruksinstitusjonen, samt den lokale kommunelederen. Dette ga meg tilgang til viktig bakgrunnsinformasjon, og ga meg et innblikk i den politiske konteksten PPB-prosjektet inngikk i. Jeg vil likevel understreke at det er informasjonen deltakerne i prosjektet formidlet som er mest sentral i forhold til problemstillingene mine, og det er derfor deres stemme jeg først og fremst ønsker å viderefremme i det videre arbeidet.

Informasjon tilknyttet informantene ble hentet fra tre kilder. Hovedkilden var intervjuene jeg hadde med hver enkelt deltaker, der de selv fikk gi uttrykk for sine oppfatninger og persepsjoner. I tillegg brukte jeg møteobservasjon for å komplettere bildet av deltakeren, og for å sammenstille informasjonen de selv formidlet med deres framtrede i samhandling med andre medlemmer. Jeg hadde også enkelte samtaler med prosjektlederen (person B), som formidlet noe bakgrunnsinformasjon knyttet til de enkelte personene. Jeg sikter da ikke til person Bs egne tolkninger knyttet til informantene, men til hans konkrete observasjoner knyttet til deltakelse og aktivitetsnivå bakover i tid.

Siden jeg snakker spansk, ble intervjuene mine foretatt uten tolk. Så snart jeg hadde vendt meg til den lokale dialekten, fløt kommunikasjonen godt mellom informantene og meg, og jeg opplevde det som en fordel å kunne kommunisere direkte med informanten, uten bruk av ”mellommann”. Tilstedeværelse av en tredje person ville muligens kunne påvirke informantenes svar på mine spørsmål, avhengig av denne personens posisjon og opptreden. Språkkunnskapene gjorde det mulig å kommunisere direkte med informantene, og det er sannsynlig at det var enklere for dem å få tillit til meg siden vi kunne kommunisere direkte på samme språk. I tillegg gjorde språkkunnskapene mine meg i stand til å forstå uformelle samtaler mellom informanter og andre, og mellom de ansatte i organisasjonen. Denne informasjonskilden ville jeg neppe hatt så god tilgang på dersom jeg var avhengig av tolk for å forstå folks samtaler seg imellom.

Å bruke tolk under feltarbeid i land der verken engelsk eller norsk er morsmålet blir av enkelte (Hesselberg, forelesning 15.03.06) trukket fram som en fordel. Dette skyldes blant annet at tolken kan fungere som ”kjentmann” som gir forskeren tilgang til - og innpass i - miljøer som kanskje ellers ville være utilgjengelige for ham eller henne. I mitt prosjekt fylte

imidlertid CIPRES denne rollen. Uten bistand til transport ville mange informanters bosted vært utenfor min fysiske rekkevidde, samtidig som jeg manglet nødvendig lokalkunnskap til å finne fram til de aktuelle personene på egen hånd. I tillegg var det trolig av stor betydning at jeg ble fulgt av en ansatt i CIPRES, en person informanten kjente og hadde tillit til. Dersom jeg hadde kommet alene som en fremmed, er det sannsynlig at jeg ville blitt mottatt med mer forsiktighet og skepsis, noe som også kunne ha gjort dem mer tilbakeholdne med informasjon.

På tross av at tilstedeværelsen til CIPRES var sentral for å gi meg innpass hos informantene, var det svært viktig for meg at informantene ikke betraktet meg som en samarbeidspartner eller alliert av organisasjonen. Av hensyn til dette forklarte jeg de ansatte i CIPRES ved begynnelsen av feltarbeidet at de ikke kunne være tilstede under intervjuene med informantene. Jeg ba dem også om å bistå meg i å understreke min rolle som selvstendig forsker, og som uavhengig av CIPRES som organisasjon. Dette fordi jeg ønsket å unngå å bli oppfattet som direkte tilknyttet CIPRES' arbeid, noe som trolig også ville kunne påvirke informantenes framstillinger og utvelgelse av informasjon.

3.5 Anonymisering og beskyttelse av informantene

Av forskningsetiske grunner var det viktig for meg at informantene ikke skulle oppleve ulemper eller ubehag som et resultat av informasjonen de delte med meg under intervjuene. Ved begynnelsen av feltarbeidet forklarte jeg derfor for CIPRES at vi ikke kunne videreformidle opplysninger fra informantene direkte til dem. På tross av at prosjektledelsen var svært interessert i arbeidet mitt, ønsket jeg ikke å gjengi direkte hva de ulike deltakerne hadde fortalt. I den grad CIPRES fikk tilbakemelding knyttet til intervjuene, var dette i anonymisert form, og framstilt på en slik måte at det ikke skulle være mulig for de ansatte i organisasjonen å forstå hvem som ble omtalt. Jeg ga derfor ingen tilbakemeldinger før jeg hadde intervjuet et tilstrekkelig antall deltakere, og unngikk formuleringer som ”informantene i Río Abajo ga uttrykk for at...” dersom jeg på det aktuelle tidspunktet bare hadde intervjuet en eller noen få deltakere fra dette området.

For å motvirke usikkerhet hos informantene knyttet til min rolle i lokalsamfunnet, valgte jeg også å innlede intervjuene med å understreke at min oppgave var å utarbeide et arbeid for Universitetet i Oslo, og at jeg ikke var sendt ut på oppdrag for CIPRES. Jeg fortalte også at oppgaven skulle skrives på norsk, og at i den grad CIPRES vil informeres om resultatene mine, ville det framstilles i anonymisert form.

Jeg registrerte aldri mistillit fra verken informanter eller de ansatte i CIPRES, og hadde ingen direkte ubehagelige opplevelser knyttet til arbeidet i felt. Det skal likevel nevnes at prosjektledelsen ble noe mer tilbakeholdne overfor meg da jeg etter hvert stilte flere kritiske spørsmål enn tidligere, og at det ble gitt uttrykk for noe skepsis i forbindelse med at de foreløpige konklusjonene jeg presenterte mot slutten av feltarbeidet ikke samsvarte helt med deres forventninger. Ved ett tilfelle mente prosjektlederen at informasjonen jeg hadde fått fra informantene ikke var tilfredsstillende, og tilbød seg å være tilstede under intervjuene for å hjelpe meg til å ”stille spørsmålene riktig”. Jeg takket høflig nei til dette, med henvisning til forskningsetiske retningslinjer, som det er referert til ovenfor. Dette førte imidlertid ikke til uoverensstemmelser som virket negativt inn på arbeidet mitt.

Ved et annet tilfelle ble jeg fraktet til en informant av lederen i COSENUUP, som ikke hadde blitt informert om at han ikke kunne være tilstede under intervjuene. Dette førte til at han - etter å ha utført ærendet sitt - oppsøkte oss og blandet seg inn i samtalen. Han korrigererte informantens svar, og kom med tilleggsopplysninger han mente informanten hadde utelatt. Til alt hell hadde jeg på dette tidspunktet allerede stilt de mest essensielle spørsmålene, og de mer følsomme temaene var behandlet. Informasjonen fra sekvensen der lederen blandet seg inn i samtalen har blitt utelatt ved det videre arbeidet med denne oppgaven.

3.6 Intervjuguide og gjennomføring av intervju

Intervjuguiden jeg benyttet meg av under feltarbeidet var utviklet med tanke på å oppnå mest mulig relevant informasjon i forhold til mine forskningsspørsmål. Intervjuguiden ble brukt semistrukturelt, med hensyn til at jeg ønsket å oppnå en mest mulig avslappet og uformell kommunikasjon med informantene. Guiden var satt opp i samråd med hovedveileder, og seinere oversatt til spansk. Jeg valgte også å la en av de ansatte i organisasjonen vurdere formuleringene mine, slik at spørsmålene skulle bli mest mulig forståelig for informantene. Etter små justeringer basert på CIPRES' anbefalinger anså jeg ikke ytterligere endringer som nødvendig. Jeg valgte imidlertid å sette opp en forenklet, stikkordspreget versjon av guiden for bruk i felt, for å unngå opplesning av ferdigformulerte spørsmål. Dette for å gjøre kommunikasjonen mer uformell og mindre standardisert, i håp om at dette kunne bidra til å gjøre informanten mer avslappet i samhandlingen.

Intervjuguiden var inndelt i to hoveddeler, en introduksjonsdel, og en del som var direkte knyttet til planteforedlingsprosjektet. Introduksjonsdelen var i første rekke ment å skulle gi meg et bakgrunnsbilde av husholdet og deres situasjon, samtidig som dette var

forholdsvis nøytrale spørsmål som bidro til å få samtalen i gang. Deretter fulgte en seksjon med introduksjonsspørsmål som omhandlet den generelle situasjonen på stedet, samt litt om den historiske bakgrunnen. I tillegg til at jeg anså det som mest hensiktsmessig å begynne samtalen med spørsmål av mindre personlig karakter, bidro dette til å gi meg et innblikk i informantenes syn på utviklingen i deres nærmiljø. Enkelte av disse spørsmålene, spesielt det som omhandler hvilke endringer på stedet som var av positiv karakter for dem de siste årene, hadde til hensikt å undersøke om planteforedlingsprosjektet ble nevnt i denne sammenhengen, uten at jeg stilte direkte spørsmål om dette.

Også seksjonen som omhandlet planteforedlingsprosjektet direkte, ble innledet av mer nøytrale og mindre personlige spørsmål. Jeg spurte blant annet hvor lenge de hadde deltatt i prosjektet, hvordan de hadde fått kjennskap til programmet, og hvorfor de bestemte seg for å delta. Også her var hensikten at den mindre personlige delen av samtalen skulle gjøre informantene mest mulig avslappet og trygge på meg som samtalepartner, før de mer følsomme temaene ble tatt opp.

Deretter fulgte mer detaljerte og direkte spørsmål relatert til deres rolle i prosjektet, hva de syntes om prosess og gjennomføring, hvordan konflikter ble løst, fordeler og ulemper ved programmet, og hvordan samarbeidet mellom prosjektledelse og deltakere hadde vært. Jeg spurte også om betydningen deres kunnskaper og ferdigheter som jordbrukere hadde i prosjektet, og hvordan de selv opplevde disse. Jeg valgte også hypotetiske innfallsvinkler for å undersøke hvilket forhold informantene hadde til eget frømateriale i forhold til andres, og for å undersøke i hvilken grad det var viktig for dem at de selv var med på å styre prosessen fram til ferdig resultat. Hensikten med disse spørsmålene var å kartlegge betydningen av empowerment og lokal kunnskap i prosjektet. Jeg ønsket også å skaffe meg et bilde av hvor langt de ulike hadde kommet i empowerment-prosessen, og i hvilken grad de var bevisste på betydningen av egen lokal kunnskap, både generelt og i forbindelse med prosjektet.

Ett av disse spørsmålene (nr. 22) var formulert på en forholdsvis akademisk måte, og viste seg derfor å være vanskelig for informantene å oppfatte. I stedet for å fjerne eller omformulere dette spørsmålet, valgte jeg å beholde det med den hensikt å observere hvordan informantene reagerte dersom de ikke forstod hva jeg mente. Ble de forlegne og usikre, eller ba de meg ganske enkelt bare om å formulere meg annerledes? Disse observasjonene ble brukt som en av flere indikatorer relatert til eget selvbilde og evne til å håndtere en situasjon der de ble nødt til å stille spørsmål til meg.

Deltakerne i prosjektet reagerte svært ulikt på mitt besøk, og samtalene ble derfor tilpasset hver enkelt informant. I de tilfellene der informantene var forholdsvis tilbakeholdne

og i liten grad tok initiativ til samtale, ble det som oftest til at jeg fulgte intervjuguiden mer eller mindre slavisk. Var informanten derimot mer aktiv og initiativrik, lot jeg han eller hun styre samtalen i større grad, og brukte da intervjuguiden mer som en "sjekklister" for å kontrollere at alle temaene var diskutert. I begge tilfeller ga informantene meg tid til å notere med jevne mellomrom, og ventet høflig på en anledning til å fortsette samtalen.

Dette førte til at intervjuene ble forholdsvis lange, og ofte kunne det gå to til tre timer til en enkelt informant. Dette skyldtes i første rekke at informantene stort sett hadde mye å fortelle, og jeg opplevde aldri informanter som var uvillige til å snakke, eller som svarte kortest mulig på spørsmålene mine. Tvert imot tok de seg god tid, og jeg opplevde aldri avvisning grunnet tidsmangel eller negative kommentarer forbundet med tapt arbeidstid. Mitt generelle inntrykk var at det for de fleste framstod som en positiv opplevelse å få besøk av en utlending, selv om enkelte viste tydelig usikkerhet og noe sjenanse i møte med meg. Også ikke-verbale uttrykk som dette ble registrert som viktig informasjon, og jeg var spesielt oppmerksom på å forsøke å skaffe meg et bilde av hvordan informantene reagerte i forhold til min tilstedeværelse. Dette fordi deres reaksjoner på mitt nærvær kan gi en indikasjon på hvilket syn informantene har på seg selv sett i forhold til en utenforstående person med høyere utdanning.

Av de informantene som var organisert i kooperativet COSENU, intervjuet jeg i alt 15. Jeg hadde imidlertid ikke til hensikt å intervju alle deltakerne i denne regionen, men fokuserte i stedet på å oppnå størst mulig spredning i forhold til alder, kjønn, bosted, posisjon og ulike ansvarsoppgaver, samt graden av involvering og initiativ i forhold til prosjektet. Prosjektledelsen ga meg veiledning i forhold til hvilke informanter de mente det var mest hensiktsmessig for meg å besøke med tanke på mitt ønske om å oppnå størst mulig spredning, men i flere tilfeller valgte jeg å intervju de som *ikke* hadde blitt anbefalt, for å unngå at organisasjonen tok styringen over utvalget mitt.

Rekkefølgen av intervjuene anså jeg imidlertid som mindre relevant. Siden det meste var nytt for meg i den første perioden, valgte jeg til dels å la organisasjonen avgjøre hvilke dager jeg kunne besøke de ulike deltakerne. Dette skyldtes at CIPRES hadde tilbudt seg å sørge for transport til informantene, som ville vært vanskelig tilgjengelige for meg på annen måte. Det var imidlertid ikke alltid organisasjonen hadde ressurser til å bruke en av sine ansatte til å kjøre meg lange avstander på moped eller motorsykkel i ens ærend for at jeg skulle få treffe en bestemt person. Det falt seg derfor naturlig for meg å bli med til de informantene som bodde nær en lokalitet der de ansatte i utgangspunktet hadde et ærend, for på den måten å redusere arbeidsbelastningen på organisasjonen. Dette foregikk ved at de ansatte varslet meg i

forkant av en planlagt reise til en deltaker de mente det kunne være interessant for meg å snakke med, slik at jeg kunne vurdere om jeg ønsket å benytte meg av muligheten til å intervju den aktuelle informanten.

Omtrent midtveis i feltarbeidet ga jeg imidlertid sterkere føringer i forhold til hvilke informanter jeg ønsket å besøke. Jeg presenterte da en liste med navn over deltakere som var spesielt interessante i forhold til mine problemstillinger, eller som jeg mente gjensto for å oppnå størst mulig spredning i henhold til kriteriene nevnt ovenfor. CIPRES ga meg deretter tilbakemelding på når disse intervjuene enklest kunne gjennomføres i praksis, og sørget for at jeg fikk dekket mine behov.

Som nevnt ovenfor gjorde jeg tre intervjuer med informanter tilknyttet berson A. En av disse valgte jeg ut fordi han var representant for jordbrukerne som bodde i de høyereliggende og mest marginaliserte områdene, en annen fordi han var prosjektets yngste deltaker (16 år gammel) og den siste fordi hun var eneste kvinne som drev planteforedling i dette området. Jeg hadde også samtaler med tre ulike representanter for den statlige jordbrukssektoren. Ved to anledninger fikk jeg være til stede da nesten alle aktive medlemmer av COSENUP var samlet; første anledning var ved generalforsamlingen i COSENUP (observasjon 1), og en gang i anledning workshop arrangert av den statlige jordbruksinstitusjonen INTA (observasjon 3).

Jeg brukte intervjuguiden aktivt de første ti intervjuene, enten i oppsatt rekkefølge, eller som en sjekklister. I de siste ni intervjuene, hvorav fire var andregangsintervjuer, frigjorde jeg meg imidlertid mer fra spørsmålene i intervjuguiden. Jeg fokuserte da i stedet intervjuene på de temaene som fortsatt var uklare for meg, eller som jeg ønsket å høre den aktuelle informantens mening om. I mange tilfeller foregikk dette ved at jeg presenterte informasjon jeg hadde tilegnet meg i de foregående intervjuene, og spurte informanten om hans eller hennes syn på dette.

Mot slutten av feltarbeidet presenterte jeg dessuten mine egne foreløpige observasjoner og konklusjoner for noen av de mest analytiske informantene, og ba om innspill i forhold til dette. Dette førte til flere interessante og nyttige diskusjoner, og bidro til at jeg fikk kontrollert slutningene mine opp mot disse nøkkelinformantenes innsikter, samtidig som informantene i større grad ble involvert som medforskere i mitt prosjekt. Dette står i forhold til den metodiske tilnærmingen i empowerment-forskning, som er presentert i kapittel 3.2.

Jeg tok også initiativ til et møte med de ansatte i CIPRES mot slutten av feltperioden, der jeg presenterte mine foreløpige resultater for dem. Hensikten med dette var å oppklare eventuelle misforståelser, og å få mulighet til å rette opp eventuelle mangler i

informasjonsmaterialet mitt innen feltarbeidet måtte avsluttes. Samtidig ønsket jeg med dette å få høre CIPRES' reaksjoner på de slutningene jeg hadde trukket. Som jeg vil komme tilbake til, var det ikke nødvendigvis samsvar mellom mine konklusjoner og det inntrykket CIPRES hadde av tematikken jeg studerte, noe som også var interessant informasjon i seg selv.

3.7 Gruppedynamikk – observasjon som metode

Som nevnt ovenfor fikk jeg anledning til å være tilstede under flere møter i COSENUP. Observasjonene jeg gjorde under disse sammenkomstene bidro til å komplettere mitt bilde av hver enkelt informant, samtidig som jeg fikk tilgang til nyttig informasjon forbundet med framgangsmetoder og praktisk organisering av kooperativet. I tillegg fikk jeg ved flere anledninger mulighet til å presentere meg selv og bakgrunnen for min tilstedeværelse i regionen. Jeg gjorde også et kort gruppeintervju, samt at jeg benyttet anledningen til å gi positive tilbakemeldinger knyttet til arbeidet deres.

Under møteobservasjonen la jeg spesielt vekt på å registrere hvem og hvor mange som tok ordet i de ulike diskusjonene, og hvem som forholdt seg passive. Ved flere anledninger noterte jeg antall minutter hver enkelt deltaker hadde ordet, og hvem som opptådte som ledere under debattene.

Samtidig noterte jeg meg hvilke spørsmål som ble tatt opp, og hvordan de ble behandlet. Jeg registrerte også hvilke framgangsmåter som ble brukt når avgjørelser skulle fattes, og under generalforsamlingen observerte jeg hvordan valget av nytt styre ble gjennomført. I tillegg merket jeg meg i hvilken grad man hadde en plan for møtet, og om oppsatt tidsplan ble fulgt eller ikke. Jeg noterte meg også hvem som eventuelt ga uttrykk for utålmodighet dersom møtet varte lenger enn planlagt, og hvem som gikk før møtet var avsluttet. Metodene for avstemninger og gjennomføringer av evalueringer ble også registrert. Disse observasjonene sammenstilte jeg med informasjonen jeg fikk fra informantene under intervjuene.

3.8 Problematisering av metodiske valg

I dette kapittelet vil jeg rette fokus mot enkelte punkter i de metodene jeg har valgt å bruke i arbeidet mitt, som kan framstå som problematiske. Med dette ønsker jeg å belyse hvordan ulike faktorer kan ha påvirket resultatene av undersøkelsen, samt at jeg ønsker å gi en forklaring på valg som kan framstå som problematiske. Jeg vil understreke at dette arbeidet,

som de fleste andre kvalitative undersøkelser, i stor grad vil være basert på forskerens tolkninger av den informasjonen som var tilgjengelig i felt. Blant annet er det umulig å unngå at informantenes fortellinger vil gjennomgå en tolkningsprosess innen den blir gjengitt. Arbeidets resultater og forskerens tolkninger kan ikke løsrives fra hverandre, men ved å gjøre valg og framgangsmåter eksplisitte kan leseren i større grad ta stilling til de valgene som forskeren har truffet underveis i arbeidet.

Som forklart ovenfor ble jeg transportert og introdusert for informantene av ansatte i CIPRES. På tross av at jeg i innledningsfasen av intervjuene forklarte at mine undersøkelser skulle utføres på selvstendig grunnlag, kan jeg likevel ikke utelukke at informantene knyttet meg til organisasjonen på en måte som kan ha preget informasjonen de formidlet til meg. At jeg av praktiske og sikkerhetsmessige årsaker overnattet i CIPRES' kontorlokaler i feltperioden, kan også ha bidratt til at dette skillet ble noe utvisket. Som et tredje element var det flere av informantene som var klar over at planteforedlingsprosjektet mottok økonomisk støtte fra Norge gjennom Utviklingsfondet. Betydningen av dette ble tydelig for meg da flere av informantene ga uttrykk for takknemlighet overfor meg for den støtten de hadde fått fra Norge. At jeg forklarte at jeg ikke hadde noen direkte innflytelse på dette, så ikke ut til å føre til noen endring i disse informantenes måte å forholde seg til meg på.

Det at jeg muligens ble sterkt assosiert med CIPRES, kan blant annet ha ført til at informantene ble mer tilbakeholdne med negativ informasjon knyttet til prosjektet. Kanskje kan de ha fryktet at eventuell kritikk fra deres side kunne få negative konsekvenser for dem senere, eller de kan ha følt at organisasjonen forventet av dem at de ga positiv respons på deres prosjekt. Dersom de oppfattet meg som en mulig påvirker av pengestrømmen fra Norge og Utviklingsfondet til prosjektet, kan det ha ført til ytterligere nedprioritering av negativ informasjon.

Muligens framstod det som lite hensiktsmessig for informantene å påpeke eventuelle mangler ved programmet, dersom de hadde et positivt helhetsbilde av planteforedlingsprosjektet. Dette kan skyldes både at det ville blitt oppfattet som uhøflig og urimelig, og at de anså det som lite hensiktsmessig dersom de fryktet det kunne påvirke prosjektets aktivitetsnivå eller økonomiske handlingsrom. Det sistnevnte kan være fundert på en intuitiv oppfatning av at det har lite for seg å kritisere et tiltak som har gitt dem åpenbare fordeler og gevinster. De problematiske aspektene ved prosjektet som er presentert i denne oppgaven er også i svært liten grad fundert på uttrykk for misnøye blant informantene. Disse elementene var i første rekke tilgjengelige for meg gjennom indirekte spørsmålsformuleringer, og ved observasjon av møter og dagligdagse samtaler.

En annen årsak til mangelen på kritiske tilbakemeldinger kan være en kulturelt eller samfunnsmessig forankret ydmykhet overfor øvrighetspersoner, og at disse mekanismene ble overført på meg med bakgrunn i at jeg var en representant for en kunnskapselite i et velstående land. At jeg var hvit utlending hadde trolig også innflytelse på informantenes måte å forholde seg til meg på, det samme kan nok gjelde for det faktum at jeg er kvinne. Jeg opplevde imidlertid aldri at jeg med bakgrunn i dette ikke ble tatt alvorlig, eller at informantene ønsket å snakke om andre temaer enn det samtalene våre dreide seg om.

Spansk er ikke mitt morsmål, og som nevnt ovenfor foregikk alle intervjuene uten tolk. Selv om samtalene fløt godt, kan jeg likevel ikke være sikker på at jeg har forstått informanten riktig i alle tilfeller. Språkbarrieren var for øvrig et større problem under observasjon under møter, siden jeg da ikke styrte samtalen, og ikke kunne stille kontroll- eller oppfølgingsspørsmål dersom det var noe jeg ikke oppfattet eller var usikker på. Det var enklere å nå fram til en felles forståelse av de temaene som ble omtalt under intervjuene, siden det i de fleste tilfellene bare var to deltakere i samtalen, samt at jeg selv var en av dem. Det skal også nevnes at språkferdighetene mine og forståelsen av prosjektet ble styrket i løpet av feltarbeidsperioden, noe som også gjorde meg sikrere både i intervjusituasjonen og ved møteobservasjon.

Jeg valgte å ikke bruke båndopptaker under intervjuene, men i stedet ta notater både under og i etterkant av samtalene. Dette skyldtes i første rekke at jeg fryktet en opptaker ville kunne virke forstyrrende på samtalen, og at informantene kunne bli forlegne eller eventuelt mer tilbakeholdne med følsom informasjon. Det kan selvsagt ikke utelukkes at noe av informasjonen har gått tapt som et resultat av dette, men på den annen side vil informantens uttalelser i alle tilfeller måtte gjennomgå en tolkningsprosess. Selv om informantens stemme tas opp på bånd og transkriberes nøyaktig, vil det fortsatt ikke være noen garanti for at tolkningen av teksten står i samsvar til det informanten intenderte. Båndopptaking kan derfor gi en illusjon av vitenskapelig nøyaktighet og presisjon, som det i alle tilfeller ikke vil være mulig å oppnå innenfor et kvalitativt forskningsprosjekt av denne typen. I dette arbeidet var det verken årstall, navn eller nøyaktige hendelsesforløp som stod i fokus, men derimot holdninger, oppfatninger, og personlige vurderinger av en sak. At jeg derfor valgte ikke å bruke opptaker kan derfor betraktes som en konsekvens av mitt tematiske fokus, som gjorde vektlegging av kvalitative metoder nødvendig. Jeg ønsker imidlertid ikke å underslå det faktum at min undersøkelse ikke kan løsrives fra min tolkning av både de verbale og ikke-verbale utsagnene som ble formidlet til meg under feltarbeidet.

3.9 Oppsummering

I mitt feltarbeid la jeg vekt på å hente informasjon fra ulike kilder, for på den måten kontrollere opplysningene mine mot hverandre. Mine to mest sentrale informasjonskilder var intervjuer med deltakerne i planteforedlingsprosjektet, og observasjon under møter. I tillegg fikk jeg noe bakgrunnsinformasjon gjennom samtaler med prosjektledelsen, i tillegg til intervjuer med aktører i den statlige jordbruksinstitusjonen og den lokale kommunelederen. Denne bruken av datatriangulering styrker prosjektets troverdighet, og bidrar til å redusere mulighetene for uriktig eller ensidig informasjon.

At ansatte i CIPRES ikke var til stede under intervjuene, minsker sannsynligheten for at informasjonen jeg fikk formidlet var farget av deres tilstedeværelse. Samtidig kan det faktum at jeg ankom intervjustedet i følge med organisasjonen ha påvirket deres inntrykk av relasjonen mellom CIPRES og meg. Det at jeg er hvit, kvinne og representerer en kunnskapselite fra et rikt land, kan også ha påvirket informantenes måte å forholde seg til meg på. Mine refleksjoner relatert til dette vil senere integreres i diskusjonen tilknyttet analysen av informasjonen informantene formidlet til meg, noe som bidrar til å styrke prosjektets bekræftbarhet.

4 Analyse

I dette kapittelet diskuterer jeg mine funn fra feltarbeidet, relatert til i hvilken grad deltakerne i PPB-prosjektet har blitt bemyndiggjort, og hvilken rolle deres lokale kunnskaper har spilt i denne sammenheng. Kapittelet er inndelt i to hoveddeler. Den første delen er relatert til i hvilken grad prosjektet har bidratt til empowermet blant deltakerne, og innledes med noen betraktninger knyttet til ulike aspekter ved programmet som har bidratt til å skape ”vinnere” og ”tapere” i prosjektet. Her ser jeg på prosess- og resultat-aspektet ved empowerment, og diskuterer deltakernes måloppnåelser i bemyndiggjøringsprosessen i forhold til den prosessen hver enkelt har gjennomgått siden prosjektstart. Deretter vil jeg ta for meg hvordan programmet arbeider aktivt for å styrke de mindre bemyndiggjorte deltakerne i prosjektet, samtidig som mekanismer i prosjektutformingen bidrar til å øke forskjellene i graden av bemyndiggjøring deltakerne imellom. Jeg vil også rette fokus mot organiseringen av deltakerne i prosjektet i et kooperativ, og vurdere i hvilken grad dette bidrar til å styrke eller svekke empowerment av deltakerne.

I den andre delen retter jeg fokus mot hvilken rolle deltakernes lokale kunnskaper spiller i prosjektet. Seksjonen innledes med en vurdering av betydningen kunnskapene fra CIPRES bidrar med for deltakerne i programmet. Deretter undersøker jeg i hvilken grad deltakerne er bevisste på sin egen lokale kunnskap, og hvilket syn de har på betydningen av denne innenfor rammene av prosjektet. Jeg vurderer også deltakernes ønske om å registrere såkornet de har utviklet, i forhold til om dette er et uttrykk for empowerment blant deltakerne, eller om det kan relateres til mangel på verdsetting av verdien til produktet deres innenfor rammene av uformelle kanaler. Til sist diskuterer jeg stedets og såkornets forhistorie i sammenheng med kollektiv selvfølelse og identitetsbygging.

Et trekk ved informantenes framstillinger som jeg undret meg mye over, var at praktisk talt alle svarte så å si likt på en rekke spørsmål. Selv om jeg forsøkte å stille spørsmålene på litt forskjellige måter, ble innholdet i svaret like fullt det samme. For eksempel uttrykte informantene gjennom intervjuene en gjennomgående positiv innstilling til både prosjektet og CIPRES som organisasjon. De ble ofte svært forvirret da jeg spurte direkte etter ulemper ved initiativet. Ikke et eneste negativt aspekt ved prosjektet ble trukket fram som svar på dette spørsmålet.

Hva denne enstemmigheten kan skyldes, vil jeg komme nærmere tilbake til senere i kapittelet. Hensikten med å trekke dette fram her, er å forklare hvorfor informantenes svar i det følgende for en stor del vil bli behandlet under ett. Der det er meningsvariasjoner i

informantenes svar, vil dette naturligvis bli kommentert og diskutert. De to informantene som svarte noe annerledes enn de øvrige, vil også bli omtalt spesielt.

4.1 "Vinnere" og "tapere" i PPB-prosjektet

Et karakteristisk trekk ved CIPRES' prosjekt for deltakende planteforedling, er at det i tillegg til målet om å bemyndiggjøre deltakerne, også har til hensikt å utvikle et konkret produkt, i form av forbedret såkorn av utbredte kulturplanter. Prosjektet har dermed en flerdelt målsetning; det søker å bemyndiggjøre deltakerne gjennom prosessene som skal lede fram til produktet, samtidig som dette produktet i seg selv er viktig for å stimulere til fortsatt empowerment, både blant deltakerne og innbyggerne i området for øvrig. Empowerment-aspektet inngår derfor både i *prosessen* knyttet til prosjektet (kunnskapsoverføring), samtidig som det kan relateres til det *konkrete resultatet* (forbedret såkorn).

I forbindelse med prosessaspektet vil jeg trekke fram at alle deltakerne jeg intervjuet vektla at de hadde opplevd det som svært positivt å bli inkludert i de ulike prosessene i prosjektet. Informantene uttrykte at de satte pris på at de selv hadde fått være med på å bestemme hvilke karakteristikker de ønsket at det nye såkornet skulle ha, og at de hadde blitt tildelt ansvar i forbindelse med foredlingsprosessene. De vektla at de dermed kunne "stole på" kvaliteten til produktet i større grad, siden de hadde vært med på å kontrollere utviklingen fra begynnelse til slutt. Dersom en organisasjon eller institusjon hadde tilbudt dem såkorn som skulle inneha de samme egenskapene som det de selv hadde utviklet, ville de likevel stilt seg mer skeptiske til dett, med bakgrunn i at de ikke kunne vite hvordan dette såkornet ville fungere i de lokale miljøforholdene på stedet.

Deltakende planteforedling egner seg på mange måter godt i kombinasjon med empowerment, blant annet fordi kunnskapsoverføring fra prosjektledere til deltakere - kombinert med en brukerstyrt produktutvikling - er en forutsetning for denne typen tiltak. Samtidig registrerte jeg at nettopp nødvendigheten av å utvikle et konkret produkt kunne framstå som noe motstridende på målet om empowerment. I tillegg hadde deltakerne i gruppa svært forskjellig utgangspunkt, noe som også preget deres assimileringsevne og mulighet til å gjøre nytte av de redskapene prosjektet tilbød dem. Deltakerne utviklet seg derfor i svært ulikt tempo, og oppnådde ofte ikke de samme resultatene. Dette var aspekter prosjektledelsen til dels var klar over, men som de fant det vanskelig å endre på innenfor rammene av initiativet. Enkelte tiltak ble derfor satt i verk for å veie opp for forskjeller innad i gruppa.

I det følgende vil jeg gå nærmere inn på både årsakene til og virkningene av ulik grad av empowerment mellom deltakerne i prosjektet. Ved å beskrive utvalgte informanters spesielt, ønsker jeg å illustrere distinksjonen mellom den prosessen hver enkelt deltaker har gjennomgått, og hvor langt de har nådd i forhold til personlig utvikling og empowerment. Jeg vil også gi en beskrivelse av tiltakene CIPRES satte i verk for å møte disse utfordringene. Deretter vil jeg ta for meg de mekanismene som førte til at prosjektet likevel opprettholdt og forsterket store ulikeheter mellom deltakerne.

4.1.1 Prosess og resultat

- Psykologisk empowerment; en personlig utviklingsprosess

Dersom man skal vurdere i hvilken grad en person har blitt bemyndiggjort i kraft av et prosjekt basert på psykologisk empowerment, er det en forutsetning at dette prosjektet har ført til en endring i de involvertes selvbilde i positiv retning. Selvtillit og tro på egne ressurser og muligheter vil være tett forbundet med konseptet psykologisk empowerment, og det kan dermed være vanskelig å skille disse fra hverandre i en evalueringssituasjon. Forskjellen her ligger i at psykologisk empowerment forutsetter at det har skjedd en *utvikling over tid* på det personlige plan. Uten denne utviklingen vil man kunne argumentere for at den aktuelle personens positive selvbilde var tilstede allerede før prosjektstart, og dermed kan relateres til faktorer som ikke har sammenheng med det aktuelle tiltaket.

Dersom man skal vurdere effekten av et tiltak basert på psykologisk empowerment, vil det derfor være interessant å studere graden av initiativ og tiltaksevne sammenliknet med utgangssituasjonen for prosjektet. Siden mitt feltarbeid kun gjengir et øyeblikksbilde av en prosess som pågår over et lengre tidsrom, er det enkelte faktorer som ikke kan dokumenteres direkte, men som må baseres på informantenes egne framstillinger, samt den tilleggsinformasjonen prosjektlederne kunne gi om dem.

For å illustrere ulikhetene mellom informantenes empowerment-nivå, vil jeg beskrive to nøkkelinformanter, ”Juan” og ”Inés”. Juan var 30 år gammel, og var i likhet med alle de andre gårdbrukerne jeg intervjuet født og oppvokst på stedet. I tillegg til dette var han svært politisk interessert, og hadde vært aktiv i flere organisasjoner, og deltatt på kurs og aktiviteter i flere ulike land. Han hadde også vært engasjert i liknende prosjekter tidligere, og hadde hatt mulighet til å diskutere avanserte problemstillinger med universitetsutdannede forskere og vitenskapsfolk. Juan var derfor særdeles kunnskapsrik, og hadde god evne til kritisk og

analytisk tenkning. Han var i tillegg glad i å viderefremde sine betraktninger til andre, og holdt derfor hyppig foredrag til tilreisende grupper og andre interesserte.

På tross av at Juan ikke hadde noen formell utdanning, hadde han oppnådd god innsikt i mange kompliserte problemstillinger gjennom deltakelse på reiser, aktiviteter, organisasjonsarbeid og kurs. Det var derfor særlig i forbindelse med besøk fra forskere, politikere og ledere at Juan fikk ansvar for å holde introduksjoner. Prosjektledelsen var åpne om at dette ble gjort av strategiske årsaker ”fordi Juan var den beste de hadde”.

Juans foredrag levnet liten tvil om at kunnskapsnivået hans var svært høyt, men det er rimelig å tenke seg at han hadde tilegnet seg brorparten av disse kunnskapene allerede før PPB-prosjektet begynte. Betraktninger knyttet til den politiske utviklingen over lengre tidsperioder, vitnet også om at hans persepsjoner gikk langt utenfor det PPB-prosjektet hadde formidlet i sine introduksjoner tilknyttet planteforedlingsteknikker.

Juans innledninger reflekterte derfor ikke PPB-prosjektets oppnåelser alene, men var et resultat av en kombinasjon av tidligere erfaringer, samt god evne til analytisk tenkning. Man kan også argumentere for at han kan utgjøre et argument for å tilbakevise eventuelle fordommer mot bønder som uvitende og uengasjerte. Juan fikk svært gode tilbakemeldinger fra tilreisende grupper, som uttrykte forbløffelse over hans omfattende kunnskaper, innsikt og formidlingsevne.

Den kvinnelige deltakeren Inés kan illustrere situasjonen for enkelte av de mindre aktive deltakerne i prosjektet. Inés var 35 år gammel, hadde fire barn, og hadde vært med i PPB-programmet helt siden det startet opp fem år tidligere. I tillegg til sine husmoroppgaver arbeidet hun også i åkeren, og hun var derfor godt kjent med jordbruksarbeid. Hun ga imidlertid uttrykk for at hun mente de mannlige deltakerne ville kunne gi meg bedre informasjon, siden de kun arbeidet med jordbruk og derfor kunne sette av mer tid til prosjektet.

Inés møtte opp ved samtlige møter og arrangement, men tok sjelden eller aldri ordet, og uttalte seg knapt ved direkte spørsmål i større forsamlinger. I den grad hun uttrykte seg, var det helst knyttet til misnøye over at møtet trakk ut, og at diskusjonene ikke ville ta slutt. Prosjektledelsen kunne fortelle at hun ved en tidligere anledning hadde fått i oppgave å teste ulike bønnevarianter i henhold til kriterier som smak, farge, kokeegenskaper og holdbarhet; oppgaver som ofte ble tildelt kvinnene i gruppa. Hun oppnådde imidlertid ingen resultater fra disse forsøkene, da hun ikke lyktes i å holde de ulike variantene atskilt fra hverandre under testingen.

Inés' empowerment-nivå var uten tvil lavere enn nivået Juan hadde oppnådd, men vi kan likevel ikke konkludere ut i fra det at hun ikke har hatt en verdifull, personlig utvikling i løpet av prosjektperioden. For kvinner som Inés, som har matlaging, barn og hjem som sin vante sfære, er det en liten seier i seg selv at de kommer seg ut av det dagligdagse miljøet hver gang det arrangeres møte. Inés viste dessuten god forståelse for prosjektet som helhet gjennom samtale jeg hadde med henne på tomannshånd. Hun ga uttrykk for at hun var stolt over det de hadde fått til, og at CIPRES' prosjekter hadde vært et vendepunkt i livet hennes på flere måter. Hun forklarte også at årsaken til at hun av og til viste utålmodighet under møtene skyldtes at hun hadde forpliktelser hjemme, og at det derfor var et problem for henne at møtene nesten alltid varte lenger enn det som var varslet. Hun hevdet også at dette var en av årsakene til at hun sjelden tok ordet i forsamlingen, fordi hun av hensyn til sin familie ikke ønsket å bidra til at møtet trakk ut.

Et annet element som hadde betydning for skillet mellom aktive og mindre aktive deltakere, var at møtekulturen i planteforedlingsprosjektet favoriserte de sterkeste og mest taleføre av deltakerne. Dette skyldtes at de fleste diskusjoner tok form av plenumsdiskusjoner, der vanligvis kun et fåtall av deltakerne tok ordet. Sporadiske og noe halvhjertede forsøk på å inkludere de stilleste deltakerne ble tatt i bruk, men dette skjedde ofte i lite gjennomtenkte former. For eksempel hendte det at man ved slutten av en diskusjon spurte kvinnene direkte om de var enige i det de andre hadde kommet fram til. Dette spørsmålet falt da ofte på en slik måte at det ville vært svært vanskelig for kvinnene å si nei, dersom de hadde ment det. Samtaler i mindre grupper, skriftlige evalueringer, anonyme avstemninger eller andre metoder som kunne gjort det enklere for de mer tilbakeholdne å uttale seg, ble heller ikke brukt. Med bakgrunn i dette blir det noe upresist å henvise til de som ikke deltar i diskusjoner som uinteresserte og uengasjerte, når disse deltakerne ikke tilbys fora som gjør deltakelsen mindre utfordrende.

I følge framstillingen til Inés fungerte gruppa av deltakere som et fellesskap, der alle fikk si sin mening, og ingen var redde for å spørre. Kontrasten mellom dette og hennes egen stillfarende oppførsel sammen med de andre deltakerne, var påfallende. Muligens kan dette skyldes at hun ga meg den versjonen av prosjektet som hun antok var forventet av henne, men det kan også hende at hun opplevde dette fellesskapet i sterkere grad enn det hun selv ga uttrykk for under møtene. Kanskje var det å vite at hun hadde mulighet til å uttale seg hvis hun ønsket det, tilstrekkelig for henne på dette tidspunktet?

Med disse historiene ønsker jeg å illustrere at *oppnådd grad av empowerment* ikke nødvendigvis samsvarer med den *prosessen hver enkelt har gjennomgått* for å nå dette nivået.

Juan hadde uten tvil nådd et høyere empowerment-nivå enn Inés', men man kan ikke slutte av dette at hans personlige utvikling i kraft av prosjektet hadde vært større eller mer gjennomgripende enn hennes. For å kunne vurdere i hvilken grad deltakerne har gjennomgått en personlig utvikling, må det nåværende empowerment-nivået ses i sammenheng med *utgangspunktet* hver enkelt hadde før prosjektet startet.

Kravet om synlige og målbare resultater som de fleste prosjekter må forholde seg til, fører til at man risikerer å favorisere oppnådd resultat framfor prosessaspektet. Selv om Inés muligens kan ha gjennomgått en større personlig utvikling enn Juan, framstår hun likevel ikke som et eksempel som kan brukes for å vise fram prosjektets oppnåelser. Den formen for empowerment som Juan har oppnådd er av en lettere registrerbar karakter, og egner seg derfor bedre når prosjektet skal "reklamere for seg selv" overfor besøkende grupper og interesserte.

Tilfellet Juan og Inés viser at CIPRES aktivt brukte sine beste "skoleelever" for å fronte sitt eget prosjekt. Dette kan være problematisk, i den forstand at positive tilbakemeldinger og økt oppfølging i forhold til "de flinkeste", fører til at de mindre bemyndiggjorte deltakerne får mindre oppmerksomhet, og dermed kanskje ikke får utnyttet sitt potensial i forhold til sine forutsetninger. Det kan også påpekes at dette strider mot grunntanken i empowerment-teorien, der empowerment betraktes som en strategi for nettopp å motvirke sosiale ulikheter. Samtidig er oppmerksomhet og positiv omtale utenfra vesentlig for prosjektets videre eksistens, siden de fleste finansieringsformer krever synlige positive resultater, innen rimelig tid. Disse kravene vanskeliggjør kanskje gjennomføring av rendyrkede empowerment-prosjekter, siden prosjektledere og initiativtakere må forholde seg til krav og forpliktelser som ikke alltid går overens med det overordnede målet i initiativet.

4.1.2 Bemyndiggjøring av mindre bemyndiggjorte deltakere

Som nevnt innledningsvis var CIPRES klar over farene ved at enkelte deltakere fikk mer oppmerksomhet og stimulans enn andre. Det ble derfor satt i verk enkelte tiltak som var ment å skulle motvirke denne tendensen, ved å strategisk dele ut arbeidsoppgaver og ansvar til de mindre bemyndiggjorte deltakerne. Et eksempel på slike initiativer ble gjort i forbindelse med utvekslingsprosjekter til nabolandene. Som nevnt innledningsvis drives programmet for deltakende planteforedling parallelt i seks ulike land i Mellom-Amerika, og med jevne mellomrom ble grupper av deltakere sendt på besøk til andre tilsvarende prosjekter i andre land. Når CIPRES fikk tilbud om å sende en gruppe på utveksling, valgte de gjerne noen av

de mindre engasjerte deltakerne, slik at de skulle få mulighet til å hente ny inspirasjon og ”gnist” fra erfaringene planteforedlerne i de aktuelle landene kunne formidle til dem.

Tilsvarende ble besøkende i regi av det samme utvekslingsprogrammet ofte sendt til de mer usikre deltakerne, slik at de skulle få erfaring i å formidle sin historie til en gruppe fremmede mennesker. Prosjektledelsen kunne fortelle at flere av disse ofte var synlig nervøse ved første besøk, og derfor måtte manne seg opp med alkohol for å klare å gjennomføre oppgaven. Dette gjaldt imidlertid bare i forbindelse med den første framføringen; ved neste anledning var alkohol overflødig, og de framstod som tryggere og mer selvsikre i møtet med de tilreisende. Prosjektledelsen ønsket med dette å gi deltakerne en opplevelse av mestringsfølelse, som kunne være verdifull i forhold til psykologisk empowerment.

Alle deltakerne jeg intervjuet ga uttrykk for at de hadde fått styrket sin posisjon i forhold til naboer og bekjente som ikke deltok i PPB-prosjektet. De kunne fortelle at de færreste i lokalmiljøet hadde hatt tro på at programmet ville gi positive resultater, men at de senere hadde endret mening. På tross av innbyrdes statusforskjeller innad i gruppa, er det dermed grunn til å anta at de fleste deltakerne har hatt en positiv opplevelse av sin deltakelse, og at de har oppnådd en viss grad av bemyndiggjøring i forhold til de øvrige innbyggerne.

Historien til ”Alfredo” kan illustrere hvordan forholdet mellom deltaker og lokalsamfunn i enkelte tilfeller endret seg i kraft av PPB-prosjektet. Alfredo var 58 år gammel, og ble hadde måttet forsørge seg selv fra han var åtte år. Han hadde ni barn, hvorav kun to hadde passert sjette klasse på barneskolen. Alfredo var analfabet og hadde selv ingen skolegang, og var svært svakt stilt økonomisk. Han hadde også store problemer med alkohol. Han var derfor ikke spesielt høyt respektert blant de øvrige i lokalsamfunnet, og han opplevde ofte at hans mening ikke ble tatt alvorlig.

På tross av at Alfredo var analfabet, viste det seg raskt at han hadde god forståelse for planteforedlingsteknikker, og han fikk derfor i oppgave å utføre forsøk. Med hjelp av sin datter - som fungerte som hans sekretær - lyktes han i å dyrke fram den beste bønnevarianten for sitt område, som også ble utpekt som en av de to beste variantene gruppa som helhet hadde kommet fram til. Alfredo fikk dermed høy status blant de andre deltakerne, og oppnådde også større respekt fra naboer og lokalsamfunn. For første gang erfarte han at hans meninger ble tillagt stor vekt, og at bekjente oppsøkte ham for å be om råd og veiledning. På tross av alkoholproblemene ble han bedt om å holde introduksjoner for tilreisende grupper av forskere, en oppgave han mestret godt, og som i tillegg holdt ham rusfri i flere måneder. Alfredo ga uttrykk for under intervju at prosjektet hadde hatt stor personlig betydning for ham.

Disse eksemplene viser at CIPRES på flere punkter var oppmerksomme på problemstillingene knyttet til de svakeste av deltakerne. Tiltak ble derfor satt i verk for å styrke de minst bemyndiggjorte medlemmene i gruppa, og å bidra til å utjevne forskjellene mellom dem. Men siden utgangspunktet til bøndene i prosjektet var svært ulikt, var de individuelle forskjellene likevel svært store. Samtidig førte mekanismene i planteforedlingsprosjektet til at lederskikkelsene i gruppa fikk styrket sin posisjon. I det følgende vil jeg utdype nærmere hvordan disse mekanismene fungerte.

4.1.3 Bemyndiggjøring av bemyndiggjorte deltakere

Som forklart ovenfor, har PPB-prosjektet jeg studerte en todelt målsetning; (1) å bemyndiggjøre deltakerne ved hjelp av kunnskapsoverføring, og (2) å utvikle et konkret produkt, i form av forbedret såkorn. Selv om informantene i intervjuene vektla de positive ringvirkningene kunnskapsoverføringen hadde hatt for dem i deres daglige liv, var dette likevel ikke hovedfokuset i informantenes framstillinger. Både prosjektledere og deltakere var først og fremst fokuserte på å lykkes med å utvikle bedre tilpassede varianter av de mest utbredte kulturplantene. Dette målet førte til at man tok i bruk virkemidler og framgangsmåter som ikke nødvendigvis samsvarer med rendyrkede empowerment-strategier.

Som nevnt er planteforedling en komplisert og arbeidskrevende prosess som fordrer disiplin, systematikk og tålmodighet fra den som utøver den. Siden det kan være vanskelig å oppnå gode resultater raskt med personer som i utgangspunktet har lite selvtilitt og initiativ, medførte dette at man ble nødt til å velge deltakere med tilstrekkelig interesse og pågangsmot til de mest avanserte oppgavene. De ”utvalgte” bøndene hadde dessuten behov for stor grad av oppfølging fra prosjektlederne, noe det ikke hadde vært mulig å tilby alle deltakerne på grunn av knapphet på ressurser i prosjektet.

Dette førte til at det kun var et fåtall av deltakerne som utførte forsøk på sine jordstykker, mens deltakelsen til mange begrenset seg til møtevirksomhet og evaluering av andres produkter. I tillegg førte prosjektformen til at man fikk ”vinnere” og ”tapere” siden bare to (og til slutt en) av de variantene som ble utviklet, ble valgt ut som de beste for sitt område. Det betydde i praksis at mange av dem som gjorde forsøk, kunne legge ned flere års arbeid uten at deres variant ble brukt videre i prosessen. Bøndene brukte likevel som oftest sine egne varianter selv, og ga gjerne bort såkorn til naboer og bekjente som også brukte dem og fikk gode resultater. Ingen av de som hadde gjort forsøk uten å ”vinne konkurransen” i å utvikle det beste såkornet, ga uttrykk for at de følte arbeidet de hadde gjort var forgjeves.

Likevel kan man ikke se bort fra at sterkere grad av anerkjennelse og oppmerksomhet knyttet til disse bøndenes arbeidsinnsats kunne virket positivt inn i forhold til deres empowermentprosess.

Inés og de øvrige deltakerne ga klart uttrykk for at de syntes det var rett og rimelig at de som hadde gjort den største innsatsen under planteforedlingsprosjektet, også burde få større utbytte dersom de en gang lyktes i å kommersialisere såkornet. De uttrykte respekt for innsatsen de mest aktive deltakerne hadde gjort, og ga uttrykk for at de satte pris på deres bidrag til fellesskapet. Mitt inntrykk var at de sentrale planteforedlerne var gjenstand for respekt og beundring heller enn misunnelse, og at de interne statusforskjellene i gruppa nærmest ble tatt for gitt.

Vi kan imidlertid ikke konkludere av dette at det ikke er behov for tiltak for å jevne ut disse ulikehetene. Samfunnet deltakerne er omgitt av har en klar hierarkisk oppbygning, og inngår trolig som et vesentlig element i deres forståelsesverden. At deltakerne ikke stilte seg kritiske til dette kan derfor delvis skyldes sedvane og samfunnsstruktur heller enn manglende evne til kritisk tenkning. Med tanke på at empowerment som strategi søker å veie opp for skjevheter i samfunnet, kan det virke selvmotsigende at man i et empowerment-basert prosjekt ikke var i stand til å motvirke ulikheter mellom deltakerne som involverte seg i initiativet.

Et annet aspekt som kan knyttes til interne forskjeller mellom deltakerne i gruppa, er at en person som har tro på seg selv i utgangspunktet, ofte vil være mer mottakelig for ny kunnskap, stille flere spørsmål, og ha behov for mindre drahjelp for å komme i gang med en oppgave. Personer med lavt selvbilde vil kanskje automatisk gå ut i fra at de ikke vil klare utfordringen, og vil derfor trenge mer støtte og hjelp innen de er klare for å ta fatt på oppgaven. Det vil altså være en enklere og raskere prosess å bemyndiggjøre de som før prosjektstart til dels allerede er bemyndiggjort. Grunnet erfaringene og bakgrunnskunnskapene til Juan, ga opplæringen av ham ”god avkastning”, i den forstand at han relativt raskt var i stand til både å utføre egne forsøk, samt å formidle sine erfaringer videre til andre. Dersom man skulle oppnå det samme med mindre ressurssterke deltakere som for eksempel Inés, ville det kreve både mer tid og innsats, og man hadde likevel neppe klart å nå like langt. I forhold til oppnådde empowerment-resultater blir det derfor mer ”lønnsomt” å satse på de sterkeste av deltakerne, med tanke på hvilket inntrykk det er mest formålstjenlig at utenforstående observatører sitter igjen med.

Samtidig må det nevnes at det å satse på ”enerne” kanskje på lengre sikt også kan tjene gruppa som helhet. Prosjektlederne i CIPRES forklarte i intervju at dette var en viktig årsak til at de ofte bevisst hadde satset på personer som nøt stor respekt fra de øvrige i lokalsamfunnet, siden det lettere ga dem innpass i miljøet på stedet. Disse lederskikkelsene hadde et stort sosialt nettverk, god formidlingsevne, og var flinke til å bringe informasjon videre, noe både deltakerne og andre jordbrukere nøt godt av. Informasjonsspredningen langs de uformelle kanalene gikk derfor lettere når man hadde lederne ”med på laget”, og CIPRES hadde derfor valgt dette som en bevisst strategi for å nå ut til flest mulig med sitt budskap. Det skal også nevnes at disse lederskikkelsene ikke var bedre stilt økonomisk enn de andre jordbrukerne. Det var ikke i kraft av eiendommer, statussymboler eller andre materielle goder at de hadde oppnådd sin posisjon.

4.1.4 Demokrati og medbestemmelse i prosjektet

- empowerment på organisasjonsmessig nivå

Deltakerne som bodde i området Pueblo Nuevo og omegn – som var den gruppa jeg har lagt hovedvekten på i studiet mitt – var organisert i et kooperativ, COSENUP. Kooperativet hadde 34 medlemmer, og hadde blitt startet som et Ad Hoc-initiativ en god stund etter prosjektstart. Under feltarbeidsperioden min hadde kooperativet vært operativt i ca. to år. Hensikten med å danne denne organisasjonen var å muliggjøre registrering av såkornet i det statlige frøregisteret, da verken privatpersoner eller ideelle organisasjoner hadde anledning til å melde inn sitt produkt. Dersom ønsket om å registrere produktet skulle bli satt ut i livet, var det derfor nødvendig å etablere en organisasjon eller forening. Organiseringen sprang dermed ikke ut fra et ønske eller behov hos deltakerne selv, men ble indirekte generert av reglementet til et eksternt organ.

CIPRES tok mye av ansvaret for oppstart og organisering av kooperativet. Deltakerne fortalte i intervju at tanken var at CIPRES skulle ”gi dem en hånd” i oppstartsfasen, men at kooperativet med tida skulle stå på egne bein. Observasjonene beskrevet nedenfor tyder imidlertid på at kooperativet fortsatt har langt igjen innen dette målet er nådd.

Et eksempel som kan relateres til dette, var at det var CIPRES som opptrådte som den ansvarlige parten i forhold til registrering av såkornet bøndene hadde utviklet, både i forhold til de økonomiske og praktiske aspektene ved initiativet. Med tanke på at kooperativet hadde blitt startet opp nettopp for å arbeide mot dette målet, kan det framstå som uheldig at

medlemmene i COSENUUP i så liten grad hadde verken innsyn eller ansvar i forhold til denne prosessen.

Kooperativet hadde møter ca. hver måned, og avholdt generalforsamling to ganger i året. Det var som regel CIPRES som organiserte møtene, og det var deres kjøretøyer som ble brukt til både innkalling og transport. Møtene foregikk i hovedsak enten i CIPRES sine lokaler, eller på steder organisasjonen hadde leid for anledningen. Kooperativet hadde et styre bestående av leder, nestleder, økonomiansvarlig, sekretær og styremedlem. På de møtene der jeg var til stede, var det imidlertid alltid prosjektlederen fra CIPRES som både fungerte som ordstyrer, og som satte dagsorden. Prosjektlederen stod ikke oppført i kooperativets medlemsregister, likevel brukte han pronomenet ”vi”, både når han refererte til CIPRES, og når han omtalte COSENUUP. Vedtektene til COSENUUP var også i CIPRES’ varetekt, og kooperativet hadde derfor ikke umiddelbar tilgang til dette.

Selv om informantene var svært forsiktede med å gi uttrykk for kritikk overfor CIPRES, var det etter hvert likevel mulig å registrere noe skepsis blant deltakerne knyttet til organisasjonens framgangsmetoder. I intervjuguiden spurte jeg spesifikt om det hadde skjedd at styret hadde endret en avgjørelse som var blitt stemt fram av deltakerne, etter at vedtaket var fattet. Det kunne samtlige avkrefte. Det jeg derimot oppdaget seinere – og som jeg ikke hadde tenkt på å spørre om – var at styret eller prosjektledelsen ved flere anledninger hadde fattet avgjørelser uten at medlemmene hadde blitt konsultert. Det hendte også ved et tilfelle at bare de medlemmene som bodde i området nærmest CIPRES’ kontorer, ble innkalt til møte.

”Jeg har vanskelig for å se hvor CIPRES slutter og COSENUUP begynner”, uttrykte ett av medlemmene på det siste møtet der jeg var til stede. Deltakeren formulerte med dette det han opplevde som en uklarhet i ansvarsfordelingen mellom organisasjonen og kooperativet. Prosjektlederen svarte da at CIPRES bare skulle fungere som en fasilitator i henhold til COSENUUPs ønsker og behov, på lik linje med andre organisasjoner eller institusjoner som kooperativet måtte ønske å kontakte. Dette samsvarer i liten grad med eksemplene på sammenblanding av CIPRES’ og COSENUUPs funksjoner, som er beskrevet ovenfor.

Prosjektlederen hadde lett for å engasjere seg under diskusjoner, noe som førte til at han snakket ofte og lenge, og opptok plass og tid som burde ha tilfalt styret og de øvrige medlemmene i kooperativet. Det er lite sannsynlig at han var bevisst på denne problemstillingen, for han snakket ofte om hvor viktig det var at alle skulle få mulighet til deltakelse og meningsutveksling. At hans eget engasjement tok så stor plass at de øvrige fikk svært begrenset tid til å uttrykke seg, var han åpenbart ikke klar over.

Denne tendensen observerte jeg ved flere anledninger. På et av møtene - som varte i flere timer - registrerte jeg at kun i alt 5 av 13 tilstedeværende hadde tatt ordet. Dette innebærer at 8 av de frammøtte deltakerne ikke ytret seg i løpet av timene møtet pågikk. Ved en seinere anledning ble det satt av 15 minutter på meningsutveksling og diskusjon fra de frammøtte, etter en introduksjon fra det statlige jordbruksinstituttet INTA (Instituto Nicaraguense de tecnologia agropecuaria). "Diskusjonen" varte i praksis i til sammen 37 minutter, og av disse snakket prosjektlederen i til sammen 26 minutter og 40 sekunder. Det var kun han, den utsendte fra INTA, og to deltakere fra salen som hadde ordet i løpet av diskusjonsperioden. Dette indikerer at det var langt mellom teori og praksis på dette feltet, og at prosjektlederens ubevisste dominans førte til en undergraving av sentrale demokratiske prinsipper.

Under COSENUPs generalforsamling var jeg vitne til hvordan kooperativet valgte nytt styre. Dette skjedde kun ved håndsopprekning, og den sittende lederen ble gjenvalgt uten at noen alternativ kandidat var oppnevnt. Dette foregikk ved at en av deltakerne foreslo gjenvalg av den sittende presidenten, og at prosjektlederen – som også her fungerte som møteleder – spurte de øvrige om de var enige. De svarte da et mer eller mindre samstemt "ja", og rakk hånden i været. Antall deltakere som stemte for den sittende lederen ble imidlertid ikke opptelt. Det var ingen som hadde blitt spurt spesielt om å melde seg som lederkandidat på forhånd, og de var heller ikke blitt informert om muligheten til å melde seg. De øvrige styremedlemmene ble valgt på omtrent samme vis.

Da jeg senere konfronterte prosjektlederen med metodene for valggjennomføring, hevdet han at de vanligvis brukte hemmelige valg, men de hadde gjort en "enkel variant" denne gangen på grunn av tidsmangel. Jeg har ikke vært til stede på flere enn en generalforsamling og kan følgelig ikke uttale meg om dette, men i løpet av feltperioden registrerte jeg ikke et eneste tilfelle der hemmelige avstemninger eller skriftlige evalueringsmetoder ble brukt. Diskusjonene foregikk i plenum, og avgjørelser ble tatt med håndsopprekning eller (antatt) konsensus. Det var også et gjennomgående trekk at kun prosjektlederen og noen få av deltakerne tok ordet under diskusjonene, og det var for eksempel svært sjelden at kvinnene deltok. Forvirringen som oppstod da min studiekollega delte medlemmene inn i små diskusjonsgrupper, viste også tydelig at dette ikke var en metode medlemmene var fortrolig med.

Jeg observerte også at prosjektlederen under COSENUPs generalforsamling presenterte en evaluering av kooperativet, uten at medlemmene ble oppfordret til å uttale seg. Denne evalueringen var nesten identisk med en evaluering min studiekollega hadde gjort av et

helt annet kooperativ. Ved et seinere møte ble evalueringen gjort på nytt, og denne gangen ble medlemmenes synspunkter inkludert. Dette ble imidlertid også gjort i form av plenumsdiskusjoner, og lappene og skrivesakene som var klargjort for anledningen, ble ikke brukt. Da evalueringen var gjennomført og nedskrevet, ga prosjektlederen beskjed om at han ville ta dette med seg i det videre arbeidet i CIPRES. Jeg kan imidlertid ikke se logikken i at CIPRES skal bearbeide COSENUPs evaluering. Kooperativets bør selv gjøres ansvarlige for å løse sine egne utfordringer dersom målet om bemyndiggjøring av gruppa skal nås.

Av de øvrige ansatte i CIPRES fikk jeg vite at man i forbindelse med andre kooperativer brukte framgangsmåter som var svært forskjellige fra det som ble gjort i tilknytning til COSENUP. Hemmelige avstemninger ble hyppig brukt, og prosjektlederne fra CIPRES overlot så mye som mulig av ansvaret for drift og møteledelse til kooperativet. Kort sagt ble andre kooperativ i større grad oppfordret til selvstendighet og uavhengighet til organisasjonen.

En faktor som kan ha spilt inn i forhold til dette, er at de som arbeidet for CIPRES, kun var ansatt på halvårskontrakter. På tross av at flere av dem hadde jobbet sammenhengende i organisasjonen i inntil åtte år, var de likevel aldri garantert arbeid neste halvår. Dersom det ikke var tilstrekkelig med arbeidsoppgaver for dem i regionen, risikerte de å stå uten arbeid.

Prosjektlederen i PPB-prosjektet hadde familie og barn i landsbyen, og var dermed mindre mobil enn flere av de andre ansatte. I tillegg var han bare knyttet til ett kooperativ, mens de andre som regel var involvert i drift og oppfølging av flere kooperativer i ulike områder. Sjansen for at prosjektlederen risikerte å stå uten arbeid dersom COSENUP ikke lenger hadde tilstrekkelig behov for hans hjelp, var trolig tilstede. Jeg kan ikke utelukke at dette – mer eller mindre bevisst – kan ha virket inn på prosjektlederens manglende vilje og initiativ til å gjøre kooperativet bedre i stand til å klare seg uten kontinuerlig oppfølging fra CIPRES.

Faktorene nevnt i dette kapittelet kan tyde på at organisering i kooperativet COSENUP ikke ga organisasjonsmessig empowerment i særlig grad. Dette skyldtes at prosjektledelsen i CIPRES tok en svært stor del av ansvaret for driften av kooperativet, og at deltakernes handlingsrom derfor ble tilsvarende redusert. COSENUP var dermed avhengige av CIPRES for å opprettholde svært viktige funksjoner, og denne avhengigheten svekket kooperativets muligheter til å løsrive seg fra organisasjonen, og opptre som et selvstendig organ.

Stor avhengighet, lite kritikk

Som nevnt ovenfor ga deltakerne et udelt positivt bilde av CIPRES og planteforedlingsprosjektet under intervjuene. Det var lenge uklart for meg hvorfor svakheter knyttet til organisering og drift av COSENUP var et tema som i svært liten grad ble omtalt av deltakerne, på tross av at manglene i de demokratiske prosessene var relativt omfattende. En av årsakene til dette kan være at deltakerne hadde få eller ingen erfaring med det å være organisert, og derfor hadde begrensede kunnskaper om vanlige normer for organisasjonsvirksomhet. I tillegg ga de fleste under intervjuene uttrykk for at de hadde et svært positivt bilde av prosjektet som helhet. Dette kan ha gjort det vanskelig for dem å ”plukke på detaljer” overfor en organisasjon eller en person som representerte noe svært positivt i livene deres. Man kan heller ikke se bort i fra at mer eller mindre synlige hierarkier kan spille inn her. På tross av at prosjektlederen øyensynlig hadde en uformell og jevnbyrdig kommunikasjon med deltakerne, kan man ikke utelukke at terskelen for å kritisere ham kan være høy. Min erfaring er at mange latinamerikanske bondesamfunn er mer hierarkiske og konservativt oppbygget enn det kan se ut til ved første øyekast. Det kan derfor ofte bli betraktet som svært uhøflig å kritisere noen åpenlyst.

Bonden ”Manuel” var den eneste av deltakerne jeg intervjuet som ga uttrykk for at han mente COSENUP hadde enkelte svakheter forbundet med administrasjon og ledelse. Dette formidlet han til meg først under andregangsintervjuet mot slutten av feltarbeidsperioden. Under førstegangsintervjuet nevnte han ikke et eneste negativt aspekt forbundet med CIPRES eller planteforedlingsprosjektet. Dette viser at det ikke var noen selvfølge at informantene oppga negativ informasjon, og at de trolig hadde behov for å ha tilstrekkelig tillit til meg for å gi meg slike opplysninger. Slik jeg tolker det, er dette årsaken til at Manuel ga uttrykk for svake sider ved COSENUP først under andregangsintervjuet, etter at jeg hadde bodd og arbeidet i området i lengre tid. Kanskje forstod han også av spørsmålsformuleringene mine at jeg allerede var klar over enkelte mangler knyttet til organiseringen av kooperativet, noe som kan ha gjort det lettere for ham å si sin mening.

Manuel hadde arbeidet som planteforedler i hele fem år, og framstod som svært reflektert og analytisk. På tross av dette regnet prosjektledelsen ham kun som ”middels bemyndiggjort”, med henvisning til at han hadde valgt å melde seg ut av COSENUP. Under andregangsintervjuet forklarte imidlertid Manuel at dette skyldtes at han ikke var tilfreds med måten CIPRES hadde møtt de utfordringene som hadde oppstått i prosessen. Han hevdet at andre beboere i området som hadde fått tilgang til såkorn uten å delta i prosjektet, relativt sett hadde tjent mer på det enn deltakerne selv, siden de ikke hadde hatt den arbeidsbelastningen

han og andre planteforedlere hadde hatt. Han mente deltakere med høy arbeids- og tidsbruk burde fått større grad av økonomisk kompensasjon for dette. Han kunne også fortelle at han opplevde at mange av deltakerne hadde resignert og mistet motet fordi forhåpninger relatert til økonomisk utbytte ikke hadde blitt innfridd.

Disse opplysningene hadde de øvrige deltakerne ikke formidlet til meg under intervjuene. De problematiske aspektene knyttet til å formidle kritisk informasjon som er nevnt ovenfor, kan trolig relateres til dette. Eksempelet ”Manuel” viser at det krevde mye tid og tillit fra informantene å få tilgang til kritisk eller følsom informasjon fra informantene.

Redusert empowerment på organisasjonsmessig nivå kunne også registreres i form av manglende initiativ og tiltaksevne blant medlemmene til å løsrive seg fra CIPRES og i større grad ta kontrollen over egen utvikling. For eksempel kunne lederen vært mer aktiv i forhold til å ta initiativ til å kalle inn til møter når det var behov for det, i stedet for å vente på at CIPRES ga klarsignal for dette. Sekretæren, som ønsket seg en egen bok til møtereferater, vurderte heller ikke muligheten av at hun selv kunne foreslå dette, eller ganske enkelt sørge for å skaffe en bok til formålet. Heller ikke Manuel, som hadde tanker om hva som kunne vært gjort annerledes i kooperativet, overveide å melde seg inn for å forsøke å påvirke organisasjonen innenfra.

Om disse sistnevnte observasjonene er årsak eller virkning av overstyring fra CIPRES, vil jeg ikke ta stilling til her. Hensikten med disse betraktningene er å vise hvordan et prosjekt uforvarende kan svekke empowerment blant deltakerne, når det ikke legges til rette for reell beslutningsmyndighet på alle nivåer, også det organisasjonsmessige. Deltakernes synspunkter blir i høy grad tatt med i beslutningsprosessene i forbindelse med PPB-prosjektet, der hver enkelt planteforedler i første rekke opererer på selvstendig grunnlag. I forbindelse med organiseringen i kooperativ fører derimot avhengighet til CIPRES og mangel på demokratiske framgangsmåter til redusert reell påvirkningsmyndighet for deltakerne. Dette fører til at empowerment på individuelt nivå ivaretas i større grad enn den organisasjonsrelaterte formen for empowerment. Følgelig risikerer man at den individuelle formen for empowerment igjen svekkes, som en konsekvens av en reduksjon av hver enkelt deltakers muligheter til å påvirke egen livssituasjon gjennom kooperativet. Frustrasjoner knyttet til dette kan også føre til redusert motivasjon i forhold til de øvrige aspektene ved prosjektet, og kan dermed svekke prosjektet som helhet.

4.2 Betydningen av lokal kunnskap i PPB-prosjektet

I kapitlene ovenfor har jeg blant annet pekt på hvordan prosjektet utilsiktet svekker empowerment hos deltakerne ved å gjøre dem avhengige av organisasjonen som driver programmet. I det følgende vil jeg rette fokus på kunnskapsaspektet ved planteforedlingsprosjektet, og vise hvordan dette både inkluderer en kunnskapsstrøm fra CIPRES til lokalmiljøet, samtidig som deltakernes kunnskaper bidrar til å forme de nye variantene deltakerne dyrker fram. Jeg vil her legge spesielt vekt på fenomenet lokal kunnskap, samt deltakernes syn på egne kunnskaper og ressurser. Ved hjelp av intervjuer og observasjoner ønsker jeg å vise hvordan manglende verdsetting av egne kunnskaper, forårsaker avhengighet til den organismen som tilbyr deltakerne kunnskap av skolemessig karakter. Ved at deltakerne bygger sin selvtillit på en kunnskapsform som ikke er deres egen, blir de også mer sårbare i forhold et eventuelt opphør av tilgangen på denne. På samme måte som manglende autonomi hos COSENUP skapte avhengighet til CIPRES, kan disse mekanismene bidra til ytterligere avhengighet av kontinuerlig ”påfyll” fra et eksternt organ.

I tillegg til dette vil jeg ta for meg deltakernes persepsjoner knyttet til nærmiljøets forhistorie og de eldre såkornvariantene som fortsatt sirkulerer på det uformelle markedet. Ved hjelp av egne observasjoner og Rappaports tanker relatert til bruk av kollektive narrativer i sammenheng med empowerment, ønsker jeg å løfte fram dette som et uutnyttet potensial og en mulig kilde til styrket empowerment blant innbyggerne i området.

4.2.1 Overføring av kunnskap til andre felt

Kunnskapsoverføring fra de ansatte i CIPRES – samt enkelte statlige aktører organisasjonen inviterte – var en viktig ingrediens i PPB-prosjektet. Ved hjelp av workshops, klasseundervisning og praktiske øvelser fikk deltakerne opplæring i seleksjon og planteforedlingsteknikker, samt at de fikk tilgang til informasjon knyttet til sykdomsbekjempelse, utnyttelse av biologisk materiale til gjødsling, med mer. Den praktisk-teoretiske kunnskapen CIPRES formidlet, var av en slik art at deltakerne opplevde den som relevant i forhold til deres daglige virke. Det praktiske aspektet gjorde også kunnskapen lett tilgjengelig, og enkel å relatere til hverdagslige problemstillinger bøndene ofte stod ovenfor. Dette førte til at deltakerne raskt integrerte de nye praksisene som ble undervist i sine jordbrukspraksiser.

Hovedvekten i undervisningen CIPRES tilbød deltakerne, var konsentrert om de teknikkene tilknyttet planteforedling som var nødvendige for å gjøre bøndene i stand til å

utføre forsøk. Deltakerne var imidlertid i stand til å overføre denne kunnskapen til andre områder, og gjøre bruk av den til andre formål. Kjernen i planteforedling som metode ligger enkelt forklart i å identifisere og velge ut de plantevekstene som det er mest lønnsomt å bruke som såkorn til nye avlinger. Logikken i dette bunner i antakelsen om at det materialet som i størst grad innehar de egenskapene man ønsker å dyrke fram, vil gi det beste resultatet ved gjendyrking. Denne seleksjonslogikken overførte deltakerne så til andre felt, noe som ga bedre avkastning også på deres private gårdsdrift. Resultatet ble blant annet at frukttrærne ga mer frukt, husdyr ga mer melk og kjøtt, hønsene la flere egg, og avlingene ble forbedret.

Alle deltakerne jeg intervjuet kunne fortelle at de hadde oppnådd gode resultater ved å overføre kunnskap knyttet til planteforedling til andre felt. De fortalte at også naboer og bekjente hadde opplevd det samme, etter at de hadde videreformidlet enkle prinsipper knyttet til dette videre til dem. Alle informantene i PPB- prosjektet fortalte også om informasjonsspredning innad i sine familier, der særlig ektefeller og barn ble instruert i teknikkene for seleksjon og foredling⁸. Denne spredningen av kunnskap via uformelle kanaler viser at også bønder som ikke deltok direkte i prosjektet, indirekte fikk utbytte av aktivitetene knyttet til programmet.

Følgende eksempel kan også illustrere en form for videreføring av kunnskapene CIPRES formidlet. En bonde som skulle gjøre forsøk for prosjektet, ble bedt innstendig om å ikke vanne avlingen på forsøksområdet i testperioden. Årsaken til dette var at man ønsket å teste hvordan denne varianten reagerte når den ble eksponert for tørke. Da prosjektlederen besøkte bonden en tid senere, oppdaget han til sin frustrasjon at hele området var oversvømt med vann. Bonden forklarte da dette med at han i tillegg til å teste materialets tørkeresistens, ønsket å undersøke hvordan plantene tålte de jevnlige orkanene som ofte forekom i området, og som kjennetegnes av kraftige regnskyll. I tillegg til å forstå aktualiteten av å teste materialet i henhold til tørke, la denne bonden til et andre kriterium han mente var relevant for forsøket han hadde blitt satt til å gjennomføre.

Når bøndene på denne måten viderefører kunnskapene de har fått tilgang til, er det sannsynlig at prosjektet vil ha langtidsvirkninger for de involverte utover den perioden programmet foregår. Dette skyldes at de blir bedre i stand til å ta vare på og fornye fordelaktige egenskaper, både knyttet til dyrking av jorda og husdyrhold. Dette gir bedre avkastning på arbeidsinnsats og investeringer, samt at familien får større økonomisk frihet

⁸ Kun 5 av 11 mannlige informanter fortalte om utstrakt videreformidling av kunnskap til sine kvinnelige ektefeller. Dette skyldtes at kvinnene tradisjonelt hadde ansvaret for husstell, matlaging og barnepass, mens mennene skjøttet arbeidet på åkrene. Det var derfor vanligvis sønnene som fikk tilgang til de mest detaljerte kunnskapene knyttet til dette, siden de arbeidet på åkeren sammen med faren.

uten tilføring av eksterne innsatsfaktorer. Kunnskapsoverføringen gjør deltakerne bedre i stand til å kontrollere livsbetingelsene sine ved egen hjelp, og gjør dem dermed mindre avhengige av bistand utenfra. Dette samsvarer godt med prosjektets mål om å bemyndiggjøre deltakerne til større kontroll og mindre avhengighet i deres daglige liv.

Det samme kan sies om at deltakerne overførte kunnskaper og framgangsmåter knyttet til seleksjon til andre områder. Dette illustrerer relevansen av og behovet for denne typen informasjon i marginaliserte jordbruksområder, og viser hvordan disse kunnskapene kan inkorporeres i den lokale kunnskapen bøndene anvender i sitt daglige liv. Samtidig tydeliggjør disse eksemplene hvor godt egnet prosjekter av denne typen er i forhold til empowerment, med tanke på at deltakerne på eget initiativ anvender kunnskapen på en måte som gir dem bedre kontroll over egne livsbetingelser. At denne informasjonen også ble spredt til naboer og familie, viser at denne typen prosjekter kan nå ut til mange flere enn de som faktisk deltar i programmene.

4.2.2 Kunnskap og bevissthet om kunnskap

Som forklart i kapittel 2.2.2 refererer lokal kunnskap til en form for viten som er nært knyttet til den aktuelle lokaliteten og miljøet, og som ofte er av praktisk karakter. I mitt feltarbeid har jeg knyttet begrepet lokal kunnskap til de praktiske ferdighetene til fattige småbønder i området. Jeg refererer da til kjennskap og innsikt forbundet med når og hvordan man bør så, høste, og pløye, hvordan eventuell irrigasjon bør foregå, hvordan man tolker værtegn og endringer i naturmiljøet, osv.

Deltakende planteforedling som strategi i utviklingsprosjekter forutsetter aktiv bruk av lokal kunnskap. Dette skyldes at bøndene får relativt lite opplæring i forhold til det som totalt sett kreves for å gjøre en person uten utdanning i stand til å utføre operasjoner forbundet med planteforedling. Deltakerne får undervisning i blant annet seleksjon og systematisering, men de grunnleggende kunnskapene knyttet til dyrking, innhøsting, pløying, vurdering av kvaliteten til plantematerialet osv, forventes det at deltakerne er fortrolige med på forhånd. Uten disse nedarvede ferdighetene vil ikke deltakerne være i stand til å utføre oppgavene de blir satt til å gjøre, med såpass liten grad av opplæring.

Følgende eksempel kan illustrere dette aspektet. I følge prosjektlederne hadde de tidligere gjort et eksperiment for å undersøke hvorvidt deltakernes seleksjoner samsvarte med konklusjonene til en universitetsutdannet biolog. Forsøket viste at de begge kom fram til nøyaktig det samme resultatet, med den forskjellen at biologen brukte to hele dager på

prosessen, mens bonden brukte knappe to timer. Biologen brukte systematiske og mer tidkrevende framgangsmåter for å avgjøre hvilke planter det var mest formålstjenlig å bruke videre i prosessen, mens bonden avgjorde dette med en rask vurdering basert på mer intuitive kriterier.

Denne bonden ”så” ganske umiddelbart hvilke planter som hadde godt materiale, og hvilke som ikke hadde det. Denne vurderingen var basert på en rekke tommelfingerkriterier han hadde opparbeidet seg i løpet av mange år som jordbruker. Nøyaktig hvilke kriterier som lå til grunn og hvordan de ble veiet mot hverandre, var det imidlertid ikke alltid like enkelt for bonden å sette ord på. Dette skyldes at store deler av den lokale kunnskapen ofte ikke blir uttrykket eksplisitt, som forklart i kapittel 2.2.2

I tillegg til dette ble deltakernes lokale kunnskaper anvendt for å identifisere hvilke ønsker og behov jordbrukerne hadde i tilknytning til det nye såkornets egenskaper. Deltakerne avgjør hvilke kriterier de ønsker at såkornet skal oppfylle, og presenterer dette for prosjektledere eller spesialister. Disse prioriteringene kan også knyttes til lokal kunnskap, siden det forutsetter kjennskap til problemstillinger knyttet til endringer i nedbørsmønster, jordsmønn, sykdom- og insektsplager, med mer.

Alle de i alt ti ulike deltakerne i prosjektet jeg intervjuet ga uttrykk for at det ikke var problematisk å bli enige om hvilke egenskaper ved kulturplantene de ønsket å dyrke fram. På grunn av dårlige vintrer og redusert regnfall var tørkeresistens ett av de viktigste kriteriene, det samme var motstand mot de vanligste sykdommene og insektsplagene som dominerte i området. Bøndene la også vekt på at plantene skulle vokse relativt raskt, slik at man kunne utnytte sesongene best mulig. De ønsket seg også planter med en viss høyde, slik at ikke dyrene tok dem, men de måtte ikke bli så høye at de ble slått i bakken av vind og regn. Høy produksjon og god avkastning på lite fruktbar jord var også en viktig forutsetning, siden kunstgjødsel lå utenfor den økonomiske rekkevidden til de fleste. Det var også viktig at varianten vokste godt og bar frukt på tross av konkurranse fra andre planter og invasjon fra vekster i tilstøtende områder. Farge og smak var også viktige egenskaper. I dette området ønsket man først og fremst bønner som var rødbrune av farge; svarte bønner ble i liten grad brukt selv om disse har vist seg å være mer næringsrike. Man ønsket seg også god holdbarhet, og at varianten skulle tåle å bli varmet opp og avkjølt flere ganger uten at det førte til kvalitetstap.

På tross av at denne stedbundne kunnskapsformen var en viktig komponent i utformingen av planteforedlingsprosjektet, ble ikke begrepet lokal kunnskap brukt aktivt i forbindelse med

programmet. Prosjektledelsen var imidlertid fortrolig med denne betegnelsen, og mente at også deltakerne var bevisste på konseptet. De regnet derfor med at informantene ville gi meg mange interessante opplysninger knyttet til dette temaet.

Min opplevelse under intervjuene var imidlertid noe annerledes. Slik jeg tolket informantenes svar, var de i svært liten grad bevisste på betydningen deres lokale kunnskap hadde i forhold til prosjektet. Dette viste seg ved at de ikke skilte mellom den lokale kunnskapen de hadde tilegnet seg i kraft av å ha vokst opp og levd som bønder, og kunnskapen de hadde fått gjennom CIPRES' programmer. På spørsmål om de mente deres kunnskaper som gårdbrukere hadde hatt betydning for prosjektet, svarte samtlige ti deltakere jeg intervjuet bekreftende på dette. Men da jeg spurte hvor de hadde fått disse kunnskapene fra, svarte de derimot at de hadde fått dem fra CIPRES gjennom deres workshops og opplæringsprogrammer. På tross av at jeg forsøkte å formulere spørsmålet annerledes for å gjøre det tydeligere hvilken type kunnskap jeg siktet til, så ikke deltakerne ut til å forstå hvilken type kunnskap jeg siktet til. Derimot ivret de for å formidle hvor mye de hadde lært av CIPRES, hvor verdifull denne lærdommen hadde vært for dem, og hvor takknemlige de følte seg for at de hadde fått tilegnet seg denne kunnskapen.

De eneste deltakerne som viste forståelse for lokal kunnskap som konsept, var Juan og Manuel. Disse la vekt på at bøndene hadde mange verdifulle kunnskaper, som de ikke nødvendigvis var bevisste på. Juan la vekt på at mye kunnskap hadde gått tapt som et resultat av den historiske utviklingen, modernisering i landbruket, og den grønne revolusjonen. I tillegg var klimaet mer fruktbart tidligere, slik at detaljert kunnskap relatert til jordbruket ikke var like nødvendig for å oppnå gode avlinger. Dermed ble ikke bevissthet knyttet til betydningen av slik kunnskap overført til neste generasjon.

Manuel ga meg en detaljert innføring i blant annet hvordan overbevisning knyttet til månens sykluser tidligere ble brukt til alt fra å bestemme rett tidspunkt for avling og innhøsting, å avgjøre når og hvordan husdyr skulle parres, til å bestemme når det var fordelaktig å reise et nytt hus. For å gi meg et bilde av dette viste han meg en bjelke i huset sitt som var gjennomhullet av mark, og som hadde blitt reist i en "dårlig måneperiode". Bjelken ved siden av hadde blitt satt opp i en "god måneperiode" og var fortsatt frisk selv om den var ti år eldre enn den første.

Denne formen for kunnskap ble i liten grad brukt i dag, da den ble regnet som noe forhistorisk og gammeldags. Ønsket om å bruke moderne metoder i jordbruket førte til tap av mange eldre kunnskapsformer og teknikker, i følge Manuel. Han kunne fortelle at de fleste som fortsatt brukte lokal kunnskap i utstrakt grad, i første rekke gjorde det i mangel av

økonomiske ressurser til å benytte andre alternativer. Han kjente ikke til tilfeller der bøndene brukte dette kun med henvisning til tradisjon eller kultur. Dette kan tolkes i retning av at bevisstheten knyttet til denne kulturarven var svært liten i dette området.

Det er viktig å få fram at Juan og Manuel var de to definitivt mest analytiske og kunnskapsrike av alle deltakerne jeg intervjuet. Det var også de som framstod mest selvsikkert i møtet med meg, og som ikke vegret seg for å gi uttrykk for tvil, dersom jeg stilte dem et spørsmål som de ikke helt forstod. Samtalene med disse to fremstod i større grad som en dialog mellom to likeverdige partnere, og de viste ikke tegn til å la seg sjenere nevneverdig av at jeg representerte en kunnskapselite i et rikt land. Elleve av de øvrige tretten deltakerne ga uttrykk for mye større usikkerhet i møtet med meg og intervjusituasjonen. De sju kvinnene jeg intervjuet uttrykte alle i innledningsfasen av samtalene at de håpet de ville klare å svare ”riktig” på spørsmålene mine. At jeg opplyste at jeg kun var interessert i deres mening og ikke ønsket å teste dem på noen måte, gjorde ikke forlegenheten mindre.

At det var de mest selvsikre og analytiske av deltakerne som viste størst grad av bevissthet knyttet til lokal kunnskap, kan tolkes i retning av en mulig sammenheng mellom disse to aspektene. Dersom bevissthet knyttet til verdien av egne kunnskaper, tradisjoner og ressurser kan føre til et forbedret selvbylde, kan observasjonen ovenfor framstå som et argument for at tiltak som fremmer bevissthet knyttet til lokal kunnskap hos deltakerne, kan øke bemyndiggjøringen av deltakerne i empowermentprosjekter. Det er imidlertid ikke grunnlag for å anta at disse to deltakernes bevissthet knyttet til lokal kunnskap alene er årsaken til at de har oppnådd høy grad av empowerment. Likevel er det interessant å merke seg sammenfallet mellom høy grad av empowerment og bevissthet knyttet til lokal kunnskap. Tilsvarende var det ikke mulig å registrere persepsjoner relatert til lokal viten blant de øvrige deltakerne, som ikke hadde oppnådd empowerment av samme grad.

Som forklart ovenfor var ikke prosjektledelsen i CIPRES forberedt på at en så stor andel av deltakerne jeg intervjuet (16 av 18) misforsto mitt spørsmål knyttet til lokal kunnskap, og følgelig ikke ga meg relevant informasjon relatert til dette temaet. De mente at bøndene hadde sterkere stolthet for sine nedarvede kunnskaper og tradisjoner enn det jeg hadde oppfattet, og årsaken måtte ligge i feilaktig spørsmålsstilling fra min side. Prosjektlederne hevdet å ha drøftet disse temaene med deltakerne, og at de hadde vist forståelse for betydningen av deres lokale kunnskap. Overfor meg var de derimot svært ydmyke i forhold til egen viten, og fremhevet i stedet den bistanden og kunnskapen de hadde fått fra CIPRES.

Et element som kan ha spilt inn i forhold til dette, er at mindreverdighetskomplekset til medlemmene av de nedre sjiktene av samfunnsstigen sitter så dypt i informantenes bevissthet at det kreves mer både tid og ressurser for å endre på dette, enn det prosjektet har hatt til rådighet. Når prosjektledelsen hevder å ha vektlagt betydningen av bøndernes lokale kunnskaper og ressurser, er det ikke grunn til å anta at dette ikke medfører riktighet. Årsaken ligger heller i at det skal svært mye til for å endre innarbeidede persepsjoner og forståelsesrammer. I følge Harris (1997), Sillitoe (1998) og Pottier (2003)⁹ vil den lokale kunnskapen sjelden eller aldri forekomme uavhengig av verdenssamfunnet for øvrig, og vil derfor alltid eksistere i interaksjon og forhandling med vestlige verdier og tenkesett. At informantene ikke verdsatte sine egne kunnskaper og ferdigheter i særlig grad, kan muligens settes i sammenheng med det moderne samfunnets vurdering av dem. Helt- eller delvis livegne bønder generer kapital i liten grad, og har følgelig ikke høy status innenfor det moderne samfunnet. Kunnskapene deres blir derved heller ikke tillagt stor verdi, noe som også påvirker bøndernes syn på eget yrke. Siden arbeid og identitet er nært sammenknyttet, påvirkes jordbrukernes selvbilde av det moderne samfunnets vurderinger av dem.

At bønderne ikke tillot sine ervervede kunnskaper nevneverdig verdi under intervjuene, viste seg blant annet i form av takknemligheten de uttrykte overfor CIPRES' prosjekter, og alt det de hadde fått gjennom organisasjonen, både materielt og kunnskapsmessig. Mange delte livet sitt inn i et "før" og "etter" CIPRES, og hevdet at "før CIPRES' opplæringsprogrammer kunne vi ingenting". Men dersom målet til CIPRES var å bemyndiggjøre bønderne ved å bidra til forbedret selvtillit ved å vise dem hva de kan oppnå ved hjelp av sine lokale kunnskaper, kan denne følelsen av takknemlighetsgjeld virke mot prosjektets hensikt. Informantenes framstillinger av prosjektet levnet liten tvil om at de nyervervede kunnskapene og oppmerksomheten de hadde fått fra CIPRES, har representert noe svært positivt for mange, og at det har gitt dem et mer optimistisk syn på tilværelsen. Likevel er det problematisk at denne nye selvtilliten baseres på input fra en ekstern institusjon (CIPRES), og dermed skaper en form for avhengighet til denne. Deltakernes følelse av å være verdifulle og viktige kan være tett knyttet til det faktum at denne eksterne institusjonen har gitt uttrykk for at de har bruk for dem. Dersom CIPRES i framtida ikke lenger har kapasitet til gi deltakerne tett oppfølging og positive tilbakemeldinger, kan denne følelsen av å være viktig og verdifull bli redusert.

Dersom ikke prosjektlederne har lyktes i tilstrekkelig grad i å skille lokal kunnskap fra ervervet kunnskap under arbeidet med prosjektet, kan dette ha ført til at informantene assosierer ordet "kunnskap" med CIPRES' prosjekter, fordi de forbinder dette begrepet med

⁹ Se kapittel 2.2.2

den formen for informasjon organisasjonen har formidlet til dem. At praktiske ferdigheter som såing, innhøsting, og bearbeiding av jord og avling kan betegnes som en form for kunnskap, er muligens fremmed for dem. Dette kan også ha sammenheng med at den lokale kunnskapen ofte er av praktisk karakter, og at begrepet ”kunnskap” for dem dermed framstår som synonymt med ”teoretisk kunnskap”.

Følgene av dette blir dermed at man ikke er oppmerksom på forskjellen mellom selvtillit basert på tro på egen kapasitet og egne ressurser, og selvtillit som oppstår i kraft av å bli inkludert i et eksternt initiert initiativ. Selv om disse temaene nok kan ha blitt tatt opp og diskutert tidligere, er det likevel mulig å tenke seg at dette budskapet ikke har nådd helt gjennom hos mottakerne. Dette kan skyldes at det er mer krevende å endre nedarvede mindreverdigheitskomplekser knyttet til egen kunnskapsløshet og mangel på formell skolegang, enn det prosjektlederne har tatt høyde for.

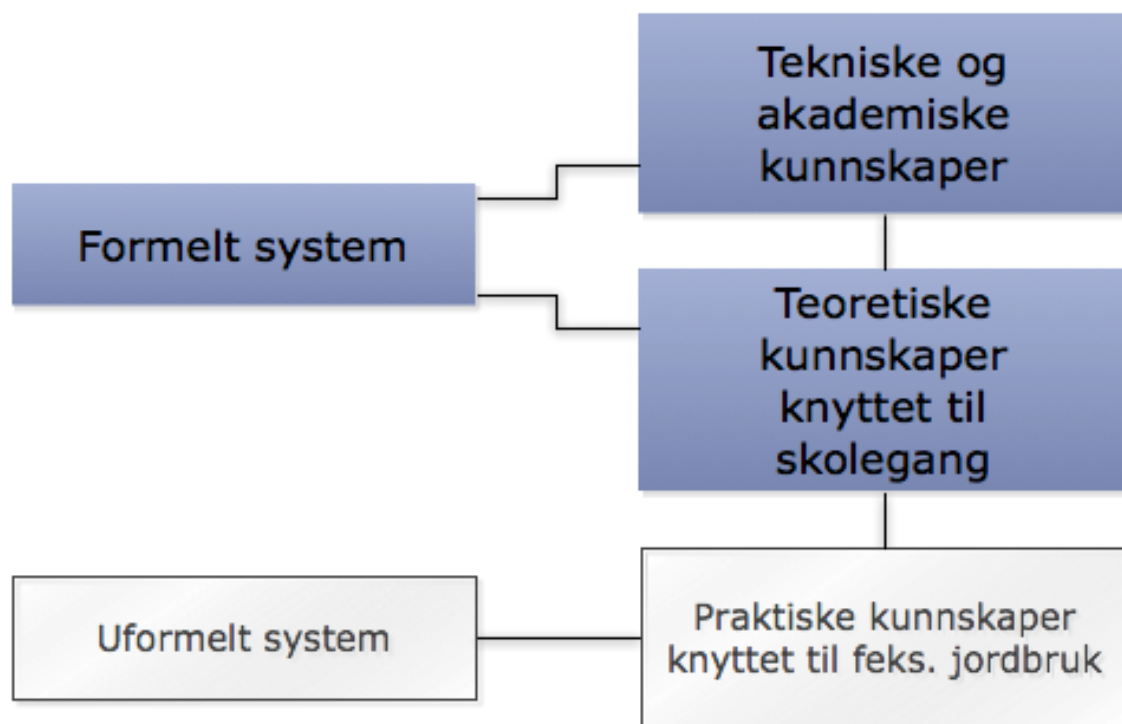
At informantene refererte til kunnskap formidlet av CIPRES når jeg stilte spørsmål i forhold til deres lokale kunnskaper, kan også henge sammen med at deltakerne på forhånd var klar over at jeg skulle intervju dem i forhold til CIPRES’ program. Selv om både jeg og de ansatte i organisasjonen understreket at min undersøkelse skulle gjennomføres for Universitetet i Oslo og ikke for CIPRES, oppfattet informantene raskt hva som var temaet for studiet. Dette kan igjen ha ført til at de automatisk tolket spørsmålet mitt innenfor rammene av prosjektet.

En siste mulig forklaring kan være at deltakerne intuitivt anså informasjon knyttet til lokal kunnskap som irrelevant for meg. Dette kan skyldes en overbevisning om at denne kunnskapen ikke er av interesse for folk utenfra lokalsamfunnet. Dersom informantene tillegger kunnskap relatert til deres dagligliv mindre verdi enn den kunnskapsformen jeg representerer, gir det kanskje liten mening for dem at jeg søker opplysninger relatert til dette. Dette kan relateres til et mindreverdigheitskompleks knyttet til et uutalt kunnskapshierarki, der praktiske kunnskapsformer har lavere status enn teoretisk viten. I det følgende vil jeg gi en mer inngående presentasjon av disse mekanismene.

4.2.3 Kunnskapshierarki –formelt og uformelt system¹⁰

For å bedre illustrere skillet mellom anerkjent viten og mindre ansette kunnskapsregimer, vil jeg innføre begrepene formelt- og uformelt system i den videre diskusjonen. Med det *uformelle systemet* refererer jeg til usystematisert kunnskap, tradisjoner, og tankesett som ikke er nedskrevet eller på annen måte formalisert innenfor det moderne samfunnet. Det *formelle systemet* finnes i første rekke innenfor normene av våre moderne, vestlige samfunnsstrukturer, der kunnskaper og framgangsmåter i stor grad formaliseres og reguleres. Denne kunnskapsformen henspiller på en regulert form for viten, som i de fleste tilfeller er systematisert, språkliggjort og kodifisert.

Kunnskapene i det uformelle systemet anerkjennes vanligvis kun i liten grad innenfor det formelle systemet. Dette hierarkiet kan skisseres i følgende figur:

Figur 3: Visualisering av kunnskapssystemer

Kilde: Observasjoner i felt

¹⁰ Betragtningene i dette kapitlet er basert på mine tolkninger av mekanismer og persepsjonsformer som jeg registrerte under feltarbeidet.

Figuren viser et markant hierarkisk skille mellom teoretisk og praktisk kunnskap, en distinksjon som også reflekterer brukernes økonomiske ressurser og -muligheter. I det nicaraguanske samfunnet er den praktiske kunnskapen vanligvis å finne innenfor det uformelle økonomiske systemet, mens den teoretiske kunnskapen er representert i det formelle systemet. Som vi ser ligger praktiske kunnskaper knyttet til jordbruk og matproduksjon nederst på rangstigen, mens de teoretiske, akademiske og skolemessige kunnskaper har høyest status. Den teoretiske kunnskapen tillegges ofte høyere status enn den praktiske, blant annet i kraft av at det forbindes med større økonomisk spillerom, høyere levestandard, større valgfrihet, og flere muligheter. Representanter for denne formen for kunnskap nyter større grad av respekt fra den øvrige befolkningen, og tilsvarende har representanter for det uformelle systemet en tilbøyelighet til å vise ydmykhet og underdanighet i møtet med den formelle kunnskapen.

Disse uskrevne statusforskjellene kan i mange tilfeller føre til kommunikasjonsproblemer mellom representanter for de to systemene, siden ytringer kan bli tolket i lys av ytrereens posisjon, og dermed bli misforstått. Ulik rang mellom deltakerne i samhandling kan også føre til at informasjon utelates, fordi man tar det for gitt at den ikke har relevans for mottakeren.

I prosjekter basert på deltakende planteforedling kan det derfor være en utfordring å etablere en meningsfull kommunikasjon mellom prosjektledere og teknikere på den ene siden, og lokalbefolkningen på den andre. Prosjektet jeg studerte ga inntrykk av å ha kommet langt i prosessen med å bryte ned barrierer mellom disse gruppene. Dialogen mellom prosjektleder og deltaker var uformell og uanstrengt, og prosjektlederne så ut til å være godt likt og ha stor tillit blant bøndene i nærmiljøet. En av årsakene til dette kan være at prosjektlederne også tilhørte lokalmiljøet og selv hadde vokst opp med gårdsdrift, ved siden av sin teknisk-akademiske utdanning. Vi kan si at de hadde ”en fot i hver leir”, og at de derfor fikk lettere innpass som kamerater og likeverdige i lokalmiljøet. Likevel kan man ikke slutte av disse observasjonene at ulikheter i posisjon og kunnskapsnivå ikke spilte inn i kommunikasjonen mellom ledere og deltakere.

Som hvit utlending - og i tillegg som representant for en kunnskapselite - var jeg imidlertid ikke i besittelse av slike egenskaper. Selv om jeg satte mye inn på å vise respekt og anerkjennelse i møtet med informantene, var det lite jeg kunne gjøre for å endre deres

oppfatning av meg som nettopp hvit utlending med høyere utdanning. Hvordan dette faktumet ble tolket, og hvilken innflytelse det hadde på samhandlingen, var utenfor min kontroll¹¹.

Kløften mellom formell og uformell kunnskap var derfor absolutt til stede i intervjusituasjonen. Som nevnt ovenfor kan dette være en av årsakene til at de fleste informantene unnlot å fortelle meg om sine lokale kunnskaper, siden de tok det for gitt at denne kunnskapen ikke var relevant innenfor rammene av det formelle kunnskapsregimet. Dette kan muligens også forklare hvorfor deltakerne ga uttrykk for større bevissthet knyttet til sine lokale kunnskaper overfor prosjektlederne, som tross sin universitetsutdanning også tilhørte det lokale, uformelle systemet som omga dem i deres hverdagsliv.

Her ser vi et eksempel på intuitiv verdivurdering av kunnskap, som kan reflekteres i hierarkiet skissert ovenfor. Kanskje har informantene en viss grad av bevissthet knyttet til sin lokale kunnskap, men dette viderefremmes i første rekke til de som kan identifisere seg med det samme uformelle systemet. Denne uutalte rangeringen av kunnskap fører til at informasjon fra uformelle kunnskapssystemer kun i liten grad formidles videre til representanter for formalisert viten.

En viktig målsetning ved prosjekter for deltakende planteforedling er å vise hva fattige småbønder kan få til, ved hjelp av relativt lite opplæring. Det er derfor viktig å vektlegge betydningen av deltakernes lokale kunnskaper, og redusere fokuset på den formelle kunnskapen den eksterne organisasjonen eller institusjonen bidrar med. Dette for å skape en forståelse hos deltakerne av hvor viktige deres kunnskapsmessige bidrag er for prosjektet, og dermed bidra til forbedret selvtillit og større grad av psykologisk empowerment. Det er forskjell på å si ”du kan fordi du kan” og å si ”du kan fordi jeg lærer deg opp”. Det siste kan skape en følelse av takknemlighet og avhengighet til den som har gitt opplæringen, mens det første i større grad oppfordrer til selvstendighet og uavhengighet fra ytre instanser.

Som tidligere nevnt uttrykte flere av informantene at ”før CIPRES underviste oss, visste vi ingen ting”. I lys av betraktningene beskrevet i dette kapitlet medfører dette ikke riktighet; CIPRES bidro i første rekke til å systematisere, teoretisere, og aktivisere den kunnskapen deltakerne allerede hadde, eller som lå mer eller mindre latent hos dem.

Å snu opp ned på en persons oppfatning av egne kunnskaper og ferdigheter er en omfattende prosess som ikke kan gjøres i en håndvending. Dersom man skal ha mulighet til å lykkes med dette, bør fokus på verdien av deltakernes lokale kunnskaper inkluderes som en vesentlig strategi i både planlegging og gjennomføring. I tillegg bør budskapet om

¹¹ Se kapittel 3.8

betydningen av de involvertes ferdigheter, ressurser og muligheter gjentas i mange ulike anledninger.

4.2.4 Registrering i det statlige registeret for såkorn

Et aspekt som kan knyttes til dette, er CIPRES' arbeid for å få frøvariantene deltakerne hadde utviklet, registrert i Nicaraguas statlige register for såkorn. Deltakerne hadde selv kommet med ideen til dette tiltaket, og prosjektledelsen viste stor vilje til å imøtekomme bøndene på dette punktet. Begrunnelsen for ønsket om registrering var i første rekke at det ville gjøre det mulig for bøndene å selge varianten på det formelle markedet, både til privatpersoner, organisasjoner og institusjoner. Dette ville kunne gi kooperativet inntekter, som kunne brukes på nye investeringer eller fordeles mellom medlemmene. Så lenge varianten ikke var registrert, kunne den kun distribueres i det uformelle markedet og blant et begrenset antall aktører.

Da jeg under intervjuene ba deltakerne oppgi hvilke ulemper prosjektet hadde hatt, svarte alle at det måtte være at de ennå ikke hadde lyktes i å registrere såkornet sitt i det statlige registeret. Etter å ha arbeidet mot dette målet i to år, var det flere som ga uttrykk for noe motløshet og frustrasjon relatert til dette. De ga også uttrykk for at de ville føle at prosjektet deres hadde mislykkes dersom de ikke nådde dette målet. Deltakerne viste også betydelig engasjement knyttet til temaet. Da man under et møte diskuterte hvordan varemerket deres skulle se ut fysisk, registrerte jeg for første og eneste gang at alle de frammøtte – også kvinnene – deltok aktivt i diskusjonen.

At deltakerne hadde et sterkt ønske om å registrere variantene de hadde utviklet, kan tolkes som et uttrykk for at de mente deres produkter burde sidestilles med det kommersielle såkornet utviklet av statlige organer. Dette indikerer at de hadde stor tro på egne prestasjoner, og at de mente samfunnet også burde gi sin anerkjennelse av dette. Her ser vi et klart uttrykk for oppnådd empowerment hos deltakerne, siden de anså sitt produkt som jevngodt med de statlige variantene. Det impliseres også at deltakerne mente deres kunnskaper burde likestilles med kunnskapene til universitetsutdannede forskere, siden de i følge dem selv hadde lyktes med å utvikle et jevngodt produkt.

Dersom behovet for registrering betraktes i sammenheng med kunnskapshierarkiet beskrevet ovenfor, kan dette ønsket også tolkes på litt andre måter. Deltakernes varianter er utviklet innenfor rammene av det uformelle systemet, og er i første rekke beregnet på brukere som opererer innenfor den uformelle økonomien. Ønsket om å registrere produktene innenfor

det formelle systemet kan dermed tolkes som et uttrykk for at anerkjennelse innenfor rammene av det uformelle systemet ikke er tilstrekkelig til at deltakerne føler at deres kunnskaper og innsats blir verdsatt. Anerkjennelsen deltakerne oppnår innenfor det formelle systemet har med andre ord liten verdi for dem dersom ikke også det formelle systemet aksepterer produktet deres. Dette kan reflektere deltakernes nedvurdering av det systemet de selv er en del av, samt at formaliserte systemer tillegges stor betydning og høy status. Sett i dette perspektivet kan det virke noe selvmotsigende at et tiltak som baserer seg på nettopp å anerkjenne og å gjøre bruk av de lokale, uformelle kunnskapene og systemene, ikke anser seg selv som vellykket dersom ikke også det formelle systemet verdsetter resultatene deres.

Dette reflekterer hvor dypt det hierarkiske skillet mellom det formelle og det uformelle systemet sitter i deltakernes bevissthet. At følelsen av vellykkethet skal avgjøres av det formelle systemets vurdering av deltakernes produkter, viser hvor stor betydning dette har i deltakernes persepsjoner og samfunnssyn. I tillegg viser det hvor stor kløften var mellom den betydningen deltakerne tilla prosjektet isolert sett, og hvilken rolle det fikk innenfor rammene av samfunnets anerkjennelse.

4.2.5 Planteforedling i et historisk perspektiv

En annen alternativ mulighet til å gi bøndene bedre selvbylde uavhengig av prosjektets eksistens, kan være å arbeide for å sette planteforedling som teknikk inn i en historisk ramme. Å stimulere til historisk bevissthet ved å gjøre deltakerne bevisste på betydningen av deres forfedres arbeider, kan stimulere deltakernes identitetsfølelse ved å sette deres kollektive fortid i et mer fordelaktig lys.

Planteforedling er i utgangspunktet en eldgammel teknikk, trolig brukt i en eller annen form helt siden de første jordsbrukssamfunnene oppstod. Dette skyldes at tradisjonelt jordbruk uten moderne hjelpemidler forutsetter at man tar vare på og videreutvikler kulturplantene, som opprinnelig er avledet fra viltvoksende vekster. Dersom man hadde sluttet å skjøtte såkornet, ville også jordbruket som livsform opphørt å eksistere.

Sett i dette perspektivet kan det være grunn til å spørre seg hvorfor flesteparten av dagens livegne bønder i Estelí ikke lenger innehar slike kunnskaper. Informantene jeg intervjuet kunne fortelle at de før CIPRES' opplæringsprogrammer manglet grunnleggende kunnskaper om gjenbruk av såkorn fra det ene året til det neste. Tidligere valgte de ganske enkelt ut de beste plantene etter innhøsting, for lagring og gjenbruk neste sesong. Ved hjelp av undervisningen fra organisasjonen hadde de nå lært at det beste genmaterialet ikke

nødvendigvis finnes i de fineste plantene, men i de som gir relativt gode frukter på tross av vanskelige vekstforhold. Denne kunnskapen er vesentlig for å hindre utvanning av såkornet, men må ha gått tapt et eller annet sted på veien mot et mer modernisert jordbruk.

Innpasning i moderne driftsformer har trolig hatt stor betydning for dette kunnskapstapet. Prosjektledelsen kunne blant annet fortelle store selskaper og oppkjøpere på 1980-tallet oppnådde stor dominans i området, og at bøndene nærmest ble presset inn i storskalaproduksjon for salg. Selskapene introduserte kunstgjødsel for jordbrukerne, og ga dem opplæring i hvordan dette skulle brukes. Ca. 20 år senere hadde insektsplager og sykdommer som hadde blitt resistente mot sprøytemidlene, ført til så stor skade på avlingene at selskapene trakk seg ut av området på grunn av manglende lønnsomhet. Det lokale naturmiljøet var da så skadet at det mange steder ikke var mulig å drive produksjon overhodet.

En av informantene som brukte kunstig gjødsling i avlingene sine, kunne fortelle at de gjerne skulle brukt mer biologiske metoder for å opprettholde produktiviteten til avlingene, men at de ikke lenger visste hvordan dette skulle gjøres. Den kunnskapen foreldre eller besteforeldre hadde hatt knyttet til dette, hadde gått tapt som et resultat av at moderne metoder for en periode hadde overtatt dominansen fullstendig. Dette kunnskapstapet har dermed skapt en avhengighet til innsatsfaktorer i form av kunstgjødsel, og bøndene har blitt bundet til et eksternt marked.

Dette eksempelet illustrerer hvordan eldre kunnskapssystemer kan forsvinne som et resultat av at moderne teknologi introduseres. Årsakene til de lokale jordbrukernes manglende kunnskaper knyttet til planteforedling er mange og sammensatte, og jeg vil ikke gå inn på detaljene i dette her. Hensikten med eksempelet ovenfor er å illustrere på hvilken måte det er mulig å sannsynliggjøre at planteforedling som viten og teknikk tidligere var en del av livegne bønders hverdag, men at det senere gikk tapt, muligens som en følge av det moderne samfunnets inntreden. Med bakgrunn i dette historiske perspektivet kan man argumentere for at denne kunnskapen opprinnelig ”tilhører” bøndene, og at CIPRES’ rolle er å tilbakeføre denne kunnskapen, i en noe mer modernisert og teknifisert form. Ved på denne måten å framstille kunnskapene knyttet til planteforedling som en ”frastjålet eiendom” som bøndene i utgangspunktet har ”rett” til å kjenne til, vil man kanskje kunne minske deltakernes følelse av takknemlighetsgjeld overfor organisasjonen. Dette vil også kunne øke deltakernes selvtillit og selvstendighet, og minske følelsen av avhengighet til organisasjonen. Dette kan i sin tur føre til større grad av psykologisk empowerment.

Den tidligere omtalte deltakeren Juan valgte å beskrive prosjektet som ”un asalto a la ciencia” -et overfall på vitenskapen. Med dette ønsket han å illustrere at de gjennom programmet søkte å røve tilbake den kunnskapen som de mente bønder og jordbrukere er rettmessige eiere av.

Juan og Manuel var de eneste av deltakerne jeg intervjuet som viste et bevisst forhold til lokalmiljøets forhistorie og sin egen rolle i utviklingen av bondesamfunnet. Disse bøndene hadde klare tanker om utviklingen på stedet over lengre tidsperioder, og kunne identifisere årsaker og virkninger av de endringene som hadde funnet sted. De var også de eneste som knyttet sin identitet til en utvikling utenfor seg selv og sin nærmeste familie, og som ikke ga uttrykk for skam i forhold til det kollektivet de identifiserte seg med.

Disse to deltakerne var også de eneste som hadde et forhold til de eldre, lokale såkornvariantene som fortsatt sirkulerte i mer eller mindre utblandet form i området. Disse variantene ble med et samlebegrep kalt ”semilla criolla” - indiansk såkorn - og har blitt utviklet gjennom flere tusen år. Disse variantene var mer tørke- og sykdomsresistente enn de moderne variantene, men ga mindre avlinger enn de høytytende artene. PPB-programmet søkte derfor å krysse disse to gruppene med hverandre, med det mål å komme fram til et såkorn som hadde de beste egenskapene fra begge variantene.

På tross av utstrakt bruk av disse eldre såkornvariantene var det ikke mulig å registrere vesentlig bevissthet eller identitetsfølelse knyttet til dette blant deltakerne jeg intervjuet. Det faktum at disse lokale variantene hadde egenskaper som var svært sentrale i planteforedlingsprosessen, førte heller ikke til registrerbar vektlegging på denne faktoren i prosjektet. Igjen var det kun Manuel og Juan som vektla en relasjon mellom de eldre variantene og lokalmiljøets identitet og forhistorie. De øvrige deltakerne jeg intervjuet hevdet at det ikke spilte noen rolle for dem om materialet de brukte stammet fra lokalmiljøet eller andre områder, så lenge det ga gode resultater og dekket deres behov.

Eksempelet ovenfor støtter Rappaports (1995) framstilling relatert til narrativer i forbindelse med empowerment. Som forklart i kapittel 3.2.1 fokuserer Rappaport (1995) på at historier som knytter innbyggerne til stedet de bor på, kan virke samlende og identitetsskapende, og dermed også bidra til større grad av empowerment. Bevisstgjøring i forhold til lokalmiljøets forhistorie og de eldre variantenes betydning i min case, kan stimulere til en kollektiv identitet, både for deltakerne og de øvrige beboerne på stedet.

4.3 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist at det er betydelige ulikheter innen deltakernes empowerment-nivå innad i kooperativet, samt at prosjektets utforming bidro til å forsterke heller enn å utjevne disse forskjellene. På tross av at man kan identifisere mange strukturelle årsaker til dette, er det viktig å ha et bevisst og kritisk forhold til effektene av strategiene man velger å gjøre bruk av. I de tilfellene der det er nødvendig å gi lederskikkelsene i gruppa vesentlig mer positiv oppmerksomhet enn de øvrige, bør man anstrenge seg for å finne strategier som kan ”veie opp” for denne forskjellsbehandlingen.

Som forklart ovenfor kan psykologisk empowerment karakteriseres som en personlig utviklingsprosess, der ikke alle har det samme utgangspunktet. Disse individuelle forskjellene fører til at deltakerne vil respondere forskjellig på bemyndiggjøringsprosessen, og at de involverte vil nå ulikt empowerment-nivå. Vi har sett at disse interne ulikhetene innad i gruppa kan bli forsterket, dersom man ikke arbeider bevisst for å motvirke mekanismene som skaper forskjeller. Store ulikheter i empowerment-nivå mellom deltakere i samme prosjekt vil imidlertid stride mot grunntankene i empowerment-teorien, siden denne er basert på utjevning av forskjeller mellom individer og samfunnsgrupper.

Samfunnets krav til synlige resultater kan føre til at oppnådde empowerment-resultater prioriteres framfor den *prosessen* hver enkelt har gjennomgått. Jeg vil argumentere for at mindre synlige framskritt blant de svakere gruppene bør tillegges større vekt når måloppnåelsen i et empowerment-prosjekt skal vurderes.

Prosjektet for deltakende planteforedling har ført fram til et produkt som gir bedre og mer stabile avlinger, og med dette større utbytte av arbeid og innsatsfaktorer. Såkornet de har utviklet har blitt spredd langs uformelle kanaler, og dermed blitt til nytte for andre som ikke selv har deltatt i prosjektet. Prosjektet har også ført til betydelig kunnskapsoverføring til bøndene, noe som har gjort dem bedre i stand til å forvalte såkornet også i framtida. I tillegg har mange deltakere selv overført denne kunnskapen til andre felt, noe som blant annet har gitt mer produktive husdyr og bedre fruktavlinger. Kunnskapsoverføringen langs uformelle kanaler ser også ut til å være god. Disse aspektene kan alle brukes som argumentasjon for at prosjektet har fremmet bemyndiggjøring av deltakerne, i form av at de har fått bedre kontroll over egne livsbetingelser i sitt daglige liv.

Deltakernes lokale kunnskap er av stor betydning for deres evne til å utføre kompliserte seleksjoner ved hjelp av relativt sett svært lite opplæring. Bøndene selv er i liten grad klar over hvilke ressurser deres kunnskaper representerer i forhold til prosjektet, og prosjektlederne har ikke lyktes i særlig grad i å bevisstgjøre dem på dette feltet. Kunnskap fra

det formelle systemet – representert av informasjonen CIPRES har bidratt med – blir vurdert som mer verdifull enn kunnskap fra det uformelle systemet, i form av lokale kunnskaper knyttet til jordbruk og gårdsdrift. Dette fører til mindreverdighetskomplekser knyttet til egne kunnskaper og ressurser, og tilsvarende høy verdsetting av den formelle kunnskapen de har fått tilgang til gjennom CIPRES. Dette har igjen gitt en sterk følelse av takknemlighet og avhengighet knyttet til CIPRES, noe som kanskje kunne vært unngått dersom prosjektlederne i større grad hadde lyktes i å gjøre deltakerne oppmerksomme på de kunnskapene og ressursene de har også uavhengig av planteforedlingsprosjektet. Dette kunne også ha ført til sterkere selvfølelse og større grad av selvstendighet blant deltakerne, som i sin tur kunne gitt dem et bedre selvbilde og høyere grad av empowerment.

Kooperativet som har blitt dannet som en følge av prosjektet, har gitt deltakerne erfaring i organisering og bedre evne til å løse problemer i fellesskap. Det er likevel et problem at kooperativet i stor grad er avhengige av CIPRES, og at prosjektlederen i liten grad bidrar til den planlagte løsrivelsesprosessen fra organisasjonen. Kooperativet lider også under mangelfulle demokratiske prosesser, svært begrenset bruk av inkluderende metoder under diskusjoner og mangel på anonymitet når viktige avgjørelser skal fattes. Disse manglene svekker kooperativets funksjonsnivå, og dermed også hver enkelt deltakers mulighet til å bruke kooperativet for å fremme egne interesser og behov. Oppnådd bemyndiggjøring i kraft av å være organisert i dette kooperativet er derfor begrenset, og graden av empowerment på organisasjonsmessig nivå blir tilsvarende redusert.

5 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg tatt for meg de teoretiske konseptene empowerment og lokal kunnskap, med den hensikt å undersøke i hvilken grad lokal kunnskap kan benyttes som et arbeidsverktøy i forbindelse med empowerment i utviklings- og bistandprosjekter. For å kaste lys over disse problemstillingene, har jeg tatt for meg ulike aspekter ved CIPRES' prosjekt for deltakende planteforedling i Nicaragua.

I forhold til min underproblemstilling angående i hvilken grad prosjektet har lyktes i sin målsetning om å bemyndiggjøre deltakerne (a), viser mine studier at deltakerne har blitt bemyndiggjort på flere punkter. Deltakerne har blitt tildelt reelt ansvar og beslutningsmyndighet i forhold til utviklingen av såkornet, og de har fått en forståelse av at deres innsats er viktig for det konkrete resultatet. I forhold til kriteriene til Dralega (2008), nevnt i kapittel 2.1.1 har prosjektet også i stor grad oppnådd *horisontal* kommunikasjon mellom prosjektledelsen og deltakerne, samt at programmet er basert på praktisk *handling*, og ikke teoretiserte tilnæringsformer. Samtidig har prosjektet oppnådd sin målsetning om å utvikle en ny variant av en kulturplante som gir bedre avkastning med få innsatsmidler innenfor de lokale miljøforholdene. Dette konkrete produktet er i seg selv empowerment-fremmende, siden riktig anvendelse gir brukerne mer forutsigbare avlinger, og dermed bedre kontroll over egne livsbetingelser. I tillegg har prosjektet ført til en betydelig kunnskapsoverføring til befolkningen på grasrotnivå. Deltakernes evne til å overføre denne kunnskapen til andre arenaer har også gitt mottakerne bedre avkastning på sin arbeidsinnsats også i forbindelse med husdyrhold og dyrkning av andre typer kulturvekster.

Likevel har prosjektet et stykke vei igjen å gå dersom hele empowerment-potensialet som ligger i programmet skal utnyttes. Disse utfordringene kan oppsummeres ved hjelp av de øvrige problemstillingene dette studiet undersøker, som følger nedenfor.

I forbindelse med spørsmålet om hvordan omgivelsenes forventninger til synlige framskritt har påvirket de mindre registrerbare resultatene relatert til empowerment (b), kan vi registrere at målsetningene knyttet til empowerment som *mål* og *prosess* kommer i konflikt med hverandre. Empowerment som konsept inkluderer både en personlig utviklingsprosess, og en forventning om registrerbare måloppnåelser. En person som har oppnådd høy grad av empowerment, vil kunne gi mer synlige resultater, uavhengig av i hvilken grad denne personen har gjennomgått denne utviklingen i kraft av prosjektet eller i andre sammenhenger (Juan). En person som har oppnådd liten grad av empowerment, vil derimot gi mindre registrerbare resultater, på tross av at personen har vært gjennom en betydelig prosess.

Dette leder til spørsmålet knyttet til hvilke konsekvenser sosiale forskjeller innenfor gruppa av deltakere har for empowerment som et virkemiddel for å veie opp for samfunnsmessige ulikheter (c). Min analyse gir klare indikasjoner på at enkelte strukturelle trekk ved de fysiske forutsetningene for prosjektet og samfunnet som omgir det, skaper situasjoner som vanskelig kan forenes med empowerment som en strategi for å jevne ut sosiale forskjeller. Dette skyldes til dels at planteforedling er en komplisert og arbeidskrevende prosess, som gjør det nærliggende å velge ut de mest bemyndiggjorte deltakerne i gruppa til de mest ansvarsfulle oppgavene. Samtidig kreves det høy grad av oppfølging av de deltakerne som utfører prosessene, mens de øvrige deltakerne tildeles mindre oppmerksomhet som en konsekvens av dette. Igjen ser vi at empowerment som mål prioriteres framfor prosessaspektet.

I tillegg vil forventninger fra omgivelser og samarbeidspartnere om raske og målbare resultater komme i konflikt med prinsippet om å sidestille verdien av hver enkelt deltakers personlige utviklingsprosess med den faktiske måloppnåelsen. Dette henger igjen sammen med punkt (b) ovenfor, relatert til at omgivelsenes forventninger til synlige framskritt fører til nedprioritering av tiltak og investeringer som gir mindre registrerbare resultater. Dette fører til sviktende muligheter til å forhindre økte ulikheter i empowerment-nivå blant deltakerne i prosjektet, og vi får en situasjon med ”vinnere” og ”tapere” innad i gruppa.

I forhold til problemstillingen relatert til hvordan praktisering av demokrati og medbestemmelse i prosjektet har bidratt i forhold til bemyndiggjøring av deltakerne (d), kan vi registrere en del svakheter. Organiseringen i kooperativet COSENU er forbundet med mangel på demokratiske praksiser og inkluderende framgangsmåter, som svekker bemyndiggjøringsaspektet prosjektet arbeider mot. Disse mekanismene fører til at de sterkeste og mest taleføre av deltakerne favoriseres, mens de øvrige tildeles svært begrenset reell påvirkningskraft. Samtidig fører sterk avhengighet til moderorganisasjonen og uklar ansvarsfordeling til at empowerment-nivået på det organisasjonsmessige planet begrenses sterkt.

Lokal kunnskap er et vesentlig aspekt ved utformingen av prosjektet, og brukes aktivt og strategisk i forhold til utviklingen av det konkrete produktet deltakerne arbeider mot. Det positive helhetsinntrykket av programmet som deltakerne formidlet under intervjuene, kan trolig knyttes til dette. Ved at deltakernes kunnskaper og oppfatninger utgjør en forutsetning for at prosjektet lykkes med sine målsetninger, blir aktiv deltakelse ikke bare et mål, men også en nødvendighet dersom dette målet skal nås. Dermed minskes sjansene for at deltakerne sitter igjen med en følelse av at deres deltakelse utgjør en legitimering av initiativet, heller

enn en sentral strategi. Mye tyder derfor på at inkludering av lokal kunnskap i empowerment-prosjekter kan dermed sikre faktisk deltakelse på de involvertes premisser i større grad, enn prosjekter som ikke inkluderer lokal kunnskap.

På spørsmål om i hvilken grad bøndene selv er bevisste på sine lokale kunnskaper, og hvilken verdi de tillegger denne (e), gir undersøkelsen min et forholdsvis negativt bilde. På tross av at lokal kunnskap i høy grad er inkludert i selve prosjektutformingen, viser min case at bruk av lokal kunnskap i prosjektsammenheng ikke nødvendigvis gjør deltakerne mer bevisste på dette konseptet. Selv om deltakerne gjør aktivt bruk av sin lokale kunnskap i forbindelse med tiltaket, vil de ikke nødvendigvis reflektere videre over fenomenet dersom det ikke rettes direkte fokus mot dette. Kun de mest kunnskapsrike og analytiske av deltakerne var bevisste på den lokale kunnskapens betydning, relatert til både praktisk anvendelse og i forhold til identitetsbygging. At det var de mest bemyndiggjorte deltakerne som hadde et forhold til disse problemstillingene, kan indikere at bevissthet knyttet til dette er gunstig i forhold til personlig utvikling og empowerment. De øvrige, mindre bemyndiggjorte deltakerne hadde derimot en tendens til å overvurdere den formelle kunnskapen de fikk tilgang til gjennom organisasjonen, mens deres egen uformelle kunnskap ble underestimert.

Dette fører til at man går glipp av en mulig kilde til empowerment, som vil kunne være mer uavhengig av ytre instanser, og i større grad sentrert rundt egne kunnskaper og ressurser. Dersom dette potensialet utnyttes, vil man kunne få en form for empowerment som i mindre utstrekning avhenger av ytre påfyll og kontinuerlig stimulans fra en ekstern part. Med tanke på at de færreste utviklingsprosjekter vil være av ubegrenset varighet, kan dette være en egnet innfallsvinkel for å oppnå en bevissthetsendring som retter oppmerksomheten mot deltakernes egne ressurser og muligheter også i framtida.

For å oppnå dette kan en omfattende bevisstgjøringsprosess knyttet til betydningen av deltakernes lokale kunnskap være nødvendig. Kunnskapshierarkiet i samfunnet, som har ført til mindreverdigetskomplekser hos mange knyttet til uformelle kunnskapssystemer, fører til at denne prosessen vil kreve både tid, målrettethet og tålmodighet for å lykkes. Dette skyldes at etablerte persepsjoner kan forhindre dette budskapet fra å bli forstått, samtidig som det er krevende å snu innarbeidede oppfatninger knyttet til verdien av ulike former for kunnskap.

Lykkes man med å styrke deltakernes selvbylde ved å ta utgangspunkt i verdien av deres lokale kunnskaper, er det derimot gode sjanser for at de involverte blir mer mottakelige for nye kunnskaper og innsikter, og bedre i stand til selv å ta kontrollen over egen livssituasjon. Investeringer på dette feltet vil i så fall kunne gi resultater som vil være av verdi for de involverte langt ut over den perioden prosjektet er operativt. Empowerment som

konsept er basert på nettopp ønsket om å skape en utvikling der de involverte tilbys redskaper for selv å bygge sin egen tilværelse. Med bakgrunn i dette vil jeg argumentere for at aktivering og bevisstgjøring av lokal kunnskap vil kunne være et nyttig og effektivt redskap for å nå dette målet.

I forhold til i hvilken grad erfaringene basert på min case er overførbare til andre situasjoner, vil jeg framheve PPB-prosjektet bærer i seg elementer som nok vil ha fellestrekk med andre prosjekter av denne typen, på tross av at enkelte aspekter er situasjonsspesifikke av karakter. En dimensjon som nok vil virke inn i de fleste utviklingsprosjekter, er at programmet vanligvis vil være av begrenset varighet, og at den finansielle situasjonen vil fordre konkrete, målbare resultater innen en viss tidsperiode. Det kan da være formålstjenelig å være bevisst på at resultat-fokuset som vil følge av dette, kan medføre nedprioritering av prosessaspektet i forbindelse med empowerment-prosjekter.

Som forklart i kapittel 4.1.3 vil prosjekter for deltakende planteforedling forutsette høy grad av oppfølging av enkeltdeltakere, noe som vil kunne føre til en økning i empowerment-relaterte nivåforskjeller innad i gruppa. Selv om denne erfaringen har sitt utgangspunkt i en bestemt prosjekttype, vil bevissthet knyttet til muligheten for at mekanismer som dette kan styrke interne forskjeller, være av verdi også i andre sammenhenger. Dette kan også relateres til organiseringen i kooperativ, der mangelen på demokratiske framgangsmåter og inkluderende metoder også førte til en favorisering av de deltakerne som var mest bemyndiggjorte i utgangspunktet.

Refleksjoner knyttet til kunnskapshierarkier i samfunnet vil også kunne være av relevans innenfor andre kontekster, og kan bidra til å sette eventuelle kommunikasjonsproblemer mellom lokalbefolkning og prosjektledere inn i et system. Mindreverdighetskomplekser relatert til egen kunnskap og egne ressurser kan også utgjøre et argument for relevansen av en inkorporering av lokal kunnskap og stimulering av bevissthet relatert til dette.

I forhold til min hovedproblemstilling, som undersøker *hvilken betydning anvendelse av lokal kunnskap kan ha for empowerment i utviklingsprosjekter*, viser funnene i min empiri at dette kan være av stor betydning. Tross sine utfordringer viser PPB-prosjektet i Estelí klare fordeler ved integrering av lokal kunnskap i empowerment-prosjekter, blant annet relatert til å sikre reell deltakelse basert på deltakernes egne kunnskaper og persepsjoner. Som vist vil imidlertid bevisstgjøring knyttet til lokal kunnskap være nødvendig dersom det potensialet dette konseptet bærer i seg, skal utnyttes. Først da vil integrering av lokal kunnskap kunne bidra til å skape en kollektiv selvtillit uavhengig av utenforstående eksperter, slik Dralega

(2008) fremhever som et sentralt aspekt ved empowerment. Ved å fokusere på lokalmiljøets kollektive historier (Rappaport 1995) kan deltakernes styrker framheves framfor deres svake sider, og dermed bidra til en form for empowerment som er fundert på deltakernes interne ressurser framfor tilskudd tilført fra en ekstern institusjon.

Min case viser en konflikt mellom mål- og prosessaspektet ved empowerment, relatert til omgivelsenes krav til registrerbare måloppnåelser innen rimelig tid. Som nevnt ovenfor er dette en problemstilling som trolig vil opptre i en eller annen form i de fleste empowerment-tiltak, uavhengig av en eventuell inkorporering av lokal kunnskap i prosjektet. Empirien viser imidlertid at et sterkere fokus på bevisstgjøring relatert til betydningen av lokal kunnskap, vil kunne styrke dette prosess-aspektet i empowerment-prosjekter. Dette fordi man da flytter fokus fra konkrete resultater (i min case i form av forbedret såkorn) til egne kunnskaper og ressurser som prosessuelle, ikke-omsettbare størrelser.

Selv om ingen av mine teoretiske kilder inkluderer lokal kunnskap i forbindelse med betraktninger knyttet til empowerment, er det likevel mulig å identifisere flere paralleller i framstillingene litteraturen gir av disse. For eksempel understreker forfattere som behandler empowerment, at det bør tas høyde for deltakernes persepsjoner, rammeforståelser og synspunkter i prosesser som har empowerment som målsetning (Biswass-Diener 2005, Narayan 2005, Sui et al. 2005). Uten disse aspektene vil prosjektet kunne få karakter av å legitimere på forhånd oppsatte mål, og deltakelsen vil dermed ikke bli reell (Dralega 2008). Som nevnt i kapittel 2.2.2 er den lokale kunnskapen tett forbundet med lokalbefolkningens bruk av denne. Å utvide det empowerment-teoretikerne refererer til som deltakernes *synspunkter* til en inkludering av lokal kunnskap, vil kunne konkretisere dette aspektet, og bidra til å sikre faktisk deltakelse fra de involverte.

Samtidig vektlegger teoretikere som behandler lokal kunnskap at bærerne av denne kunnskapen bør inkluderes i prosessene relatert til dette, og at kunnskapen i mange tilfeller ikke kan løsrives fra lokaliteten den har oppstått innenfor (Brush & Stabinsky 1996). Dette perspektivet har mye til felles med empowerment, noe som muliggjør utvidelse av lokal deltakelse til også å inkludere et empowerment-perspektiv.

Bibliografi

- Adhikari, S. H. 2003: *People's Participation in and Perceptions of "Development" in two Nepali Villages*. Master thesis, NORAGRIC, Agricultural University of Norway.
- Al-Haj, M. & R. Mielke (eds.). 2007. Cultural Diversity and the empowerment of minorities. Perspectives from Israel and Germany. Berghahn Books, New York, Oxford.
- Brush, S. B. & D. Stabinsky 1996: *Valuing Local Knowledge. Indigenous People and Intellectual Property Rights*. Island Press, Washington D.C. and Covelo, California.
- Diener, E. & R. Biswas-Diener 2005: Psychological Empowerment and Subjective Well-Being. Narayan, D. (ed): *Measuring Empowerment. Cross-Disciplinary Perspectives*. The World Bank, Washington DC.
- Evan D.G et.al. 2005: Bottom up and top down: Analysis of participatory processes for sustainability indicator identification as a pathway to community empowerment and sustainable environmental management. *Journal of environmental management, Vol. 78, No. 2.* 114 - 127.
- Fischer, F. 2000: *Citizens, Experts, and the Environment. The Politics of Local Knowledge*. Duke University Press, Durham and London.
- Harris, H 1997: Environmental Knowledge: Indigenous and Exogenous. *Anthropology Today, Vol. 13, No. 4.* 20-21.
- Narayan, D. 2002: *Empowerment and poverty reduction. A sourcebook*. The World Bank, Washington, DC.
- Narayan, D. 2005: Conceptual Framework and Methodological Challenges. Narayan, D. (ed). *Measuring Empowerment. Cross-Disciplinary Perspectives*. The World Bank, Washington DC.
- Novellino, D. 2003: From seduction to miscommunication: The confession and presentation of local knowledge in "participatory development". Pottier J. et. al: *Negotiating Local Knowledge. Power and Identity in Development*. Pluto Press, London.
- Orlove, B. S. & S. B. Brush 1996: Anthropology and the Conservation of Biodiversity. *Annual Review of Anthropology, Vol. 25,* 329-352.
- Petesich, P. et. al. 2005: Evaluating empowerment: A Framework with cases from Latin America. Narayan, D. (ed): *Measuring Empowerment. Cross-Disciplinary Perspectives*. The World Bank, Washington DC.
- Pottier, J. 2003: Negotiating local knowledge: An introduction. Pottier, J. et. al (ed). *Negotiating Local Knowledge. Power and Identity in Development*. Pluto Press, London and Sterling, Virginia.
- Pretty, J. 2002: People, livelihoods and collective action in biodiversity management. O'Riordan, T. & S. Stoll-Kleemann (ed.) *Biodiversity, Sustainability and Human Communities*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sillitoe, P. 1998: The Development of Indigenous Knowledge: A New Applied Anthropology. *Current Anthropology, Vol 39, No 2.* 223-252.
- Wilhelmsen, M. 2005: *Empowerment gjennom samarbeid. En studie av kvinners deltakelse i lokale samvirker i Tanzania*. Hovedfagsoppgave i samfunnsgeografi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Bebbington, A. et al. 2007. Of Text and Practices: Empowerment and Organizational Cultures in World Bank-funded Rural Development Programs. *Journal of Development Studies, Vol. 43, No. 4.* 597-621.
- Dralega, C.A. 2008. ICT Based Development of Marginal Communities: Participatory Approaches to Communication, Empowerment and Engagement in Rural Uganda. Faculty of Humanities, University of Oslo. Oslo.
- Friedmann, J. 1992. *The Politics of Alternative Development*. Blackwell, Cambridge & Oxford.

- Small, S.A. 1995. Action-Oriented Research: Models and Methods. *Journal of Marriage and the Family*, Vol 57, No 4. 941-955.
- Peterson, N.A et al. 2002. Cognitive Empowerment of African Americans and Caucasians. Differences in Understandings of Power, Political Functioning, and shaping Ideology. *Volume of Black Studies*, Vol. 32, No. 3. 336-351.
- Sui, H.M. et al. 2005. The Effect of Problem-Based Learning on Nursing Students' Perceptions of Empowerment. *Journal of Nursing Education*, Vol. 44, No. 10, 459-469
- Rappaport, J. 1995. Empowerment meets Narrative: Listening to Stories and Creating Settings. *American Journal of Community Psychology*, Vol. 23, No. 5. 795-807.
- Hough, M & K. Paisley. An Empowerment Theory Approach to Adventure Programming for Adults with Disabilities. *Therapeutic Recreation Journal*, Vol. 42, No. 2. 89-102.
- Jacobson, T. & J. Servaes. (eds.). 1999. *Theoretical Approaches to Participatory Communication*. Hampton Press, Inc. United States of America
- Thagaard, T. 2003: *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Grootaert, C. 2005: *Assessing Empowerment at the National Level in Eastern Europe and Central Asia*. Narayan, D. (ed). *Measuring Empowerment. Cross-Disciplinary Perspectives*. The World Bank, Washington DC.
- Joshi, K. D. & J. R. Witcombe 2003: The impact of participatory plant breeding (PPB) on landrace diversity: A case study for high-altitude rice in Nepal. *Euphytica*, Vol. 134, No. 1. 117-125.
- Malena, C. & V. F. Heinrich 2005: *The CIVICUS Civil Society Index*. Narayan, D. (ed). *Measuring Empowerment. Cross-Disciplinary Perspectives*. The World Bank, Washington DC.
- Morris, M. L. & M. R. Bellon 2004: *Participatory plant breeding research: Opportunities and challenges for the international crop improvement system*. *Euphytica*, Vol. 136, No. 1. 21-35.
- Smale, M. et. al. 2003: The economic costs and benefits of a participatory project to conserve maize landraces on farms in Oaxaca, Mexico. *Agricultural Economics*, Vol. 29, No. 3. 256-275.
- Smith, M. E. 2001: Participatory plant breeding with maize in Mexico and Honduras. *Euphytica*, Vol. 122. No 3. 551-565.
- Thrupp, L. A 2000: *Linking Agricultural Biodiversity and Food Security: The Valuable Role of Sustainable Agriculture*. *International Affairs*, Vol. 76, No. 2, 265-281.
- Witcombe, J. R. et. al. 2006: Participatory plant breeding is better described as highly client-oriented plant breeding. II. Optional farmer collaboration in the segregating generation. *Experimental Agriculture*, Vol. 42, No. 1. 79-90.
- Rugset, S. A. 1998: *Medvirkning og bærekraftig utvikling. Tidsskrift for et bærekraftig samfunn*, Vol. 6, No. 3. 65-75
- Parry et. al. 2007: *Climate Change 2007: Impacts, Adaption and Vulnerability. Contribution to Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, Cambridge UK.

Appendix:

Intrevjuguide, spansk

Guía de entrevista para productores que participan en el proyecto de FP

Nombre?

Edad?

Casado/a?

Hijos? (Cuántos de ellos van a la escuela?)

Ocupación? (Otras fuentes de ingreso?)

Cuánto tiempo ha vivido en ese lugar?

Preguntas de introducción

1. ¿Qué considera el cambio más importante que le ha afectado a usted y su familia los últimos años?
2. ¿Qué considera el mayor problema que existe en su pueblo ahora?
3. ¿Qué es el mayor desafío que ha tenido usted y su familia los últimos años? ¿Cómo han elegido enfrentarse con esa problemática?
4. ¿Qué ha sido el cambio / incidente positivo más importante para usted y su familia los últimos años?
5. ¿Cómo cultivaron la tierra sus padres en su infancia?
 - a. ¿Dónde consiguieron la semilla?
 - b. ¿Intercambiaron semilla con sus vecinos, o lo compraron en el mercado?
 - c. ¿Usaron fertilizantes (abono natural) o pesticidas?
 - d. ¿Era más dispersa la población antes que ahora? ¿Por qué? ¿Cómo influyó eso a la agricultura?

Preguntas sobre el programa de FP

6. Cuanto tiempo lleva participando en el proyecto?
7. Cómo se enteraba del programa inicialmente?
8. Qué aspecto del programa le llamó la atención al inicio? Que considera lo más importante ahora?
9. Porqué decidió participar?
10. Cómo es su cargo /como son sus tareas relacionados con el programa?
11. Cuanto tiempo más o menos se dedica al proyecto cada semana/mes?
12. Lo considera como mucho trabajo, o no lo estima como un esfuerzo muy grande?
13. Cómo le gusta ese trabajo?
14. Puede describir como ha sido la colaboración entre los técnicos y los productores? Ha recibido suficiente instrucción y orientación durante el proceso, o debería haber sido más/menos?
15. Cuantos veces a la semana /mes tienen reuniones, y quienes participan en esos? Usted ha sido presente en todos los reuniones, o si no; cuantos?
16. Como se ponen de acuerdo de cuando van a tomar una decisión importante? Ha pasado una vez que una persona cambia una decisión en el nombre de todo el grupo, sin solicitarlo con ustedes?
17. Como resuelven conflictos dentro el grupo?
18. Como resuelven conflictos con sus vecinos?
19. Qué opina sobre el proceso y el progreso dentro del programa? Hay algo que se debería haber hecho en una manera diferente? Qué?
20. Que considera como la ventaja mayor del programa? Qué significación ha tenido para usted?
21. Cuales son las desventajas mayores relacionados con el proyecto, según su opinión?
22. Hay concordancia entre lo que se imaginaba de antemano que le iba a llevar el proyecto de FP, y los resultados concretos?
23. Cuales de los caracteres de las nuevas variedades de maíz y frijol considera como los más importantes? Por qué?
24. En el proceso de selección, como decide cuales de las plantas individuales que son buenos para seguir cultivando, y cuales no?
25. Siente que sus conocimientos como productor son útiles en ese contexto, o piensa que los científicos lo hubieran hecho igual o mejor?

- a. Cuales de sus conocimientos cuentan más en cuanto al proyecto? Como se ha conseguido usted esos conocimientos?
26. Qué opinaría si una organización les ofreciera nuevas variedades ya hechas y listas para sembrar?
 - a. Cuales son las ventajas /desventajas de esto comparado a la manera de trabajar que usa CIPRES?
27. Cuando estan desarrollando una nueva variedad, prefieran que sea hecha de material criolla de aquí, o no le importa si sea de otro sitio?
28. Ha aprendido algo nuevo a través del programa? Qué tipo de conocimiento es?
29. Piensa que el proyecto ha llevado a un cambio para usted y su familia? Qué tipo de cambio, y como se lo nota?
30. Que pensaron sus vecinos o amigos del proyecto cuando usted se metió al inició?
 - a. Que piensan ahora? Que opina de ese cambio?
 - b. Se ha notado un cambio en cuanto a como los demás del pueblo se porta con usted después de que se metió en el proyecto?
31. Ha usado los conocimientos de selección y cruces en otros contextos? (ganado, arboles frutales, otros cultivos)
32. Qué piensa su familia del proyecto? Participan? En que manera? Quanto saben de lo que está haciendo usted?
33. Cuales son sus esperanzas para el futuro? Que deseos o metas tiene en cuanto al futuro de sus hijos?
 - a. Cuales son los obstáculos para que se logrará eso?